

**USPOREDBE DVAJU NOVOŠTOKAVSKIH NAGLAŠAVANJA
— STINIČKOG I DANIČIĆEVA
PRILOG ZA UPORABNU NORMU HRVATSKOGA
KNJIŽEVNOG JEZIKA**

U V O D

Dokle se god na razini hrvatskoga književnog jezika susrećemo s pojedinim naglascima koje s gledišta tog jezika smatramo neovjerenima, čini nam se da je posrijedi pogreška tog i tog govoritelja, a pravi problem počinje tek onda kad postanemo svjesni kodificiranog naglasnog sustava i njegovih nepodudarnosti s našim autonomnim književnim naglašavanjem. Tad očito vidimo da u hrvatskom književnom jeziku postoje dvije različite naglasne norme: kodificirana norma (KN) i hrvatska uporabna norma (HUN).

Traženje podrijetla tih dviju norma vodi nas u dva različita smjera. Jednim stižemo do naglasnog sustava koji je u svojim člancima prikazao Đuro Daničić. Ti su članci objavljeni u knjizi **Srpski akcenti**, Beograd—Zemun 1925, a napisani su (osim prvoga **Nešto o Srpskijem akcentima**, Beč 1851)¹ na temelju naglasaka Karadžićeva **Srpskog rječnika** iz 1852. godine.

Što je Vuk Karadžić zapisao i kako je zapisivao, najbolje nam kaže on sam: »Glasove (to znači naglaske, op. S. V.) riječima starao sam se da naznačim onako kao što se najviše govori u narodu našem ne gledajući na razlike koje se po gdjejojijem krajevima nalaze« (VR, X)*.

A. Belić piše o Vuku Karadžiću: »Ima danas spora oko tačnosti iznošenja nekih crta kod njega, ali je, nesumnjivo, najveći deo materijala, naročito onaj koji potiče iz njegova maternjeg govora, odlično iznesen« (3, 23)**.

Dakle, i prema riječima samoga Vuka Karadžića nisu u njegovu zapisivanju došla u obzir sva naglasna ponašanja, a Belić nam izrijeком govori o odlično iznesenom materijalu iz Karadžićeva »maternjeg govora«.

Hrvatski vukovac Tomo Maretić u svojoj velikoj **Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika**, koja je izašla u Zagrebu 1899, 1931.

* Vidi abecedni popis kratica i znakova na kraju ovog rada. Brojka iza zareza označuje stranicu navedenog priručnika.

** Vidi popis literature. Prva brojka znači djelo, a brojka iza zareza stranicu u navedenom djelu.

i 1963, zatim Ivan Broz i Franjo Iveković u svom **Rječniku hrvatskoga jezika** iz 1901. godine uveli su Vuk-Daničićevu akcentuaciju i tako je ona postala kodificiranom normom na hrvatskoj strani.

Ta je propisana naglasna norma doživjela znatnije dopune tek u pravopisnom rječniku **Pravopisa** iz 1960. godine (PHS), koji uz tzv. sustavne naglaske unosi i tzv. analogijske, npr. L jd. u čopōru i čōporu, G mn. gradōvā i grādōvā; N jd. oštār, oštra i oštra. Vidimo da su naglasci koji su u hrvatskom književnom jeziku gotovo jedini — uvijek na drugom mjestu, pa čak i onda kad prvi lik dublete uopće nije u uporabi u komunikacijskom ustrojstvu, npr. želimo i želimo, želite i želite.

Prema svemu što je kazano, glavnina se propisane norme temelji na onom naglašavanju koje je na podlozi Vukova **Srpskog rječnika** iz 1852. godine prikazao Đuro Daničić, pa ga ovdje i zovemo Daničićevim naglašavanjem (DN), a idiom toga naglašavanja Daničićevim idiomom (DI).

Drugi nas smjer vodi na izvore uporabne norme hrvatskoga književnog jezika. Ta norma nije mogla nastati ni iz čega. Budući da je i ona novoštokavska kao i kodificirana norma, bilo je najprirodnije potražiti joj jezgru u onim novoštokavskim govorima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj i njima susjednim govorima što pripadaju istom dijalektu, i to upravo onom koji je naglasna kodifikacija kao ikavski i neistočnohercegovački mimoišla. Pojam dijalekt upotrebljavamo u smislu Brozovićeve sistematike idiomā prema kojoj su glavne »pozicije na hijerarhijskoj ljestvici organskih idioma mjesni govor kao konkretni idiom i dijalekt kao apstraktni idiom, s time da govore možemo grupirati u skupine govora kao stupanj apstrakcije niži nego što je dijalekt, a dijalekte u skupinu dijalekata kao stupanj apstrakcije viši od dijalekta« (6, 13).

Vuk Karadžić, kako to sam kaže, nije gledao »na razlike koje se po gdje kojijem krajevima nalaze«, pa je zapravo zapisao naglaske svoga materinskoga govora. Tako su onda spomenuti ikavski novoštokavski govori i u naglasnom smislu ostali izvan Karadžićeva **Rječnika**, a time i izvan Daničićeva prikaza i izvan kodificirane norme. Ti novoštokavski govori pripadaju onomu dijalektu koji D. Brozović pod natuknicom **Štokavsko narječje** u Babićevoj knjizi **Jezik** (BJ) naziva zapadnim dijalektom, zapadnim bosansko-hercegovačkim dijalektom, odnosno bosansko-dalmatinskim, mlađim ikavskim. Taj dijalekt Pavle Ivić (13) naziva mlađim ikavskim dijalektom. Bitne su mu značajke ikavski izgovor i novoštokavska akcentuacija. U znanosti je poznat pod oznakom zapadni: u Daničića, npr. »istočno dōnēti, zapadno dōnīti« (9, 94), u Vuka Karadžića: »južno dēd, istočno dēd, zapadno dīd« (VR), u Aleksandra Belića: »u zapadnom štokavskom govoru imamo i« (3, 88).

Zbog ustaljenosti oznake zapadni za mlađi ikavski dijalekt, zbog toga što ona točno određuje njegov geografski smještaj među novoštokavskim dijalektima i zbog kratkoće naziva zvat ćemo ga, kao što to čini Dalibor Brozović, zapadnim dijalektom (ZD). A njegovo će novoštokavsko naglašavanje biti predmet našeg ispitivanja.

Zapadni dijalekt nije dovoljno proučen ni s jednoga gledišta, pa ni s naglasnog. Stoga je prirodno da se u svrhu osvjetljavanja njegove akcentuacije temeljito naglasno opiše jedan zaapadnonovoštokavski idiom — u našem slučaju stinički govor (SG) — kao osnovica koja u skupu s ostalim podvelebitskim govorima i svim zaapadnonovoštokavskim govorima čini posebnu cje-

linu. Kao pars pro toto naglasni će opis stiničkoga govora biti uporišnom točkom za utvrđivanje apstraktnoga sustava naglašavanja ZD, tj. zapadnog novoštokavskog naglašavanja (ZNSN) — osnove naglašavanja hrvatskoga književnog jezika. Dakako, idealni apstraktni model ZNSN moguće je izvesti iz svih govora ZD, pa će se u ovoj radnji ZNSN javljati samo u svjetlu stiničkoga naglašavanja (SN). Ta je akcentuacija dijelom utvrđena i usporedbama s DN (34 i 35).

Pod pojmom se naglašavanje ovdje razumije prozodijski inventar i njegova razdioba na razinama svih naglasnih norma — od općih do leksičkih.

I na kraju uvoda još kažimo da ćemo se služiti jednočlanim nazivljem: brzi (\), spori (\), silazni (^) i uzlazni (/) naglasak.

NAGLASNI OPIS STINIČKOGA GOVORA (SG)

Značajke govora, njegov geografski položaj i naziv

Stinički je govor jedan od podgorskih govora, tj. jedan od govora Podgorja, a ti su govori onaj dio zapadne ikavske novoštokavštine koji zauzima prostor primorske padine Velebita od Senja i Senjske Drage na sjeverozapadu do Novigradskog mora na jugoistoku. Podgorski govori zajedno s ličkim zapadnonovoštokavskim ikavskim govorima i onima u senjskom zaleđu i dijelu Gorskog kotara čine najzapadniji dio novoštokavskog ikavskog dijalekta.

Među podgorskim je govorima stinički govor onaj konkretni organski idiom koji je označen redukcijama kratkog zanaglasnog »i«: N mn. ljuđə < < ljudi, đərovə < đərovi, N. jd. čövək < čövik, nösəć < nösic, 2. lice jd. imperativa nösə < nösi, rádə < rádi. Kad se kratko zanaglasno »i« nađe iza sonanta »r« pred kojim je još koji suglasnik, »i« posve nestaje a »r« postaje samoglasnikom: nəsrtnik < nəsritnik, sàkrla. Iz primjera se s uzlaznom intonacijom neposredno ispred toga reduciranoga glasa daje zaključiti da je reducirano »i«, tj. ə slogotvorno. Drugo je obilježje stiničkoga govora dosljedno ulazna intonacija u genitivu množine naglasne jedinice vrānac, dakle vrānācā, živācā, drūštāvā itd.

Valja dodati da u izvornih govoritelja SG postoji jezična svijest o vrsti i mjestu tog reduciranoga glasa, pa se riječi manje čestote osjećaju i s nereduciranim zanaglasnim »i« kao ovjereni jezični odsječci.

Rijetki su primjeri utjecaja redukcije na naglasni sustav: N jd. ũlica > > ũlca > ũlca, V jd. čöviče > čövče > čövče. Tu je, kako vidimo, posrijedi duljenje po položaju koje je nastalo poslije potpune redukcije.

Stinički govor na sjeverozapadu graniči sa starigračkim govorom (Starigrad kod Senja), u kojem nema redukcije kratkog zanaglasnog »i« i dosljedno je u genitivu množine navedene naglasne jedinice silazna intonacija: vrānācā, drūštāvā. Granica između stiničkoga i starigračkoga govora ide nešto južnije od Gornjeg i Donjeg Starigrada, i to tako da Velike Brisnice i Ivanča još pripadaju stiničkom govoru, a sam Gornji Starigrad pokazuje miješanje intonacija u genitivu množine: vrānācā i vrānācā, drūštāvā i drūštāvā, ali u njemu nema stiničkih redukcija, pa pripada starigračkom govoru.

Na jugoistoku se stiničkoga govora, tj. na području Prizne, prostire prižanjski govor, koji također nema redukcija kratkog zanaglasnog »i« a uz to se u njemu miješaju uzlazna i silazna intonacija u genitivu množine: vrānācā i vrānācā, písāmā i písāmā. Stinički i prižanjski govor dijeli granica što ide između Vranjaka, koji je na stiničkoj strani i Marinaca, što su u prostoru prižanjskoga govora, zatim između Štokić Poda i Borovačkog Poda. U stinički govor, kako je on ovdje omeđen, uključeni su i zaselci Dušikrava i Vranjak iako u njima, posebno u Vranjaku, prevladava silazna intonacija: vrānācā, bílācā. Međutim, sama je razlika u intonaciji dosta suptilne naravi, pa je ni izvorni govoritelji nisu pravo svjesni, bar ne kao razloga za razlikovanje svoga govora od susjednog. Tek izostajanje redukcije sa stiničkoga gledišta rađa svijest da se radi o drugom govoru, tj. o prižanjskom, u kojem je kratko zanaglasno »i«, npr. D jd. kűci, 2. lice imperativa nösi, N jd. čövik itd. izrazitije od onoga u starigračkom govoru.

Stiničkom govoru pripadaju ovi zaselci: Balənskā Drāga, Dönjī Bileni, Dündovići, Dòlac Stinički, Dušikrava, Görnji Bileni, Ivānča, Jāblanac, Jèzero,

Josinovac, Jürkuša, Miškovići, Mršići, Pános, Pèjice, Stìnica Šègote, Štòkić, Pòd, Vèlikè Brisnice, Vìcići, Vlàka, Vrànjàk, Závratnica i Žívì Bunári.

U tako definiranom govoru i njegovu prostoru, selo Jablanac zauzima posebno mjesto i po određenim govornim osobinama i po broju žitelja. Govor samog Jablanca rezultat je skupljanja ljudstva i iz šire okoline nego što je stinička i šire jablanačka. Drugo, Jablanac je po ranijoj administrativnoj podjeli bio općinsko i trgovačko središte za svoje gravitacijsko područje. Sve je to uvjetovalo da se unutar područja stiničkoga govora formira donekle posebna govorna oaza, obilježena određenim glasovnim i morfološkim osobitostima: òn-òna-òno, òndā prema stiničkom ùn-ùna-ùno, ùndā, ìdèdu, glèdādu prema ìdū, glèdajū itd. Pored toga, u Jablancu prevladava silazna intonacija u genitivu množine jedinice sámac: sámācā, písāmā. Ali unatoč navedenim razlikama, ipak Jablanac uključujemo u stinički govor, i to zbog ovih razloga: prvo, Jablančani kao i Stiničari imaju izrazite redukcije kratkog zanaglasnog fonema »i«: čòvək, rádət, vòdət itd.; drugo, pored silazne se intonacije u spomenutih jedinicama u genitivu množine javlja i uzlazna: sámācā, písāmā; treće, u Jablancu ima tridesetak posto stanovnika sa stiničkoga govornog područja, a taj je broj u stalnom porastu.

Značenje Jablanca za stiničko područje i broj njegovih žitelja upućivao bi na to da se govor nazove stiničko-jablanački, ali upravo navedene i druge govorne značajke umanjuju reprezentativnost Jablanca u sklopu stiničkoga govora kao idioma ujednačena u visokoj mjeri, koji je izraz jedne homogene stočarsko-ratarske sredine. Stinica je i najstarije naselje cijelog ovog područja. »Na mjestu današnjeg naselja nalazilo se u antičko doba naselje Ortopla. U blizini naselja ostaci su 'jablanačkog limesa' između liburnijskih plemena Ortoplina i Becusa u 1. stoljeću. U 11. stoljeću utvrđeni castrum Murula (latinski = zidić, mala stijena) — odakle ikavski naziv« (40, 5).

Stanovništvo

Prije velikih migracija, izazvanih turskom najezdom, i primorsku su velebitsku padinu nastavali žitelji čakavskog narječja. D. Brozović navodi: »Iz prethistorije hrvatskosrpskog jezika, dakle iz doba prije raspada južnoslavenskog zapada na dvije razvojne jedinice, tj. slovenski i hrvatskosrpski jezik, naslijedili smo pet teritorijalnih jedinica na terenu hrvatskosrpskog jezika: kajkavsku, čakavsku, zapadnoštokavsku, istočnoštokavsku i prototorlačku. Prije migracija nakon turske invazije granice tih pet jedinica tekle su otprilike ovako: kajkavsko-zapadnoštokavska granica išla je od ušća Une u Savu (današnji Jasenovac) u pravom kutu na Dravu (negdje kod današnje Virovitice), kajkavsko-čakavska granica nešto ispod Kupe, čakavsko-zapadnoštokavska nešto istočno od Une, zatim bilom Dinare i onda nešto istočno od Cetine na more, pa obalom (tj. kopno zapadnoštokavsko, otoci čakavski) do blizine Pelješca, gdje naglo zakreće na jug i siječe Pelješac, ostavljajući zapadni Pelješac, Korčulu i Lastovo u čakavštini a Mljet i istočni Pelješac u zapadnoj štokavštini« (7, 13).

Čakavsko se žiteljstvo raselilo u teška vremena turskog pritiska. »Osvajanje Like i Krbave od Turaka i stvaranje ličkog sandžaka u prvoj polovici 16. stoljeća imalo je za stanovništvo podvelebitskog primorja teške posljedice. Turska neredovito vojska (martolozì) vršili su često iznenadne pljačkaške ispade u susjedne oblasti, odvođeći narod u ropstvo i pripremajući tako teren redovitoj vojsci« (28, 41).

Zbog toga se stanovništvo primorske velebitske padine raselilo i našlo sigurnije tlo u Senju, riječkom primorju i na susjednim otocima. Po zapisu je mletačkog sindika G. B. Giustiniana iz 1553. godine »la montagna della Murlachia disabitata per un spazio di cento miglia, cioè da Segna fin ad Obbrovazzo« (28, 42).

Pavle Rogić navodi: »Krajiške vlasti u Senju i Karlovcu, nastojale su, u prvom redu zbog strateških razloga, da te puste i pogranične oblasti nasele svojim podanicima. Do prve seobe Krmporučana iz sjeverne Dalmacije došlo je već 1605. godine« (28, 43). I dalje: »Najstariji i najbrojniji sloj stanovnika pripada onim doseljenicima koji su u toku 17. st. došli u ovaj kraj kad su ga njegovi raniji stanovnici bili napustili zbog opasnosti od turskih pljačkaških upada. Ti su doseljenici došli ovamo u više navrata, i to ili izravno iz sjeverne Dalmacije, sa područja bivših općina Nin, Biograd i Benkovac, ili su se postepeno i pojedinačno spuštali iz planinskih naselja Liča, Sv. Jakova, Krmporuča, Krivog Puta i Veljuna, gdje su se bili najprije naselili u prvoj polovici 17. st.« (28, 60).

Od šezdeset dva prezimena koja Rogić navodi u produžetku ovog citiranog teksta, dvadeset četiri danas susrećemo na području Stinice. To su: Ažić, Bábić, Bālen, Baričević, Bēvāndić, Bilen, Būtorac, Čuljat, Dragičević, Dūndović, Jērković, Jūrčić, Lūčić, Mātijević, Miškūlin, Mōdrić, Mřšić, Přpić, Rukāvina, Smōkrović, Štōkić, Tićak, Vūkelić i Vūkušić. Ako svim tim prezimenima dodamo i ova: Dēšić, Hreljānović, Rūpčić i Šēgota, onda smo naveli gotovo sva prezimena područja stiničkoga govora. I taj se drugi dio prezimena već nalazi u najstarijim maticama do 18. stoljeća. To se vidi u istom Rogićevu djelu. O njima autor kaže slijedeće: »Drugi sloj stanovnika pripada doseljenicima koji su potkraj 17. i u toku 18. st. došli ovamo iz Senja, Vinodola i sa susjednih otoka Krka, Cresa, Lošinja, Raba i Paga« (28, 61).

Iz svega što smo ovdje naveli može se zaključiti da su preci današnjih Stiničara došli u Stinicu iz tri različita prostora: prvo, izravno iz sjeverne Dalmacije; drugo, iz senjskoga zaleđa, koje su ranije naselili također iz sjeverne Dalmacije; i treće, sa čakavskog područja, tj. iz sjevernog Hrvatskog primoraj i sa sjeveroadrskih otoka.

Međutim, kao i cijelo Podgorje, i Sitnica se zbog ekonomskih i socijalnih razloga poslije drugog svjetskog rata u velikoj mjeri raselila. Selidbeni je pravac: Senj, Novi, Crikvenica, Rijeka... Najviše se bivšeg stiničkog žiteljstva danas nalazi u Rijeci. Prema podacima Mjesnog ureda u Jablancu, sada na području stiničkoga govora živi oko četiri stotine pedeset žitelja. Taj se broj u ljetnim mjesecima — za školskih praznika i godišnjih odmora — gotovo utrostruči a uz to je očita tendencija porasta tog sezonskog žiteljstva. Prije rata živjelo je na području stiničkoga govora između 1500 i 2000 stanovnika.

Podaci o glavnim informantima

Milan Balen, 59 godina, činovnik iz Balenske Drage. Poslije rata iz mjesta izbio 15 godina.

Ilija Šegota, 51 godina, radnik iz Šegota. Iz mjesta izbio posljednjih 8 godina.

Mara Šegota, 56 godina, domaćica iz Pejica.

Marija Šegota, 49 godina, domaćica iz Šegota. Iz mjesta izbivala posljednjih 8 godina.

Anka Vukušić, 63 godine, domaćica iz Živih Bunara.

Lucija Vukušić, 59 godina, domaćica iz Živih Bunara.

Marija Vukušić, 79 godina, domaćica iz Živih Bunara.

Nikola Vukušić, 67 godina, lugar iz Živih Bunara.

Vlado Vukušić, 23 godine, službenik iz Jurkuše.

Pri utvrđivanju granica SG i susjednih govora, podatke su davali brojni informanti koji se ovdje poimence ne spominju.

Glasovna i morfološka obilježja SG

Prije nego prijedemo na tipološko razvrstavanje, pri kojem se moramo susresti s oblicima, s leksičkom i naglasnom građom, treba da izložimo ona glasovna i morfološka obilježja SG bez kojih ne bi bio moguć naglasni opis tog idioma, a pogotovu obrazloženo bilježenje oblika i leksičkih jedinica.

Stinički smo govor u odnosu prema prižanjskom i starigradskom identificirali kao konkretni idiom obilježen redukcijama kratkog zanaglasnog »i«, npr. N jd. čòvik > čòvək, infinitiv nòsit > nòsət i uzlaznom intonacijom genitiva množine naglasne jedinice vránac, dakle: vránacā, drúštāvā. Na tom smo mjestu obradili te redukcije kao jedno od mjerila razlikovanja između triju konkretnih idioma: stiničkog, prižanjskog i starigradskog. U daljem se poglavlju Mjerila podjele na naglasne tipove, podtipove, skupove jedinica i same jedinice obrađuje prijelaz infiksa -nu- u -ni- u glagola druge vrste, npr. dīgnut > dīgnit > dīgnət. Tamo ćemo dati i primjere ikavskog izgovora staroga glasa ě. Što je u stiničkom govoru jekavizama, npr. pjěga, úspjeh itd., to su većinom riječi koje su u SG ušle iz književnog jezika. Poneki je ekavizam oblik izbjegavanja neutralizacije kao npr. u riječi sěno: Imāš li sīna? Taj govorni lanac može značiti dvoje: Imaš li muško dijete i imaš li sijena. Zato se obično kaže sěno. Rijetki su primjeri refleksa »e« mjesto »i« koji su se razvili u samom SG: zěnəca, cěsta, slězěn, vīdeləca (vīdjelica) itd.

Što se tiče suglasnika »l« na kraju riječi i na kraju sloga, SG mjesto njega ima »a«: bil > bī(j)ā, rekal > rekaa > rēkā, posal > posaa > pòsā, telci > tē(j)āci.

U SG nema fonema »h«. Na početku riječi nema za nj nikakve zamjene, npr. ājdūk-ājđūka, lād-lāda (hlād), rāst-rāsta (hrāst), tīt (htjěti) itd. Obično nema zamjene ni na kraju riječi: ōdmā, ūvr, grī-grīja (grijěh), krū-krūva, prā-prā (prāh), strā-strā (strāh). Ipak se na kraju riječi u jednim slučajevima mjesto »h« nalazi »v«: pūv-pūva (pūh), sūv (suh), a u drugima »j«: ōraj-ōraja (ōrah). U sredini riječi također postoje slučajevi bez zamjene: ōlət se (ohōliti se), straŕta. Ali se većinom u sredini riječi »h« zamjenjuje — u jednim slučajevima sa »v«: júva, mùva, kúvat, a u drugima sa »j«: kíjat (kíhati). U SG »h« se može javiti samo u riječima koje su u nj ušle iz književnog jezika, npr. Čěh, úspjeh, tēpih i u uzvicima ih, hej itd.

Stinički govor nema prijeglasa o//e u instrumentalu jednine; u nominativu, dativu-lokativu-instrumentalu množine: krājōn, krājōn, mūžōn; krājōvə, mūžōvə, krājōvīn. Ponekad se ipak čuju i likovi s prijeglasom, npr. smřčevə, jěževə. U SG nema alternacije k/c, g/z u jednini imenica ženskoga roda: rūkə, nŕgə, jābukə; u množini imenicā muškoga roda čuju se dvojakí oblici břk, břc; * rŕgə i rŕzə, ali samo vřcə, vrāzə.

* Budući da tiskara ne raspolaže znakom za silazni naelask na fonemu r, mjesto znaka ◊ stoji na r znak √.

Precizirajući formulaciju o prijelazu završnog -m u -n u čakavskom narječju, Milan Moguš navodi da »završno nastavačno -m prelazi u -n« (22, 79). A dalje kaže da je područje na kojem se susreće ta pojava »čitav naš obalni pojas od slovenske do albanske granice...« (22, 81). Doista je takav prijelaz i u SG sustavan: I jd. grādon, ženōn, stāblon; DLI mn. imenica svih rodova: lōvcīn, kōstīn, bṛdīn; ženān; I. lice prezenta čūjēn, rādīn, pjēvān, ēsan, nīsan; brojevi: sēdan, ōsan.

Kao što pokazuju navedeni primjeri, imenice muškog roda i ženskog roda na -o u nominativu jednin i sve imenice srednjeg roda imaju u DLI mn. dvofonemski nastavak -īn, a imenice na -a imaju u DLI mn. dvofonemski nastavak -an.

Iz tvorbe riječi

Ovdje ćemo navesti samo one tvorbene značajke SG koje valja imati na umu pri bilježenju leksičkih primjera.

U stiničkom govoru imenice muškog roda sa završetkom -in gube taj završetak i dulje krajnje -an kad ono nije neposredno iza uzlaznih naglasaka: bṛđānin > bṛđān, Kārlovčanin > Kārlovčān, Dūbrovčanin > Dūbrovčān, Kōstājničanin > Kōstājnjōčān, ali Kṛčanin > Kṛčan, Sušāčanin > Sušāčan.

Imenice koje u standardnom jeziku imaju svršetak -onica, u SG imaju tvorbeni format -ona s ustaljenim uzlaznim naglaskom na prvom slogu tog formanta: gostiōna, kupaōna, radiōna...

Mjerila podjele na naglasne tipove, podtipove, skupove jedinica i same jedinice

Zadaća je našeg rada što potpunije utvrditi odnose između dviju različitih naglasnih stvarnosti, između SN i ZNSN(i) s jedne i DN s druge strane. A to znači da najprije moramo na razini sustava potpuno utvrditi SN, uzimajući u obzir u naglasnom smislu i dobar dio leksika. Zatim ćemo pomoću novih točaka ZD što bolje utvrditi ZNSN(i) kao apstrakciju, pa ćemo to naglašavanje usporediti s DN. Cilj nam je dakle utvrditi što je to ZNSN(i) kao posebna naglasna stvarnost. A posebna se stvarnost nekog bića, dakle ono što ga uposebljuje, ne da izvesti ni iz kakve opće teorije a ni povijesti. Nama je potrebna ona teorija koja ima za predmet samo biće koje želimo objasniti: nama je potrebna teorija koja će nam pomoći da shvatimo ono zapadno u zapadnonovoštokavskom naglašavanju, a novoštokavsko samo po sebi predmet je brojnih dosadašnjih istraživanja. Ni povijest nam novoštokavskog naglašavanja (NSN) sama po sebi ne može pomoći: što je u sustavu različito od drugih sustava istoga podrijetla, može se objasniti iz njega samoga, iz njegova ustrojstva, a što je zajedničko u takvih sustava, valja tumačiti iz zajedničkog podrijetla. Zapadno se novoštokavsko naglašavanje u svojoj individualnosti ne da objasniti onim što je zajedničko svim novoštokavskim govorima: naglasni inventar, opće norme i, posebno, podrijetlo uzlaznih naglasaka. Sve te odrednice generalno vrijede za NSN. A ono što je specifično za ZNSN(i), što je unutar novoštokavskih rješenja bit njegove individualnosti dade se objasniti samo iz zapadne novoštokavštine kao jezičnog ustrojstva, prvenstveno iz njene fonetike i morfologije i njenih razvojnih tenden-

cija. Sve što se zbilo na fonetskom i morfološkom planu bitno je za cjelinu jezičnog ustrojstva, pa i za naglašavanje: ikavski izgovor, npr. doživít > doživət-dòživīn, polètit > polètət-pòletīn; odsutnost fonema h, npr. 1. lice jednine aorista: pògodī, zàlèlĕkā; infinitiv bez dočelnog -i: tĕč-pòtĕc, trĕst-pòtrĕst; prijelaz infiksa -nu- u -ni- u glagola druge vrste: infinitiv tàknut > tàknit > tàknət, odatle aorist i za 1. lice jednine: dòtaknī jer dotàkni, odnosno dotàknā nije moguće zbog neutralizacije s imperativom; prijelaz l u a: glagolski pridjev radni: izračunā jer izračūnā opet nije moguće zbog neutralizacije s prezentom. Te značajke ne djeluju samo svaka za sebe nego i u uzajamnom odnosu. Tako je na primjer put izjednačivanja 1. lica jednine aorista s drugim i trećim licem jednine rezultat ikavskog izgovora i odsutnosti fonema h: izgorī. Zbog ikavskog izgovora i odsutnosti fonema h imali bismo 1. lice jednine aorista izgōri, ali je to neprihvatljivo jer bi došlo do neutralizacije s imperativom, pa se povlačenjem naglasaka na prethodni slog to izbje-gava. Na taj su način nastupili uvjeti za potpuno izjednačenje 1. lica jednine aorista s drugim i trećim licem i po obliku i po naglasku. Do takve neutralizacije, razumije se, ne dolazi u ijekavskom i ekavskom izgovoru. Što se tiče razvojnih tendencija ZNSN(i) kao autonomnog podsustava ZD, znat će se koliko su one samo zapadnonovoštokavske ikavske, a koliko su općenovoštokavske kad se naglasno opišu i usporede svi noovštokavski dijalekti, a ovdje je naša zadaća utvrditi te tendencije u okviru ZNSN(i).

Ukratko: ZNSN(i) u svojoj je individualnosti određeno autonomnim razvojem zapadnog dijalekta kao jezičnog ustrojstva. Pritom možemo razlučiti troje: jedne su naglasne osobine ZNSN(i) proistekle iz fonetskih i morfoloških odrednica zapadnog dijalekta, npr. jedini naglasni likovi prezenta glagola polètít > polètət-pòletīn, oživít > oživət-òživīn itd. iz ikavskog refleksa staroga glasa ě, tj. polètít > polètət-pòletīn kao polòmít > polòmā-pòlomīn, a oživít > oživət-òživīn kao jednāčít > jednāčət-jĕdnāčīn; infinitiv tĕč-pòtĕc, trĕst-istrĕst iz pokrate tog oblika, tj. iz gubitka dočelnog -i; druge su naglasne osobine ZNSN(i) proizašle iz unutarnjeg razvoja samoga naglasnog sustava, tj. iz prednovoštokavskih naglasnih osobina: N jd. ženskog roda zdràva, búrna postalo je od zdravā, búrnā, N mn. kràljeva od kràljĕvi itd.; treće su osobine izraz brzog tempa naglasnih inovacija ZD koje se prvenstveno očituju u napuštanju određenih naglasnih alternacija, osobito intersilabičnih: G mn. sīnōvā, zīdōvā prema starijem sīnōvā, sīdōvā; DLI mn. sīnovīn, zīdovīn prema starijem sīnōvīn, zīdōvīn; N jd. lóvac, sīnóvac prema starijem lóvac, sīnóvac itd. Ti su nealternirani naglasci uzeti prema onim padežima koji su imali takve naglaske: G mn. sīnōvā prema N mn. sīnovi, DLI mn. sīnovīn opet prema N mn. sīnovi i A mn. sīnove; N jd. lóvac, sīnóvac prema G jd. lóvca, sīnóvca itd.

Iako smo se tako odredili prema općoj teoriji a i povijesti, opet ne možemo bez jasna polazišta.

Što se tiče počelā, tj. prozodijskih razlikovnih obilježja, prihvaćamo gledište Dalibora Brozovića. »Tih obilježja«, kaže on, »imamo dva, uzlaznu intonaciju i dužinu, a naglasak ('stress') nije u hrvatskosrpskom standardnom jeziku distinktivan (...) Možemo dakle uzeti da je naglasak automatski vezan za uzlaznu intonaciju (V ili V), a u njezinoj odsutnosti naglasak pada na prvi slog izgovorne cjeline (u klasičnom jeziku) odnosno ili izgovorne cjeline ili riječi (u suvremenim varijantama)« (5, 34).

Doduše, u zapadnoj je novoštokavštini silazna intonacija u nepočetnom slogu stvarnost koja se ne da poreći. Time je donekle poremećena komplementarnost silaznog naglasaka i zanaglasne dužine kao varijabla jednog fonema — dugog neuzlaznog; i brzog naglasaka i kraćine kao varijabla opet jednog fonema, tj. kratkog neuzlaznog. To prije svega vrijedi za strane riječi, zatim za vlastita imena, napose za toponime, a isto tako i za određene hrvatske riječi u genitivu množine: *podâtākâ*, *Dalmatîncâ*, *iskûstâvâ*, *povjerenîštâvâ*. To posljednje vrijedi sustavno za ZNSN(i) (istina, ne i za SN). Ali silazna intonacija u sredini riječi kao i na kraju ipak nije u ZNSN(i) relevantna za određivanje broja slogotvornih fonema, a Brozovićevo gledište baš to određuje. Međutim, silazni naglasci u nepočetnom slogu sudjeluju u stvaranju protivština ako i nema riječi s kojom bi se tvorila opreka. »Kontrastivna funkcija akcenta nije uvjetovana supostojanjem distinktivne: *cantare* je /*kan-târe*/ iako ne postoje riječi sastavljene od istih fonema s akcentom na prvom ili na trećem slogu« (24, 164).

Ipak možemo uzet i da je silanzi ton u nepočetnom slogu za ZNSN(i), pogotovu za SN rubna pojava. Bar u tom smislu da nema značenja za određivanje broja fonema. Ali i toj pojavi moramo posvetiti primjerenu pažnju. To više što u ovom radu polazimo od iskustvene odredbe naglasaka po kojoj je on središte maksimalno brze identifikacije fonemskog slijeda a po njoj taj i postaje jezičnim znakom. U tom je smislu naglasak lôg naše navike i jezične udobnosti a i jamac pričuve novih naglasnih mogućnosti. Kao takav naglasak je jeziku potreban kao ovjeren i onda kad sadržaj znaka nije u pitanju. Naime, svako zadržavanje pozornosti na izrazu, bilo to samo kao poremećaj navike i udobnosti, troši našu pažnju i priječi, produžuje put do značenja. To nadasve vrijedi za komunikacijsko ustrojstvo, ali i za stilističko: ako zadržavanje pozornosti nije izazvano stilističkom nužnošću, ono je jednostavno pogreška. Svaki element koji ne pripada sustavu opterećuje komunikaciju, pa to vrijedi i za naglašavanje, bez obzira na to sudjeluju li ili ne sudjeluju određeni naglasci u uže fonološkoj, tj. razlikovnoj funkciji. Ili obratno: sve što je u naglasnom sustavu za govoritelja zajednice ovjeren, dio je posebnosti danog sustava bez obzira na uže fonološku službu. Ovo će iskustveno gledište osvijetliti i značaj svih razlika između dvaju naglašavanja koja se ovdje uspoređuju.

Ni pitanje se tipologije ne da izbjeći, premda valja kazati da je u ovom radu nastojanje oko što bolje tipologije podređeno glavnoj zadaći: da se uoče bitne razlike između dvaju naglašavanja i utvrde razvojne tendencije. Stoga ćemo nastojati dati suvremenu tipologiju, zasnovanu na općim rezultatima nove znanosti o jeziku i na posebnim rezultatima novijih akcentoloških radova, ali nećemo podrobnije ulaziti u sva nastojanja oko stvaranja što prikladnije tipologije, nego ćemo dati tek razvojni pravac.

Đuro Daničić u svom prvom akcentološkom radu *Nešto o srpskijem akcentima* (9) uzeo je broj slogova kao glavno mjerilo pri određivanju naglasnih tipova. Taj je kriterij primijenio, u okviru podjele na vrste i konjugacijske tipove, i u obradbi glagola a pridjeve opet klasificirao kao i imenice polazeći od broja slogova i naglasaka u nominativu i genitivu jednine. Na tim je mjerilima osnovana Daničićeva tipologija, što se u cjelini najbolje ogleda u njegovoj knjizi *Srpski akcenti* (9), u kojoj su skupljeni svi njegovi akcentološki radovi. Uzmimo kao primjer te tipologije imenice muškog roda na -o od dva sloga. U njih Daničić utvrđuje osam naglasnih likova:

- »1. sa / na prvom slogu, n. p. lúpež,
2. sa ~ na prvom slogu, n. p. žamor,
3. sa \ na prvom slogu, n. p. jèzik, svèdok,
4. sa // na prvom slogu, n. p. istok,
5. sa / na prvom slogu i sa ~² na drugome, n. p. rázbôj,
6. sa ~ na prvom slogu i sa ~ na drugome, n. p. prázník,
7. sa \ na prvom slogu i sa ~ na drugome, n. p. jùnák, Kòsmâj, Jàkôv,
8. sa // na prvom slogu i sa ~ na drugome, n. p. vítèz, kàmèn« (9, 16 i 17).

Tih osam naglasnih likova imenica muškog roda koje je dobio po broju slogova i po naglasku u nominativu jednine Daničić dijeli po naglasnim i slogovnim promjenama u sklonidbi u dvadeset naglasnih tipova. Tako npr. dvosložne imenice sa sporim naglaskom u nominativu jednine obuhvaćaju pet naglasnih tipova: Dùšan, život-živòta, kòsac-kòsca, kònac-kónca, sòlad-sòlda. Svaki od tih tipova Daničić obrađuje posebno utvrđujući mu naglasne i slogovne promjene u paradigmima, pa npr. za tip Dùšan kaže da u genitivu množine »reči ovakove menjaju \ na //, pa i na drugom slogu dobivaju ~: bálvan: bálvânâ« (9, 28). Tako se dobila tipologija s golemim brojem tipova, koji se teško dadu točno i izbrojiti. Kad se imenicama pribroje druge vrste riječi u kojih se po Daničićevoj tipologiji razabiru naglasni tipovi a to su glagoli i pridjevi, dobije se četiri stotine pedeset jedan tip ili nešto više (zavisno o načinu brojenja).

Od takve se tipologije nisu mnogo udaljili ni akcentolozi kao što su Armin Pavić i Aleksandar Belić.

Sto se tiče naglasne stvarnosti, A. Pavić (26) u svojoj je obradbi imenica u okvirima Vuk-Daničićeve akcentuacije, a tipologija mu je, koja uglavnom polazi od genitiva jednine, dosta nepregledna i ima dvije stotine osamdeset tipova. Imenice, npr. muškog roda na -ø, ženskog roda na -a i jednosložne imenice srednjeg roda idu mu u jednu od triju velikih naglasnih skupina, a takve imenice opet dijeli na dvije podskupine: na one bez nepostojanog a i one s takvim a. Sad pak imenice bez nepostojanog a dijeli u pet još užih podskupina po naglasku u genitivu jednine. U prvu užu podskupinu idu mu imenice koje u genitivu jednine imaju naglasak na drugom slogu od kraja, npr. lāv-lāva, gřlo-gřla, žāba-žābē itd. Tu će onda biti važno pravilo o promjeni naglasaka u genitivu množine: žābā, gřlā...

Vrijednost je Pavićeve akcentološkog rada na polju tipologiju u tomu što je naznačio put izdvajanja općih pravila. Tako prije podjele svih imenica u tri velike skupine on navodi opće pravilo o dugim nastavcima -a, -i u genitivu množine: ženā, stvárī, jělēnā, a prije obradbe imenica ženskog roda navodi pravilo o zanaglasnoj dužini u genitivu i instrumentalu jednine: ženē, ženōm. Zanimljivo je i to da Pavićeve tipologija ne uzimlje u obzir podjelu imenica po rodovima. A uza sve to Pavić nas je zadužio i impozantnim naglasnim korpusom.

Aleksandar Belić (4) uzimlje kao mjerilo za naglasnu podjelu imenica muškog roda naglaske u kosim padežima jednine. Prema tom se Belićevu mjerilu sve imenice muškog roda dijele na dvije skupine:

a. na one koje u kosim padežima jednine imaju na prvom slogu brzi ili silazni naglasak, npr.: vrāg-vrāga, bōg-bōga, rāk-rāka;

b. na one koje u kosim padežima jednine imaju na različitim slogovima spori ili uzlazni naglasak: stríc-stríca, rōb-rōba, vřh-vřha, vòjnik-vojníka.

Belić međutim točno uočava da pri klasifikaciji valja poći od »pravih unutrašnjih osobina« (4, 16). A neprikladnost njegove podjele nije u velikom broju tipova, nego u uvođenju dijakronijskoga gledišta.

Bratoljub Klaić (19) polazi od proklize, ali je takav pristup primjenljiv na klasični Vuk-Daničićev sustav, a sa stajališta SN on ne odgovara. U SN npr. jest slučaj kao ù grād, ali nije L jd. u slučaju kao u grādu, a to je po Klaiću prozodijski istovjetno: u grādu-slučāju. Klaić također navodi kao paralele na osnovi proklize: zā slučaj-ōbičāj, ōd slučāja-ōbičāja. U SN je to: za slučaj-ōbičāj, od slučāja-ōbičāja, a to prozodijski nije istovjetno. S gledišta SN ne odgovara ni Klaićeva paralela: ù dvōr-sèljāk, jer je to u SN ù dvōr-sèljāk.

U novije su se vrijeme pojavili brojni radovi naših, pa i stranih akcentologa o pitanjima naše normativne akcentologije, pogotovu s obzirom na tipologiju i klasifikaciju. Među tim se radovima svojom inovacijskom vrijednošću ističu radovi Stjepana Babića i Božidara Finke. Oni napuštaju nenaglasne kriterije (broj slogova i sve ono što je morfološki i fonetski predvidljivo) i zalažu se za novu standardnu tipologiju, zasnovanu na naglasnom kriteriju.

Primjenom određenih općih pravila, Babić je (1) Daničićeva dvjesto pedeset dva tipa sveo na pedeset četiri. Prije svega, on je u jedan tip uvrstio sve Daničićeve tipove bez promjene naglasaka, bez obzira na to što imenice imaju različit naglasak (ali uvijek nepromjenljiv, odnosno promjenljiv samo u okviru danih pravila). Tako su onda na primjer sve imenice muškog roda na samoglasnik: Brānko, Hīrvoje... koje u Daničića idu u devetnaest tipova, u Babića uvrštene u onaj tip koji ne mijenja svoga naglasaka, a samo Daničićev tip Péro ima promjenu u vokativu jednine: Péro, pa ide u tip kúma, te tako ni on ne čini poseban tip. Znači: devetnaest tipova u Daničića — ni jedan tip u Babića. U jedan tip po Babiću idu i ove imenice: púčanin, nástavak, návrtak, bānović, vúkovac, ūštipak, Pòsavac, pārožak, žètelac, amānet, junāčić, nākōvanj, sēnātor, nērādin, prītisak, námjesnik, glāvničār, bēzdušnik, nāstōjnik, buntōvnik, nārod, brātić, stārac, pūtnik... To što imenice imaju različite naglaske ne određuju tip jer one imaju jednako naglasno ponašanje: ne mijenjaju u paradigmi svoga naglasaka. Činjenica da imenice kao nástavak, návrtak, vúkovac, ūštipak, Pòsasavac, pārožak imaju nepostojano a, pa se u jednih oblika ispadanjem toga a prethodni slog ne dulji, npr. návrtka, ūštipka, pāroška, a u drugih se dulji jer skupina suglasnika ima na prvom mjestu poluotvoren glas (j, l, lj, m, n, nj, r, v): nāstāvka, vúkōvca, Pòsāvca — to također ide u opća pravila. Premda npr. imenice kao što su sēnātor, bēzdušnik, pūtnik imaju jednu zanaglasnu dužinu, a imenice nāstōjnik, buntōvnik itd. dvije zanaglasne dužine, ne smatraju se tipološki različitim jer se i zanaglasne dužine definiraju općim pravilima. I promjena se stārac-stārca unaprijed utvrđuje pa se imenice s takvom promjenom također ne izdvajaju u poseban tip.

I Božidar Finka (10) ističe da su bitni akcenti, da je manje bitna zanaglasna dužina, a najmanje »promjene uvjetovane fonetski ili morfološki« (10, 147). Ni Finki nije za naglasni tip odlučan broj slogova, pa se jednako naglasno »ponašaju i jednosložna imenica muš. roda dīm i trosložna žètelac ili dvosložna imenica žen. roda šljīva i četverosložna šljīvovica, itd.« (10, 148).

Prije ovih inovacija na području normativne akcentologije, prijelom je na području čakavske akcentologije izvršio Milan Moguš, koji je uveo i dos-

ljedno primijenio nova tipološka mjerila što se osnivaju na samim naglasima. Polazeći s gledišta da »osnovno mjerilo pri određivanju akcenatskih tipova kod imenica treba da bude sam akcent« (21, 63), Moguš je u imenica i pridjeva senjskoga govora utvrdio četiri različita naglasna tipa:

Prvi tip ima isti naglasak na istom mjestu, npr. N jd. miš, G jd. miša itd.

Drugi tip ima različit naglasak na istom mjestu, npr. N jd. stàrac, G jd. stàrca.

Treći tip ima različit naglasak na različitom mjestu: N jd. gòlub, DLI mn. golūbin.

Cetvrti tip ima isti akcent na različitom mjestu: N jd. dužnòst, I jd. dužnošćòn.

Zrinka Vuković (33), isključujući iz same klasifikacije naglasnih tipova u glagola prvu, neplodnu glagolsku vrstu (npr. tēci, trēsti) i sve što je predvidljivo po općim i tipološkim pravilima, daje na osnovi jednakog naglasnog ponašanja (bez obzira na različite pojave naglaske) u infinitivu, prezentu i imperativu naglasnu tipologiju od četiri temeljna tipa:

prvi tip: vīdjeti, vīdīm, vīdi;

drugi tip: ròditi, ròdīm, ròdi;

treći tip: čúvati, čúvām, čúvāj;

četvrti tip: darívati, dārújēm, dārūj;

U drugi tip idu na primjer i glagoli kao písati, vézati: pišēm, vèžēm, piši, véži jer im je naglasno ponašanje jednako kao u glagola ròditi, ròdīm, ròdi.

Od stranih se slavista naglaskom klasifikacijom naših imenica pozabavio i Gerhard Neweklowsky (25). Njegova su nastojanja usmjerena leksikološki a i pedagoški kao i nastojanja B. Klaića i Z. Vuković. Polazi od Vuk-Daničićeve akcentuacije, a korisne pobude daje pokušajem usustavljivanja svih glavnih alternacija po morfološkim kategorijama, npr. alternacija jednine prema množini: jèzero-jezèra; u jednini lokativ prema ostalim padežima: u grádu prema D grádu itd. Ali ne uzimlje u obzir ni sve alternacije, npr. alternaciju trajanja jer je smatra predvidljivom, a ni baš sva alterniranja u paradigmama.

Oslanjajući se na rezultate novije naglasne tipologije da pri određivanju naglasnih tipova osnovno mjerilo »treba da bude sam akcent« (21, 63), jednako naglasno ponašanje, a ne broj slogova (po Daničićevoj tipologiji npr. imenice žámor, bânović i Rūdničānin pripadaju trima različitim tipovima iako imaju jednak i naglasak i jednako naglasno ponašanje, tj. imaju nepromijenjen silazni naglasak, a razlikuju se međusobno samo brojem slogova), tip fleksije, rod imenice itd., u ovom radu polazimo od prozodijskih razlikovnih obilježja (PRO) i uzimljemo kao glavno tipološko mjerilo za razvrstavanje svih vrsta riječi u naglasne tipove razdiobu PRO i njihove preinake (alternacije) u paradigmama. Budući da nepromjenljive riječi i promjenljive bez preinaka u paradigmama imaju samo raspodjelu, a ne i preinake, sve one idu u prvi, nepromjenljivi tip, a u drugi tip idu promjenljive riječi koje imaju preinake. Pritom je dovoljno da imaju i jednu preinaku u paradigmi, samo ako ta nije predvidljiva iz prethodnih pravila. Naime, prije obradbe određene vrste riječi navode se pravila o prozodijskim sastojcima što su uvjetovani morfološki ili fonetski, pa iako i ti sastojci sudjeluju u prozodijskom sustavu, nisu odredbeni za samu tipologiju. Tako npr. imenice kao što su spràva, bràva idu u nepromjenljiv tip iako

imaju genitiv množine sprāvā, brāvā jer sve imenice s genitivom množine na -ā imaju dug slog pred tim nastavkom. Također će u isti tip, tj. nepromjenljiv ići imenice mlīnac-mlīnca, stārac-stārca jer se duljenje po položaju: mlīnca, mlīncu itd. automatski provodi čim se za nj pojave uvjeti: suglasnički skup u kojem je prvi suglasnik poluotvoran (j, l, lj, m, n, nj, r, v). To u fleksiji vrijedi bez iznimke. I vokativ se zbog njegova posebnog statusa u sustavu padeža i zbog jednostavnosti pravila o njegovu naglasku također obrađuje posebno, pa ni preinake što se u njemu javljaju ne opterećuju tipologiju.

Nepromjenljiv se tip daljom dvodiobom razvrstava u dva podtipa:

prvo, podtip s uzlaznom intonacijom, npr. národ, bàtáč;

drugo, podtip s odsutnošću uzlazne intonacije, npr. jārbol, jāblan.

Prvi se podtip dalje dijeli u dva skupa jedinica prema tome je li u naglašenom slogu prisutna dužina ili je pak odsutna, npr. národ, náglasak, nágodba (prvi skup) ili bàtáč, sèlo, àpoštol (drugi skup).

Skupovi se jedinica razvrstavaju u same jedinice prema mjestu naglasaka na prvom, drugom, trećem ... slogu, npr. dókaz, Bunárčan, dobrovóljac itd., jer se mjestom naglasaka ostvaruju različite protivštine.

U drugom se tipu javljaju preinake koje nisu sadržane u prethodnim pravilima, pa iz tih pravila nisu pretkazive.

Preinake mogu biti:

I. u istom slogu (endosilabične):

1. samo tona: ròb-ròba, kljûč-kljûča

2. samo trajanja: blízne-blíznetá

3. tona i trajanja: stòlac-stóca, N mn. stòca

II. u različitim slogovima (intersilabične):

1. samo mjesta: život-živòta

2. mjesta i tona: NA jd. jèzero — NA mn. jezèra

3. mjesta i trajanja: kòvāč-kovāča

4. mjesta, tona i trajanja: NA jd. vríme — G jd. vrímena, NA mn. vrímèna

Preinaka svakog prozodijskog razlikovnog obilježja ima kao ishod drugi prozodem (sjecište PRO), tj. drugi naglasak ili drugačiju protivštinu.

Razumije se da promjena silaznih naglasaka u uzlazne ili uzlaznih u silazne u istom slogu — izaziva i drugačija tonska svojstva idućeg sloga, tj. slog je neposredno iza uzlaznih naglasaka na istoj tonskoj visini kao i naglašeni slog, a slog neposredno iza silaznih naglasaka ispod tonskog vrhunca naglašenog sloga. Ali mi unatoč tomu ostvarujemo silinu i karakter tona u onom slogu na kojem se i bilježi naglasak. To se u slučaju silaznih naglasaka ostvaruje potpuno, a u slučaju uzlaznih bar se glavnina siline i tona realizira na slogu koji obilježujemo naglaskom.

U pojam se međuslogovnih preinaka, vidimo, uključuje i samo promjena mjesta naglasaka koji pritom zadržava svoj ton i trajanje, npr. život-živòta jer se i time ostvaruje drugačiji odnos među odsječcima: drugačije slobodne protivštine (16) a mogu se samo razlikom u mjestu ostvariti i fonološke opreke u tzv. vezanoj protivštini (16). Govorni lanci npr. bràvetina i bravètina ostvaruju fonološku opreku u vezanoj protivštini na taj način da se dovode u odnos naglašenost-nenaglašenost »a« uz istodobno dovodenje u odnos nenaglašenost-naglašenost »e«.

Navedene se preinake u drugom promjenljivom tipu očituju tako da se mogu razlučiti također dva podtipa: prvo, podtip s endosilabičnim preinakama (s onom ogradom o prirodi sloga neposredno iza naglaske), npr. b**ò**b-b**ò**ba, j**è**ž-j**è**ža, k**ò**lac-k**ò**ca itd.; drugo, podtip s intersilabičnim preinakama, npr. ž**iv**ot-ž**iv**òta, k**ò**v**ā**č-k**ò**v**ā**ča itd.

Prvi se podtip s obzirom na vrstu preinake (endosilabične) dijeli na tri skupa jedinica:

1. s preinakom tona: r**ò**b-r**ò**ba
2. s preinakom trajanja: ž**dr**ibe-ž**dr**ibeta
3. s preinakom tona i trajanja: k**ò**nac-k**ò**nca, N mn. k**ò**nc**ə**

Drugi se podtip također s obzirom na vrste preinaka (intersilabičnih) dijeli na četiri skupa jedinica:

1. s preinakom mjesta: m**ò**drac-m**ò**dr**ā**ca (modro duboko more)
2. s preinakom mjesta i tona: br**ī**me-br**ī**m**ē**na, NA mn. br**ī**m**ē**na
3. s preinakom mjesta i trajanja: k**ò**v**ā**č-k**ò**v**ā**ča
4. s preinakom mjesta, tona i trajanja: vr**ī**me-vr**ī**m**ē**na, NA mn. vr**ī**m**ē**na.

Skupovi se jedinica dijele na same jedinice, tj. na naglasna ponašanja u »prirodnom« stanju, s obzirom na kombinacije navedenih preinaka u paradigmama, npr. u skup jedinica s preinakom tona prvog podtipa drugog promjenljivog tipa idu jedinice r**ò**b-r**ò**ba, klj**ū**č-klj**ū**ča itd.

Kako se iz svega izloženog vidi, primjenom temeljnog kriterija: raspodjela PRO bez preinaka — preinake PRO u paradigmama dobili smo dva naglasna tipa: nepromjenljiv i promjenljiv. A kombinacijama raspodjele PRO bez preinaka, odnosno kombinacijama preinaka u paradigmama dobili smo podtipove, skupove jedinica i same jedinice.

IMENICE

Prozodijski sastojci koji ne određuju tip

Ti su sastojci uvjetovani morfološki ili fonetski, pa su predvidljivi iz pravila koja ćemo formulirati. Budući da su određene zanaglasne dužine također predvidljive iz sufiksa za tvorbu imenica, i njih ćemo posebno obraditi. Svi ti sastojci, razumije se, sudjeluju u prozodijskom sustavu, ali ih je korisno posebno obraditi, obuhvatiti ih pravilima koja se onda automatski primjenjuju kad se za njih ispune uvjeti. Time se tipologija znatno pojednostavljuje — s jedne strane razumijevanjem onoga što je zajedničko brojnih jedinica i skupovima jedinica a s druge strane smanjenjem broja jedinica i njihovih skupova, pa i samih naglasnih tipova.

I. Dvosložne zbirne imenice na -ād uvijek imaju brzi naglasak na prvom slogu: mōmčād, tēlād, ždrībād.

II. Glagolske imenice nesvršenih glagola s više od dva sloga imaju naglasak infinitiva: glēdat-glēdānje, pāmtāt-pāncēnje, vōdāt-vōdēnje, poskakívāt-poskakívānje. Dvosložne glagolske imenice nesvršenih glagola imaju uzlazni naglasak na prvom slogu: prāt-prānje, znāt-znānje. Glagolske imenice svršenih glagola imaju uzlazni naglasak na pretposljednem slogu: svānut-svanūće, rōdāt-rođēnje, oslobōdāt-oslobođēnje.

III. Dvosložne zbirne imenice sa sufiksom -je/-e uvijek imaju silazni naglasak: bōrje, gōrje, grānje, cvīće, prūće, a višesložne imenice s navedenim sufiksima imaju pred tim sufiksima zanaglasnu dužinu i spori, preneseni naglasak na prethodnom slogu: jāsēnje, jāvōrje.

IV. U SN dosljedno je izvršena pokrata naglasaka u dugoj množini: dār, N mn. dārovā, strīc-strīca, N mn. strīčevā, pójom-pójma, N mn. pójmovā.

V. Po položaju se dulje samoglasnici pred suglasničkim skupom u kojem je prvi suglasnik poluotvoran: stārac-stārca, štōkavac-štōkāvca itd. Na razini oblika to vrijedi bez iznimke, a na tvorbenoj razini i za SG uglavnom vrijedi Ivšičevo (14) pravilo »da o položajnoj duljini odlučuje nastupni slog, jer duljenja nema pred spomenutim skupom ako iza njega dolazi duljina; zato imamo npr.: Būgārče, Būgārka, Būgārčica prema Būgarčād, būgarskī; brātīnstvo prema brātīnskī; Pōdgājka prema Pōdgajčāni itd.« (14, 10). To napose vrijedi za sufiks -skī: grāđanskī, křbavskī, ivanjskī itd. Za sufiks -kinja, koji Ivšić također obrađuje, međutim u SG nema dovoljno primjera, a po onima koje nalazimo, npr. dōjkānja, dvōrkānja (i te su riječi na rubu porabe), prije bi se reklo da, protivno Ivšičevu mišljenju, i pred sufiksom -kinja, bez obzira na njegovu dvomornost, ipak dolazi do položajnog duljenja. Što se pak tiče završetka -nīk, to u SG nalazimo uglavnom takve primjere koji su u suprotnosti s Ivšičevim pravilom o izostajanju položajnog duljenja: nēvōljnīk, bēzūmnīk, nēvīrnīk, nāčēlnīk, nādžōrnīk, nāmīrnīk itd. Stjepan Ivšić prema Karadžićevu rječniku navodi: nēvōljnīk, bēzumnīk, nāčēlnīk, nēvjernīk, a prema Broz-Ivekovićevu rječniku nādžōrnīk, nāmjernīk itd. Kako vidimo, duljenje je po položaju mnogo složenije na tvorbenoj nego na obličnoj razini, a na naglasnotipološkoj razini stvari se još više kom-

pliraju jer se unutar jedne naglasne jedinice javljaju riječi s iskonskom dužinom, na primjer vòjničkī i s duljenjem po položaju, npr. dīžāvni, a obje su riječi s prozodijskoga gledišta istovjetne. Zato se pri određivanju naglasnih jedinica možemo služiti položajnim duljenjem kao odrednicom samo onda kad je u određenoj naglasnoj jedinici saglediv broj riječi i kad je za njih očito da dužinu imaju zbog položajnog duljenja.

VI. Zanaslasne dužine padežnih nastavaka:

1. U imenica s genitivom množine na -ā uvijek su dugi posljednji i pretposljednji slog u tom padežu: jèlen-jèlènā, livada-livādā, gòvedo-gòvèdā. Ako se na pretposljednjem slogu nađe spori ili brzi naglasak, on se dugi zadržavajući pritom svoju intonaciju: sèlo-sélā, kòza-kózā, sprāva-sprāvā, lito-litā, veličina-veličinā.

2. Dugo je nastavačno -ī u genitivu množine imenica muškog i ženskog roda: gòstī, kòstī; zatim krajnje -ū u istom padežu: rùkū, nògū i krajnje -ū u nastavku -ijū: pīrstājū, gòstājū, òčājū.

3. Dug je nastavak -ē u genitivu jednine imenica na -a: žèna-žènē, rúka-rúkē, knjīga-knjīgē.

4. Dug je nastavak -ōn u instrumentalu jednine imenica na -a: žèna-žènōn, knjīga-knjigōn, rúka-rúkōn.

5. Dugi su nastavci u DLI množine imenica muškog i ženskog roda na -ø u nominativu jednine i menicā srednjeg roda: lóvcīn, kòstīn, bīrdīn.³

VII. Zanaslasne dužine sufiksa za tvorbu imenica

Muški rod

1. Sufiks je dug u svim padežima jednine i množine:

-āj: lèžāj-lèžāja

-āk (uz uvjet da neposredno pred tim sufiksom nije spori naglasak, npr. pròstāk-prostáka; dužina je stalna i u tom slučaju ako je određena imenica prešla u nepomičnu naglasnu jedinicu, npr. vùčjāk-vùčjāka): bèspòslenjāk-bèspòslenjāka

-ār (uz uvjet da neposredno pred tim sufiksom nije spori naglasak, npr. písār-pisára): slīkār-slikāra

-āš (uz uvjet kao u prethodnim slučajevima, npr. tambùrāš-tamburāša): pàprəkāš-pàprəkāša

-īk: rānjenīk-rānjenīka

-nīk (opet uz uvjet da neposredno pred tim sufiksom nije spori naglasak, npr. zapovīdnīk-zapovīdnīka): pòtpəsīnīk-pòtpəsīnīka.

2. Sufiks je dug samo u nominativu jednine i akuzativu jednine (kad je taj oblik jednak nominativu): -āk, -ār, -āš, -nīk, uz uvjet da je neposredno pred tim sufiksima spori naglasak. I: -ōv: Mrkōv-Mrkōva.

Ženski rod

1. Dužina je u svim padežima jednine i množine ako se ne umeće nepostojano »a«:

-āljka: písāljka-písāljkē

-ānka: Púl jānka-Púl jānkē

-ārka: Stīnəčārka-Stīnəčārē

2. Dužina je samo u nominativu-akuzativu jednine: -ōst: rādōst-rādostē

Zbirne imenice

Uvijek je dug sufiks

-ād: mōmčād, ždribād-ždribāda

Srednji rod

Dužina je u svim padežima jednine i množine:

-āšce: bīdāšce-bīdāšca

-īšte: nōcīšte-nōcīšta

-ivo: plētivo-plētiva

VIII. Ni alternacije se vokativa ne uzimlju kao preinake u paradigmi pojedine tipološke kategorije, pa se i naglasak vokativa obrađuje posebno. Takav je postupak opravdan s više razloga. Prvo, vokativ ima poseban status u sustavu padeža. Obrađujući vokativ, također posebno, Matešić kaže: »Der Vokativ ist gesondert behandelt worden, weil er sich morphologisch und syntaktisch vom normalen Kasussystem absondert und ausserdem durch emphatische Betonung auszeichnet« (20, 17). I Hamm ističe da »vokativ uopće nije padež koji bi predstavljao neki gramatički odnos ili koji bi na relaciji subjekt-objekt-predikat imao nekakvu funkciju« (HG, 65). Drugi je razlog zasebne obradbe vokativa što se time znatno pojednostavnjuje klasifikacija naglasnih tipova, a treći što su pravila za naglasak vokativa jednostavna. To je u SN posebno potkrijepljeno činjenicom da je u množini svih rodova naglasak vokativa izjednačen s naglaskom nominativa, a ta je izjednačenost još jedna potvrda opće tendencije dokidanja intersilabičnih, pa i endosilabičnih preinaka. Samo se u imenica jedinice žena javlja razlika između naglaske nominativa i vokativa množine: N žene, V žene! Ali je ta razlika na uzroku, pa se javlja i izjednačen naglasak: NV žene.

Za obradbu, dakle, ostaje samo naglasak vokativa jednine. Ali i tu valja razlikovati drugi naglasni tip s promjenljivim naglaskom u kojem alternacije obuhvaćaju i vokativ, od prvog tipa u kojem uopće nema alternacija ili su one samo u vokativu. Međutim, pri utvrđivanju naglaske vokativa nije potrebno praviti razlike između prvog i drugog tipa jer ih obuhvaćaju ista pravila.

1. Ako je u nominativu brzi naglasak, on ostaje i u vokativu: svāt-svāte, rōb-rōbe, mīsto-mīsto, svātovac-svātōvče.

2. Jedinice sa silaznim naglaskom u nominativu zadržavaju taj naglasak i u vokativu: bān-bāne, dār-dāre, blizne-blizne, stvār-stvārə, jārbole. Prema silaznom u nominativu stoji brzi u vokativu samo u jedinica: bōj-bōja, vokativ bōju, stōl-stōla, vokativ stōle.

3. Ako je u nominativu spori, u vokativu je brzi u jedinica drugog tipa: brijač-brijaču, život-živote, siročće-siročće, gōra-gōro, čēla-čēlo (pčēla). To vrijedi i za jedinicu pod natuknicom dōlac-dōca, vokativ dōče, kad se uzme u obzir položajno duljenje i sažimanje: dōče < dōlče < dōlče. Samo za jedinicu drugog tipa pod natuknicom jēlen vrijedi pravilo o zadržavanju sporog naglaske i u vokativu: jēlene! No ta jedinica ionako pokazuje tendenciju da, izjednačivši naglasak genitiva množine (samo se u tom padežu njezin naglasak preinačuje) s ostalim padežima, prijeđe u prvi tip. U prvom tipu u kojem nema alternacija, poseban prozodijski (ne tipološki) status imaju one ime-

nice koje mijenjaju naglasak samo u vokativu: pròsac-pròšče, žèlja-žèljo, plànina-plànino. Sve ostale jedinice zadržavaju spori naglasak i u vokativu: zèčəc-zèčəcu, brànətelj-brànətelju, izdanak-izdānče, gòvedo-gòvedo, dīvojaštvo-dīvojaštvo, křčevəna-křčevəno, ũkučānka-ũkučānko. Valja pripomenuti da u jedinice planina samo riječi veće čestote mijenjaju u vokativu spori u brzi, i to tako da je taj naglasak na prvom slogu: dobròta-dòbroto, lipòta-līpoto, sramòta-srāmoto. Ostale zadržavaju spori naglasak i u vokativu: bistrīna-bistrīno; tako i: bistròco, blizīno, dubino, jasnòco.

4. Ako je u nominativu jednine uzlazni, u vokativu su silazni naglasci ili naglasak nominativa ostaje bez promjene. Preinaka: uzlazni-silazni u pravilu se ostvaruje u drugom tipu: dīte-dīte, vrīme-vrīme i vrīme, grāna-grāno, čèljāde-čèljāde. U prvom se tipu uzlazni preinačuje u silazne u imenicama muškog roda s nepostojanim »a«: vrābac-vrāpče, jedīnac-jèdīnče, Dalmatīnac-Dālmatīnče, parlamentārac-pārlamentārče, i u imenicā ženskog roda jedinica: brāda, galāma, abecēda...: V brādo, gālāmo, ābecēdo itd., a u onih manje čestote javlja se silazni gdje je bio uzlazni: balerīno, celulòzo, čokolādo, bibliotēko, ili, rjeđe, nepromijenjen naglasak nominativa: Anđelīna, katedrālo. U ostalih se jedinica prvog tipa uzlazni naglasak nominativa jednine ne preinačuje u vokativu: dókaz-dókazu, Spāsətelj-Spāsətelju, Búnjevac-Búnjēvče. Tako i u jedinica božānstvo, búbalo, ljúbav, budúcnòst, nenāvədnòst, budalāštəna, organizācəja itd. Zagnaglasna se dužina u imenica na -òst gubi.

Vidimo da se u jedinice planina u vokativu preinačuje mjesto i ton: plànino, a u jedinica čèljāde-čèljādetā, jedīnac, Dalmatīnac, brigāda, abecēda istodobno se ostvaruju sve tri alternacije: mjesta, tona i trajanja: čèljāde, jèdīnče, Dālmatīnče, brīgādo, ābecēdo. To pokazuje da je vokativ jednine padež najpodložniji različitim alternacijama.

Osim razmatranih prozodijskih sastojaka, izvan tipologije se također obrađuju prokliza i plodnost.

Prethodne napomene tipološkom razvrstavanju

Kad stignemo do neposredne naglasne stvarnosti, treba uvijek imati na umu sve što smo ovdje naveli kao fonetski i morfološki predvidivo. Iz potpuna opisa, dakako, sve mora biti predvidivo, ali se predvidivost može razlučiti na onu koju smo ovdje izložili i na onu najuže tipološku, tj. na onu koja će proizaći iz cjelovita opisa tipova, podtipova, skupova jedinica i samih naglasnih jedinica.

Ostaje još pitanje kako bi se najsvrsishodnije prikazale same jedinice: bilježenjem paradigmi ili bilježenjem samo naglasno alterniranih oblika, ili pak verbalnim opisom. Ako bismo bilježili samo naglasno alternirane oblike, mogli bismo, bježeći od jedne neprilike, tj. mjestimičnog bilježenja nepotrebnih podataka upasti u drugu — nedovoljnu jasnoću i preglednost. Stoga se čini najboljim da se bilježe paradigme gdje god nije dovoljan sažet verbalni opis, a gdje je takav opis moguć, on je i najsvrsishodniji. Držimo da je bilježenje cjelovitih paradigmi prihvatljivo i stoga što se proteže samo na tip s promjenljivim naglaskom. U prvom tipu, razumije se, nije potrebno bilježiti paradigme jer nema naglasnih preinaka. Tu je dovoljan polazni oblik i pokoji primjer. Cjelovitih će se paradigmi imenica navesti svega dvadesetak.⁴ To nije mnogo kad se uzme da pridonosi jasnoći opisa.

Pri našoj podjeli na tipove, podtipove, skupove jedinica i same jedinice, nema razloga da se imenice raščlanjuju po rodovima jer npr. imenice *dókaz*, *bíce*, *bráda*, *ljúbav* nemaju, kad im se oduzme sve što je u njih po prethodnim pravilima, nikakvih posebnosti po kojima bi bile svaka za sebe individualnosti u naglasnotipološkom smislu. Doduše, u drugom se tipu podjela na naglasne jedinice uglavnom poklapa s podjelom na rodove imenica, ali rodove u naglasnotipološku cjelinu opet povezuje skup naglasnih jedinica. To znači da je i tu dosljedno provedena naglasnotipološka podjela.

Mjesto se naglasna određuje od prvog sloga unaprijed, a mjesto zanaglasne dužine od posljednjeg sloga unatrag. Pritom treba napomenuti da se u jednoj naglasnoj jedinici mogu naći riječi različite tvorbe a mogu se naći i tvorbene i netvorbene riječi, npr. *báčvār*, *gávřān*, *Ősijĕk*, pa često ne možemo iz sufiksa (a ni iz fonetskih pravila, npr. u riječi *řěšĕtka*) jednostavno odrediti poneke zanaglasne dužine. Zato smo gdjegdje, da ne bismo gomiali pravila u zagradama ili tumačili svaku pojedinost, pribjegli slogovnom mjerilu pri određivanju mjesta zanaglasne dužine.

Naglasni tipovi

A. Prvi, nepromjenljivi tip: odsutnost preinaka

I. Prvi podtip: uzlazna intonacija

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga

a. Uzlazni je naglasak na prvom slogu:

národ, *dómet*, *lópov*, *návoj*, *póvoj*, *Zágreb*;

*lóvac*⁵-*lóvca*, *znánac*, *živac*;

dójam-*dójma*, *pójam*, *újam*, *zájam* (predvidiva pokrata u dugoj množini: *dòjmovā*-*dòjmōvā*-*dòjmovīn*);

drúštvo, *písmo*, *vlákno*;

kríža, *vráta*;

brávče-*brávčeta*, *kónjče*, *kúmče*, *sřnče*;

bóra, *túga*, *góšća*;

Mára, *Lúca*, *Ive*, *Máte*;

ljúbav, *mládež*, *nápast*, *nárav*;

bánovác, *Spásĕtelj*, *stričevác*;

náglasak-*náglaska*, *prítisak*, *záključak*;

Búnjevac-*Búnjĕvca*, *prímorac*, *zágorac* (s položajnim duljenjem);

sávezník, *záčetník*, *záručník*, *zástupník* (sa zanaglasnom dužinom na sufiksu *-ník*);

náhočād (sa zanaglasnom dužinom na sufiksu *-ād*);

náčĕlník, *nádzōrník*, *zábāvník*, *zástāvník* (sa zanaglasnom dužinom na sufiksu *-ník* i na prethodnom slogu zbog položajnog duljenja);

búbalo, *dávalo*, *gátalo*;

blázĕnstvo, *nárūčje*, *ráskříže*, *zágōrje* (sa zanaglasnom dužinom na drugom slogu od kraja);

dósada, *nágodba*, *námira*, *zápara*;

Búnjĕvka, *kázālĕjka*, *Líčānka* (zanaglasna je dužina na drugom slogu od kraja);

národnōst-národnostə, rázložnōst, závəsnōst (zanaglasna je dužina u NA jd. na sufiksu -ōst);
 Krágujevac-Krágujēvca (nepostojano »a« s položajnim duljenjem);
 nápoləčār, pijavəčār (zanaglasna dužina na sufiksu -ār);
 kázalište, nápojīšte, rázbojīšte, šétalište (zanaglasna dužina na sufiksu -īšte);
 šétaləca, úkaləca, záklonəca, zújaləca;
 zábrđānka, zágonētka (zanaglasna dužina na drugom slogu od kraja);
 rázborətōst-rázborətostə, zákonətōst (zanaglasna dužina u NA jd. na sufiksu -ōst).

Što određene imenice te naglasne jedinice, kao što su vrábac, túga, íve mijenjaju u vokativu uzlazni u silazni, to ide u odjeljak o tom padežu i uzimlje se automatski. To vrijedi i za druge jedinice koje u vokativu preinačuju naglasak.

- b. Uzlazni naglasak na drugom slogu:
 Bunárčan, Lošínjan, plaménčəc, Sušáčan;
 Bosánac-Bosánca, curétak, dobítak, udóvac, sínóvac, zadátak;
 božánstvo, jezérce, pijánstvo, pučánstvo;
 živínče- živínčeta;
 galáma, glazúra, kraváta, matúra;
 nenávəst, obítelj, pogíbelj;
 budúcnōst-budúcnostə, malénkōst, pokórnōst (zanaglasna dužina kao u drugih na -ōst);
 pogánovəc, rdákovəc, Tomljánovəc;
 bezákoník, nenávədník (zanaglasna dužina na završetku -ík);
 nabádalo, nazívalo, počívalo, zatézalo;
 bezákōnje, nezákōnstvo (zanaglasna dužina na drugom slogu od kraja zbog položajnog duljenja);
 lukávštəna, nepríləka, pijánčəna;
 Banácānka, Bunárčānka, Prnjávörka (zanaglasna dužina na drugom slogu od kraja);
 nenávədnōst-nenávədnostə (zanaglasna dužina kao u drugih na -ōst);
 parkíralīšte, počívalīšte, ugíbalīšte (zanaglasna dužina na sufiksu -īšte);
 bezákonəca, gonétaləca.
- c. Uzlazni je naglasak na trećem slogu:
 Banjalúčan, Novosáđan, Pazarištan;
 bogomóljac-bogomóljca, dobrovóljac, Crnogórac, inozémac, prikomórac;
 činovníštvo, stanovníštvo, veličánstvo, zadovóljstvo;
 abecéda, katedrála, kupaóna, limuzína;
 nepokórnōst-nepokórnostə, nemogúcnōst, nepovóljnōst (kao druge na -ōst);
 Andrijáševəc, kasnolígalac;
 namigívalo, pripovídalo, zanovítalo;

budaláštəna, neimáštəna, nepodópštəna;
kapetánovəca, pripovídaləca.

U imenica kao što su kupaóna, blagovaóna usutavio se naglasak na pret-posljednjem slogu. Zato se na njih više nećemo osvrtnati.

- d. Uzlazni je na četvrtom slogu:
parlamentárac-parlamentárca;
neprijateljstvo, povjereníštvo;
bibliotéka;
obišenjákovəc.
2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga
- a. Spori je naglasak na prvom slogu:
bátəc, břčəc, cvítəc, gřməc, zəčəc;
biljac-biljca, čabar, jəcam (samo u jednini), kòsac, mòmak, còšak
(samo s dugom množinom: còškovə-còškòvā-còškovīn);
čəlo, səlo, slòvo, srəbro, vòće;
pášće-páščeta, ròpče, štəne;
drážba, dvòjba, gòzba, svàdba;
kòrəst, pùstoš;
dřskòst-dřskostə, gipkòst, kròtkòst, ljùdskòst, nòvòst, plòdnòst si-
tòst, tòcnòst, tròmòst, trùlòst (zanaglasna dužina u NA jd.);
àpoštol, bránətəlj, prijatelj, ròdətəlj, vòdətəlj;
bùbotak-bùbotka, dòručak, dvònožac, odušak, pòlazak;
bristovac-brístòvca, drinovac, glògovac, ožujak, uvojak (duljenje po
položaju).
gránəčār, opančār, tàmnəčār (zanaglasna dužina na sufiksu -ār);
kòpilād, màgarād, ùnučād (zanaglasno dug sufiks -ād);
òpāncəc, pòkròvčəc, tòbòlčəc (zanaglasno dug drugi slog od kraja
zbog duljenja po položaju);
bèzùmnìk, bùntòvnik, dřžāvnik, gròmòvnik (zanaglasno dug završe-
tak -ik i prethodni slog);
dèbəljkò, Nèdīljko, zèlėnko (zanaglasno dug drugi slog od kraja
zbog duljenja po položaju);
gòveče-gòvečeta, màgare, pàripče, ùnuče;
bèspūcə, dvòrište, gòdište, ognjīšte, vèsəlje (zanaglasno dug drugi
slog od kraja);
čitānka, divòjka, pèčėnka, rėšėtka (zanaglasno dug drugi slog od
kraja);
jādəkovac-jādəkòvca, jāsəkovac, Jòsənovac (duljenje po položaju);
pəlīnkovac-pəlīnkòvca (duljenje po položaju a dug je i treći slog
od kraja);
Kòstājnəčān (zanaglasna dužina na sufiksu -ān i na trećem slogu
od kraja);
divojaštvo, Kàlipolje, Sàrajevo;
bòravīšte, kònačište, pòbratīnstvo (dug drugi slog od kraja);
bòrovəna, glògovača, křčėvəna;
bránətəljka, cřvenpėrka, ùkučānka (dug drugi slog od kraja);

blågājņeca, Itāļoja, Slāvōņja (zanaglasno dug treći slog od kraja);
dēsspotovēna, dōkoljenāca, ūdadbenāca;
šimšīrovēna (zanaglasno dug četvrti slog od kraja).

Treba reći da imenice čaklo (staklo), dōbro, sēdlo, srēdstvo, stēgno, vēslo mogu imati alternirani naglasak na nepostojanom »a« u genitivu množine, a i nepromijenjen naglasak: sredstāvā i srēdstāvā itd., ali samo dobārā.

- b. Spori je naglasak na drugom slogu:
antrēšelj, golūban, zidārēc;
Gradāčac-Gradāčca, Otōčac, starāčac;
rašēto (rešēto), vratāca, vrtēno (vretēno);
šiljēže-šiljēžeta;
budāla, dobrōta, lipōta, sirōta, planina, visina;
gospōda;
izbāvētelj, izvōdētelj, udōvāčēc, uprāvētelj;
neznābožac-neznābošca, petōprstac, šestōprstac;
crnōglavac-crnōglāvca, jednōglavac, podrūgljivac, vrtōglavac (du-
ljenje po položaju);
blebētalo, oblāčēlo, oglēdalo;
duvānīšte, evāndēlje, gavrānīšte, krumpīrīšte (zanaglasno dug drugi
slog od kraja);
ajdūčēca, berāčēca, Hrvātēca, litrēnjača, žīvōtēja;
čegrtāljka, Crnōgōrka, Dalmātīnka, Svetōjūrka (zanaglasno dug
drugi slog od kraja);
nemārljāvōst-nemārljāvostē, proždīljāvōst (zanaglasno dug sufiks
-ōst u NA jd.);
jasēnovača, usidēlēca, vrtōglavēca;
Jugōslāvēja, Makēdōņja (zanaglasno dug treći slog od kraja);
lubēnāčārka, vodēnāčārka (zanaglasno dug drugi slog od kraja);
usidēlāčēna.

Imenice naglasne jedinice planina u akuzativu mijenjaju spori u brzi samo u okamenjenim izrazima i u stilističkom ustrojstvu, npr. ū plāninu, Rānē sīrotu za svōju srāmotu, ali: Vidīn sirōtu, gledān sramōtu. U imenica manje čestote u pravilu se javlja samo nepreinačen naglasak i u akuzativu: bistrīnu, solānu, teškōću itd. I one imenice te jedinice koje se javljaju s preinačenim naglaskom prihvaćaju se kao ovjereni jezični segmenti i bez preinake naglasaka.

- c. Spori je naglasak na trećem slogu:
bezobrāzluk, gospodārēc, gospodičēc;
benastōca, ostavīna, veličīna;
kučepāzētelj, starosīdēlac, viroūčētelj;
ednogōdāšnījāk (zanaglasno dug završetak -āk);
krvoprōlītīnīk (zanaglasno dug prvi i drugi slog od kraja);
crvotōčēna, drvenārēja, gospodārēca;
Jugoslāvēnka (zanaglasno dug drugi slog od kraja);
polugōdāšnījāca.

- d. Spori je naglasak na četvrtom slogu:
komedijášəca, neprijateljəca, pokroviteljəca.
- e. Spori je naglasak na petom slogu:
kućepaziteljəca, viroučiteljəca.

II. Drugi podtip: odsutnost uzlazne intonacije. Naglasak (silaznog tona) pada na početni ili (rijetko) na nepočetni slog

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:

- a. Silazni je naglasak na prvom slogu:
jārbol, mādež, rībež;
būbanj-būbnja, līpanj, rūjan, svībanj, trāvanj;
Brānko, Mārko, Slāvko, Zdrāvko, Željko;
dīmņjāk, dūžņik, kūtnjāk, rādņik, rjēčņik, vjēsņik (zanaglasno dug prvi slog od kraja);
bīlje, blāgo, mōre, rūno, zřno;
bārka, brōjka, krēda, plāca;
jārboləc, Dūndovəc;
Kārlovac-Kārlovca, Vīnkōvcə (duljenje po položaju);
dnēvnəčār, Kārlovčān, Vīnkovčān (zanaglasno dug prvi slog od kraja);
Gērovo, Jūrjevo, Lūkovo, Mīrovo;
cvīčice, plāndīšte, zdrāvljice (dug je zanaglasno drugi slog od kraja);
nāgrada, nāknada, zābrana, zāsluga;
grāđenōst-grāđenostə, srēđenōstə (zanaglasno dug sufiks -ōst u NA jd.
jētrvəca, mājstorəca, ūjčevəna.
- b. Silazni je naglasak na drugom slogu:
Salvādor, solstīcij;
Milāno, Torīno;
Marlēra, Puntēra;
Libērəja, Monrōvəja.
- c. Silazni je naglasak na trećem slogu:
Austrāləja, geodēzəja, Polinēzəja.
- d. Silazni je naglasak na četvrtom slogu:
Mezopotāməja.

2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:

- a. Brzi je naglasak na prvom slogu:
dīd, dīm, svāt, zmāj;
dnō, tlō;
smřt;
jāblan, Jādran, kābləc, střšen, zlōtvor;
čēšalj-čēšlja, Pētār, svēkar;
jārac-jārca, mlīnac, sānak, tānac, ūjac (duljenje po položaju);
bāčvār, gāvran, Ōsijēk, pōzdrāv, rībār (dužina na prvom slogu od kraja);
gōvōr-gōvōra, kāmēn, přstēn (zanaglasna dužina u NA jd.);
čūdo, grōblje, grōžde, gvōžde, stādo;

bāba, brēza, grūda, löpta, stōpa, sprāva;
 čēljūst, vřlēt, öblāst, prēgršt (zanaglasna dužina na prvom slogu od kraja);
 mlādōst-mlādostō, pröšlōst, rādōst, slābōst (zanaglasna dužina na sufiksu -ōst u NA jd.);
 Bēograd, pōlubrat, slūšaoc, Vūkelāc;
 pärožak-pāroška;
 čakavac-čākāvca, krūškovac, svätovac, Vřgorac (duljenje po položaju);
 Dāruvār, Mēdulīn, Ögulīn, pūškomēt (zanaglasno dug prvi slog od kraja);
 pästorčād, siročād (zanaglasno dug sufiks -ād);
 krāstāvčāc (zanaglasno dug drugi slog od kraja);
 pōtpōranj-pōtpōrnja, pōtprēgalj (zanaglasno dug drugi slog od kraja);
 bādalo, klēcalo, sīdalo, stōpalo, ždrībešce;
 břdāšce, klūbāšce, zbōrište, žārište (zanaglasno dug drugi slog od kraja);
 īstōna, jābuka, jāgoda, pōdloga, stōtōna;
 břđānka, grāđānka, pästōrka (zanaglasno dug drugi slog od kraja);
 pōgībā, pōmīsā (zanaglasno dug prvi i drugi slog od kraja);
 nāpovid, prīpovid, zāpovid (zanaglasno dug prvi slog od kraja);
 lākomōst-lākomostō, pīsmenōst, vēselōst (kao druge na -ōst);
 knjīžēvnōst-knjīžēvnostō, ödānōst, pōslūšnōst (i poslūšnōst), pōnīznōst (i ponīznōst) (dužina na -ōst kao i u drugih s tim sufiksom, a zanaglasno je dug i drugi slog od kraja);
 Kūterevac-Kūterēvca, Lūbenovac, Smēderevac (duljenje po položaju);
 Bīokovo, Kūterevo, Sūvopolje, Tūderevo;
 māterīnstvo, mīlosrde, Pōdunāvlje, Srēdozēmlje (dug je zanaglasno drugi slog od kraja);
 dīvokoza, kōlovođa, šljīvovēca, žētelēca;
 jēžerkinja, lākōmčōna (dug je treći slog od kraja);
 břzōjāvka, Kūterēvka, mīšolōvka (dug je drugi slog od kraja);
 öskoruškovac-öskoruškōvca (duljenje po položaju);
 kōnobarēca, prēpelāčēca;
 mēđudnēvnēca (zanaglasno dug treći slog od kraja);
 Čārigrađānka (zanaglasno dug drugi slog od kraja);
 öskoruškovača.

- b. Rijetke su imenice s brzim naglaskom u nepočetnom slogu, npr. kalodōnt-kalodōnta, pepermīnt itd.

U imenice pämēt javlja se i preinačeni naglasak u lokativu jednine: u pamētō, ali on, u skladu s napuštanjem međuslogovnih preinaka, uzmiče. Tako se i u jedinice rādōst-rādostō, zatim jedinice zāpovid javljaju preinačeni naglasci u lokativu jednine: u radōstō, po zāpovidā, u genitivu množine: radōstī, zāpovidī i u dativu-lokativu-instrumentalu množine radōstīn, zāpovidīn. Ti su naglasci također uglavnom u starije generacije, ali se oni, u skladu s općom tendencijom napuštanja preinaka, gube. U stilističkom se ustrojstvu

npr. čuje i Būdə nam Bōg na pomòcə, ali Fála tə na pòmoćə. U imenica s nepostojanim »a« javlja se ili samo preinačeni naglasak: dobárā, sestárā, torábā ili se pak javlja dvostrukost: srèdstāvā i sredstāvā, vèsālā i vesālā.

B. Drugi, promjenljivi tip: s preinakama

I. Prvi podtip: endosilabične alternacije

1. Skup jedinica s preinakom tona.

Pokrata se trajanja u dugoj množini uzimlje automatski jer je obuhvaćena prije navedenim pravilom. Isto je tako obuhvaćeno općim pravilom i duljenje sloga pred nastavkom — a u genitivu množine.

a. biser

U te se jedinice spori preinačuje u brzi samo u genitivu množine: bīsērā, bilīgā, jēlēnā, tábānā, ali se javljaju i likovi bez preinake: bīlīgā, bisērā, tábānā. Takvo je naglasno ponašanje i u trosložnih imenica ženskog i srednjeg roda sa sporim naglaskom na prvom slogu: bātəna, G mn. bātīnā i bātīnā; gòvedo, G mn. gòvėdā i gòvėdā. Stoga takve imenice i nećemo više obrađivati u sklopu dotičnih rodova. Umanjenice i uvećanice ove naglasne jedinice imaju u genitivu množine samo nepreinačen naglasak: bātəć-bātīćā, vrətəć-vrătīćā, zèčəć-zèćīćā; vrətəna-vrătīnā, štəpəna-štəpīnā itd.

b. ròk

Brzi se naglasak mijenja u spori u lokativu jednine i u svim padežima množine: u ròku, ròkovə-ròkòvā-ròkovīn itd.

Primjeri (P): čās, lòm, splèt, tòk.

c. Jd. N røb	Mn. N ròbovə
GA ròba	G ròbòvā
DL ròbu	DLI ròbovīn
I ròbon	A ròbove

P: bāk, bīk, čvør, đòn, grāb, grč, grm, gròb, kīt, kròv, mäch, nòj, pöp, ròv, řt, slòg, smět, töp, trāp, vřč, zbøj . . .

Određen broj imenica ima i kratku i dugu množinu, npr.

N bərə i bòrovə
G bórā i bòròvā
DLI bòrīn i bòrovīn
A bòre i bòrove

Takve su i imenice: čùp, džèp, glòg, gròf, gròš, kùk, snòp, zglòb . . .

U jednini nema prijeglasa: grčon, a u množini se javlja prijeglasi: grčevə, vřčevə.

d. Jd. N stúp	Mn. N stúpə i stúpovə
GA stúpa	G stúpā i stúpòvā
DL stúpu	DLI stúpīn i stúpovīn
I stúpon	A stúpe i stúpove

P: brīst, dvør, gāj, jěž, kljúč, kněz, krālǰ, kríž, kút, nòž, plāst, pút, smřč, štāp, žal, ždrāl; samo s kratkom množinom: čúnj, đāk, gnjāt, grřč, gúnj, mālǰ, pānj, prīšt, púž, žir, žúlǰ; samo s dugom množinom: pút; samo u jednini: mīr.

e. Jd. NA dār, N mrāv	Mn. N dārovə, mrāvə
G dāra, GA mrāva	G dārōvā, mrāvī
D dāru, mrāvu	DLI dārovīn, mrāvīn
L na dāru, mrāvu	A dārove, mrāve
I dāron, mrāvon	

Po toj se jedinici naglašava velik broj imenica, ali ćemo navesti samo neke: bīs, brīg, brāk, brūs, cīlj, cvīt, člān, dūg, grād, kāt, klās, plān, stān, tŕg, vāl, vēz, vlāk, vrāt, zīd, znāk, zvūk, žlīb ... Te imenice imaju samo dugu množinu. Samo kratku množinu, tj. kao mrāv imaju: brāv, cŕv. Kratku i dugu množinu ima imenica bŕk: bŕcə, bŕkə i bŕkovə.

U imenica koje znače živo biće, točnije čeljade ili životinju nema preinake ni u lokativu jednine: u zēcu, po drūgu, o mūžu, u vrāgu, ali u vrāgu kad to znači: negdje daleko. U starije se generacije, osobito u pripovijedanju, čuju i preinačeni naglasci u genitivu, u dativu-lokativu-instrumentalu množine: Vrāg će se dèrat okò tī zidóvā. Ūnə tō ostávľjajū sinòvīn. Ali takvi naglasci, kao uostalom i sve druge intersilabične alternacije, sigurno uzmiču pred jednostavnijim, nepromijenjenim naglascima.

f. Jd. N čèla (pčèla)

G čèlē

U jednini se naglasak ne mijenja, a u množini se alternira u NA:

NA čèle

G čélā

DLI čèlan

P: bùva, mùva, zmlja.

g. Jd. N gòra

G gòrē

DL gòrə

A gòru

I gòrōn

Mn. NA gòre

G górā

DLI gòran

P: jèla, kòsa, lòza, màgla, ròsa, smòla, zòra. Imenice vòda, zèmlja obično imaju promjenu u brzi i u dativu jednine: vòdə, zèmljə, a imenice s nepostojanim »a« imaju uzlazni na tom samoglasniku: dasákā, metálā. Kao vòda, zèmlja naglasno se ponaša i imenica nòga, kojoj je genitiv množine: nògū (iz dvojine).

h. zbirna imenica N dīca

G dīcē

D dīcə

A dīcu

L dīcə

I dīcōn

i. Jd. N sŕna

G sŕnē itd.

Naglasak se preinačuje samo u NA množine:

NA sŕne

G sŕnā

DLI sŕnan

P: résa, slúga, svínja, víla.

j. Jd. N zíma	Mn. NA zíme
G zímē	G zímā
DL zímə	DLI zíman
A zímu	
I zímōn	

P: stríla, zvízda, žlízda.

Amo idu i imenice dúša, gláva, srída, vójska, samo što one promjenu u silazni obično imaju i u dativu jednine: dūšə, glāvə itd. Imenice s nepostojanim »a« u genitivu množine imaju uzlazni na tom samoglasniku: glavánjā (i glávñjā), ováčā.

k. Jd. N stvâr
G stvârə
L u stvârə
U jednini se naglasak mijenja samo u lokativu, i to u uzlazni, a množina glasi:
NA stvârə
G stvárī
DLI stvárīn

Tako se naglasno ponaša i kratka množina imenica muškog roda jednine pod natuknicom dâr, tj. mrâv. Naime, i tamo je u lokativu na dâru, a kratka množina glasi:

NA mrâvə
G mrávī
DLI mrávīn

P: cív, čâst, ćúd, kâp, mâst, ríč, slâst, vlâst itd. Amo idu i dvosložne imenice mísā (< misal), plísan, râvan... One, dakako, gube nepostojano »a« pa u jednini glase: G míslə, plísnə, râvnə; u L u míslə, u plísnə, na râvnə.

Mn. NA míslə
G míslī
DLI míslīn

l. Jd. NA òko
U jednini ostaje brzi, a množina glasi:
NA òčə
G òčəjū
DLI òčəman

To je, doduše, stara dvojina, a prava množina òka, ùha u SG nije obična. Mjesto òka (npr. na mreži) kaže se òčəce. Sekundarna je dvojina: òka, ùva, npr. dvā òka, dvā ùva.

m. Jd. NA mīsto
Brzi ostaje u svim padežima jednine, a u množini je spori:
NA mīsta
G mīstā
DLI mīstīn

P: bŕdo, gŕlo, pòlje, zvòno, žito itd.

2. Skup jedinica s preinakom trajanja
 - a. Jd. NA júne
 - G jùneta

Uzlazni je samo u NA jednine, a u drugim je padežima jednine spori.

P: díte, kljúse, mómcē.

- b. Jd. NA blízne
G blíznetā

Silazni je samo u NA jednine, a u ostalim je padežima brzi.

P: práse, ždrf̄be.

- c. Jd. NA čeljáde
G čeljádeta

Uzlazni je samo u NA jednine, a u ostalim je padežima spori.

3. Skup jedinica s preinakom tona i trajanja

- a. Jd. N vō
GA vōla
Mn. N vōlə i vōlovə
G vólā i vōlōvā

Silazni ostaje samo u N jednine, odnosno u NA jednine kad imenica ne znači čeljade ni životinju, npr. stōl, a u svim je ostalim padežima spori naglasak.

P: stō (obično samo u dugoj množini), vř (samo u dugoj množini N vřovə, G vřōvā itd.). Amo ide i imenica gr̄i (samo u kratkoj množini: N gr̄ijə, G gr̄ijā, DLI gr̄ijīn, A gr̄ije).

- b. Jd. NA brōd
G brōda
D brōdu
L na brōdu
I brōdon
Mn. N brōdovə
G brōdōvā
DLI brōdovīn
A brōdove

P: bōj, bōg, dōm, grōm, krāj, krōj, lēd, lōv, mōst, nōs, plōd, plōt, rōd, rōg, rōj, sōk, tāst, tōr, vōz (što stane na kola, npr. vōz sijēna). Imenice kōv, lōj, mēd, smōk, tōv, znōj obično se javljaju samo u jednini.

- c. Jd. NA dōlac
G dōca
DL dōcu
I dōcon
Mn. N dōcə
G dōlācā
DLI dōcīn
A dōce

Kako vidimo, ta jedinica sadrži sav novoštokavski naglasni inventar.

P: kōlac, kōnac, lōnac, stōlac.

- d. Jd. N grāna
G grānē
DL grānə
A grānu
I grānōn
Mn. NA grāne
G grānā
DLI grānan

P: grēda, péta, stīna, strāna.

Amo ide i imenica rúka, samo što obično ima promjenu i u dativu jednine: rúkə, a genitiv joj je množine rúkū.

e. Jd. NA nōc	Mn. NA nōcə
G nōcə	G nōcī
D nōcə	DLI nōcīn
L u nōcə	
I nōcə	

P: břst, břv, dōb, kōst, křv, lāž, mōc, pēc, sō, svāst, ūš, zōb.

II. Drugi podtip: intersilabične preinake

1. Skup jedinica s preinakom mjesta

a. Jd. NA život
G živòta

U toj je jedinici premješteni naglasak u svim padežima osim nominativa i akuzativa (u imenica za predmet i apstraktni pojam, npr. čistac, vèdrac).

P: klānčac, mùdrac, prīsnac, svīdok, tīsnac...

Imenice nisu brojne, a to je i razumljivo s obzirom na to da jedinica ima intersilabičnu alternaciju, pa nije osobito plodna.

Po jednakom naglasnom ponašanju amo idu i imenice sa zanaglasnom dužinom koja je po prethodnom pravilu: gārōv, kùdrōv, kùsōv, lāsōv, līsōv, lùdōv, šārōv. S istoga razloga ni takve imenice nisu brojne, a i one se u SG zamjenjuju imenicama drugih nastava: lāžac mjesto lāžōv, šārko mjesto šārōv itd.

b. Jd. NA prèzime

U jednini se naglasak ne mijenja, a množina glasi:

NA prezimèna
G preziménā
DLI prezimènīn

2. Skup jedinica s preinakom mjesta i tona

Jd. NA brīme	Mn. NA brimèna
G brīmena	G briménā
	DLI brimènīn

Brzi je naglasak u svim padežima jednine.

P: ime, ràme, slīme, tīme, vīme; jèzero.

3. Skup jedinica s preinakom mjesta i trajanja:

Jd. N brijáč	Mn. N brijáčə
G brijáča	G brijáčā

Izuzevši spori naglasak u nominativu, odnosno u nominativu i akuzativu (kad imenica znači predmet ili apstraktni pojam) sa zanaglasnom dužinom na slogu neposredno iza naglasaka, preinačeni naglasak dolazi u svim padežima jednine i množine koji su uključeni u tipologiju. Taj je preinačeni naglasak uzlazni na mjestu gdje je u N(A) zanaglasna dužina. Pritom je svejedno koliko slogova prethodi naglašenomu: zvōnik, bogātāš, osigurānik, opunomočēnik.⁶ Sve se takve ime-

nice jednako naglasno ponašaju. O toj će jedinici još biti govora u odjeljku Plodnost.

4. Skup jedinica s preinakom mjesta, tona i trajanja:

Jd. NA vríme
G vrímena

Mn. NA vrimèna
G vriménā
DLI vrimèñin

Jedinici vríme pribrajamo i imenice čüdo, něbo kad imaju množinu po nejednakosložnoj promieni:

NAV čudésa, nebésa
G čudésā, nebésā
DLI čudésīn, nebésīn.

Prenošenje naglasaka

U imenica je muškog roda prenošenje naglasaka redovno samo kad su jednosložne. U dvosložne je naglasne jedinice kāmēn-kāmena prenošenje rijetko a u svih se drugih jedinica imenica muškog roda naglasak prenosi samo u okamenjenim izrazima. U dvosložnih se imenica srednjeg i ženskog roda naglasak prenosi češće nego u dvosložnih imenica muškog roda, a u trosložnih, četverosložnih itd. opet vrlo rijetko.

Imenice na -o

Prenošenje je neoslabljeno u ovim slučajevima:

1. u jednosložnih imenica muškog i ženskog roda koje imaju silazni naglasak u nominativu jednine: grād, A grād-ù grād, G grāda-dō grāda; brōd, A brōd-nā brōd, G brōda-dō broda; stōl, A stōl-nā stōl; nōc, A nōc-ù nōc, G nōcā-dō nočā; māst, A māst-ù māst, G māsta-bēz māstā;

2. u dvosložnih imenica muškog i ženskog roda sa silaznim naglaskom i nepostojanim »a«: žřvan, A žřvan-pōd žřvan; vřisak, A vřisak-ù vřisak; plīsan, A plīsan-ù plīsan, ali se u njih javlja i oslabljeno prenošenje: pōd lākat, nā būbanj;

3. u dvosložnih imenica muškog i ženskog roda s brzim naglaskom na prvom slogu i sa zanaglasnom dužinom u NA jednine: kāmēn, A kāmēn-ō kamēn, jēsēn, A jēsēn-pōd jesēn, stārōst, A stārōst-pōd starōst.

Prenošenje je oslabljeno u slijedećim slučajevima:

1. u jednosložnih imenica muškog i ženskog roda s brzim naglaskom u nominativu jednine: grōš, A grōš-zā grōš; dlān, A dlān-nā dlan; smřt, A smřt-nā smrt;

2. u dvosložnih imenica muškog roda s brzim naglaskom u nominativu jednine i s nepostojanim »a«: vītar, A ù vitar; lāštar, A lāštar-pōd laštar; ali se u njih javlja i neoslabljeno prenošenje: pōd nokat, ù rogalj;

3. u dvosložnih imenica muškog roda s brzim naglaskom u nominativu jednine i zanaglasnom dužinom u svim padežima jednine i množine: dīnār, A dīnār-zā dinār; kōrāk, A kōrāk-ù korāk; òblāk, A mn. òblāke-zā oblāke; mīsec, A mīsec-nā misēc;

4. u trosložnih i četverosložnih imenica koje imaju brzi naglasak u nominativu jednine: Jāblānac, G. Jāblānca-iz Jablānca; Lübenovac, G. Lübenōvca-iz Lubenōvca;

5. u ustaljenom izrazu: nà ispovid, ali: na zàpovid;
6. u dvosložnih imenica muškog roda sa silaznim naglaskom a bez nepostojanog »a«: àndel, A àndela-zà àndela; tako i: nà mājstora, izà jàrbola;
7. u dvosložnih imenica muškog roda sa silaznim naglaskom u nominativu jednine i sa stalnom zanaglasnom dužinom: Vrätnik, A Vrätnik-nà Vrät-nik, G Vrätnika, izà Vrätnika;
8. u trosložnih imenica muškog roda sa silaznim naglaskom u nominativu jednine i s nepostojanim »a«: Kårlovac, A Kårlovac-ù Kårlovac.

Imenice na -a

Prenošenje je u takvih imenica neoslabljeno kad silazni ili brzi naglasak dobiju u sklonidbi (a nemaju ga u N jednine):
gláva, A glávu-ù glávu
vójska, A vójsku-nà vójsku
vòda, A vòdu-ù vodu
planina, A plànenu-ù planenu.

Prenošenje je oslabljeno kad imenice na -a imaju koji silazni naglasak u N jednine:
lâda, A lâdu-ù lâdu, G lâđē-izà lâđē; tako i críkva, bårka;
våtra, A våtru-nà vātru; tako i kùća, jågoda...

Imenice na -o/-e

Neoslabljeno se prenosi naglasak u ovim slučajevima:

1. u dvosložnih imenica sa silaznim naglaskom kojima osnova svršava na jedan suglasnik:

blāgo, A blāgo-pò blāgo; tako i mlīvo, rūno, zlāto;

2. u dvosložnih imenica nejednakosložne promjene koje imaju silazni naglasak u N jednine:

prāse, A prāse-zà prāse; tako i ždrībe;

3. u imenica öko, ūvo: zà oko, pòd uvo;

4. u zbirne imenice dica u onih padeža gdje je brzi naglasak: zà dācu, pò dācu itd.;

5. u naglasne jedinice kòlo (prvi tip): A kòlo-ù kolo;
tako i: gròžde, gròblje, sřce, zèlje itd.; ali u te jedinice imamo i oslabljeno prenošenje: A blāto: ù blato; tako i: jāto, čūdo, nīdra, līto, jånje. U ovim je drugim slučajevima posrijedi brzi naglasak drukčijeg, tj. uzlaznog podrijetla, kako pokazuje ruska riječ bolóto: naime, naglasak na drugom slogu skupine -olo-, -oro- upućuje na staru uzlaznu intonaciju od koje se u nas razvio brzi, a takav se brzi prenosi oslabljeno;

6. u naglasne jedinice břdo (mons): A břdo-ù brdo; tako i: dřvo, zvòno, gřlo, pòlje. U te se jedinice naglasak prenosi oslabljeno u dva slučaja: nà mēsto, ù žeto. Tu je opet posrijedi brzi naglasak koji je postao od prvotnog uzlaznog naglaska.

Oslabljeno se prenosi naglasak u slijedećim slučajevima:

1. silazni naglasak u dvosložnih imenica kojima osnova svršava na dva suglasnika od kojih je prvi sonant: zdrāvlje, A zdrāvlje-nà zdrāvlje, tako i sūnce;

2. silazni naglasak u trosložnih imenica: Lúkovo-ù Lúkovo, Mírovo-nà Mírovo;
3. brzi u jednosložnih imenica: zlò-nà zlo; tako i nà dno, ù dnu;
4. brzi naglasak u dvosložnih imenica koji je nastao od prvotnog uzlaznog naglaska: žíto-ù žeto, mǐsto-nà mǐsto, bláto-ù blato;
5. brzi u dvosložnih imenica naglasne jedinice rǎme-rǎmena: A rǎme-nà rame, tako ù ime, zà sǎme itd.;
6. brzi u trosložnih imenica (samo izuzetno): vǐšala-nà vǐšala; Mǝkvište-nà Mrkvište, Rǐpǐšte-dò Rǐpǐšta; tako i brzi u četverosložnih imenica: Tùderevo-ù Tuderevo, Kùterevo-iz Kutereva.

Plodnost

Plodnosti se naglasnih ponašanja može pristupiti s različitim gledišta, pa se mogu dobiti i različite definicije te jezične pojave. Prvo, plodnosti se može prići sa statičkoga gledišta, pa je definirati kao mjeru sudjelovanja stanovitog ponašanja u određenoj morfološkoj i fonetskoj kategoriji (tipu sklonidbe i broju slogova). Ne mogu se, naime, pri takvu gledištu mimoći morfološke i fonetske kategorije jer bi se njihovim mimoilaženjem pri utvrđivanju plodnosti određenog naglasnog ponašanja došlo do toga da se npr. po stupnju plodnosti uspoređuju imenice lika stvár i jǎgoda, ali tako ne bismo došli do željenog rezultata jer je mnogo više trosložnih imenica na -a u N jedinice nego jednosložnih imenica na -ø u istom padežu, a to nikako nije rezultat plodnosti dotičnoga naglasnog ponašanja. Treba, dakle, pri određivanju plodnosti s navedenoga gledišta voditi računa o jednakim uvjetima. Međutim, kad bismo primijenili opisani pristup sa svim dodatnim napomenama, on nam ipak ne bi omogućio vidik razvoja, tj. otkrivanje novih tendencija u naglasnom sustavu: ekspanziju jednih naglasnih ponašanja, uzmićanje ili »ugroženost«² drugih. Pravilo: što više riječi određenog naglaska u danim kategorijama — to veća plodnost — ne bi nas obavijestilo o kretanjima unutar sustava. Drugo, plodnosti se može prići s ovog nagoviještenoga gledišta: s gledišta tendencijǎ u samom sustavu koje jedna naglasna ponašanja dovode do ekspanzije, a druga sužavaju, dokidaju ili izbjegavaju. Prema tom se gledištu plodnost naglasnog ponašanja može definirati kao njegova sposobnost da se u skladu s tendencijama sustava — u službi njegova pojednostavljivanja — postupno proteže na druge riječi postojećeg leksika i njegovih prinova (posudbom ili tvorbom), sužavajući polje drugog naglasnog ponašanja koje samim tim postaje neplodno. Treći bi se pristup očitovao u praćenju novih riječi nastalih tvorbom ili posudbom, pa bi se plodnost određivala kao mjera sudjelovanja određenoga naglasnog ponašanja u novih riječi. To je treće gledište obuhvaćeno drugim jer je sigurno da će onaj tip naglasnog ponašanja kojemu tendencije sustava osiguravaju ekspanziju načelno privlačiti i nove riječi.

Uz tǒ, treće gledište bolje odgovara za standardne jezike (pogotovu ustaljenije) u kojih je posudba razvijenija a tvorba intenzivnija.

Za nas, dakle, zbog prikladnosti da nam otkrije tendencije sustava, najbolje odgovara drugo gledište prema kojemu je plodnost naglasnog ponašanja njegova sposobnost da se u skladu s tendencijama sustava proteže na polje drugoga naglasnog ponašanja. Plodnost je dakle u službi rasterećivanja sustava.

Dobar bi primjer plodnosti za primjenu trećeg od spomenutih gledišta bila naglasna jedinica ili Daničićev tradicionalni tip nástõjnik jer je za nj Daničić mogao dovesti još samo jednu riječ: ráskõvnik, a danas u SN takvih imenica ima znatan broj: náčelnik, nádstõjnik, nádzõrník, námjèrník, nástávník, rázbõjnik, zábávník, zástávník... Međutim, plodnost kako smo je mi odredili ne proizlazi ni iz pojedinog tipa ili podtipa a kamoli iz same jedinice: plodnost proistječe iz cjeline sustava u kojeg je službi, pa je tako i valja određivati. Uzevši u cjelini, plodnost je u SN obrnuto razmjerna promjenljivosti naglasaka; što više, tip je s promjenljivim naglaskom u pravilu neplodan, a tip bez preinaka plodan. Stoga je razumljivo da je u drugom tipu najplodnija jedinica jèlen, koja napušta i jedinu alternaciju u genitivu množine, pa se pored jèlènā, mèdvìdā čuje i jèlènā, mèdvìdā itd., a umanjence takva naglasnog tipa imaju u genitivu množine samo nepreinačeni naglasak: nõsìcā, vrátìcā, zúbìcā... Tako i uvećance: vrátìnā, nõsìnā, vrážìnā... Ta jedinica, zahvaljujući svojoj jednostavnosti, privlači riječi iz drugih jedinica: Lābin, Rõvinj, Põreč, Ilok, Tìmok, dèkan itd. Te se riječi, naime, još gdje gdje čuju s preinačenim naglaskom: Lābīn-Labína, Rõvinj-Rovìnja, Põreč-Porèča, Ilok-Ilòka itd., ali ih je SG primio u navedenom nealterniranom liku.

U jednosložnih riječi duga sloga bit će sigurno plodnija jedinica dār nego kljũč-kljũča jer ima samo jednu preinaku — u lokativu jednine: na dāru, a pokrata je u množini: dārovā-dārõvā itd. po općem pravilu o pokratu duge množine. Ako tomu dodamo da je u budućnosti moguće napuštanje i preinaka u lokativu (kakva je tendencija već obuhvatila jedinicu gõvõr: u gõvoru a već i jedinicu grād uz prijedlog prema: prema grādu), možemo predvidjeti vrlo plodnu jedinicu jednosložnih riječi duga sloga bez ikakve preinake.

Tomu možemo pridodati da će po našem općem uvidu u jednosložnih riječi biti plodnija jedinica dīm nego rõb-rõba. To možemo potvrditi i brojnim stranim riječima: cīc-cīca, džèm, džèž, đèm, flèk, pākt, spõrt. Stranih riječi ima i u jedinice rõb-rõba: blāk, ček, grīf, ali svakako manje.

Najmanje su plodne jedinice s intersilabičnim alternacijama, npr. vrìme-vrìmena, NA mn. vrìmèna (uz intersilabičnu alternaciju tu su, kako vidimo, i preinake tona i trajanja), zatim život-živõta, mřkõv-mřkõva. J. Matešić (20) stranim riječima dokazuje plodnost jedinice, odnosno njegova tipa pod natuknicom nitkõv-nitkõva, pa navodi: bifè, kùpè, pìrè, sepārè itd. Međutim, u SN ne možemo govoriti o plodnosti te jedinice, odnosno tipa. Prije svega, u SG je neplodan taj tvorbeni uzorak, pa se govori lāžac mjesto lāžõv, šārko mjesto šārõv, lisko mjesto līsõv i ništārāja mjesto nitkõv itd. Imenice su gārõv i kùdrõv na rubu porabe, a obično je samo Mřkõv kao vlastito ime mrku konju. I te riječi napuštaju preinaku, pa je gotovo običnije kùdrõva nego kudrõva, a samo je Mřkõva još pretežno tako, tj. s preinakom. Zbog nesklonosti prema intersilabičnim alternacijama, u SG se ne prenosi naglasak u stranim riječi koje su ušle u porabu: bifè-bifèa, kùpè-kupèa, pìrè-pìrèa, sepārè-separèa⁷.

Još nam preostaje jedinica drugog tipa s intersilabičnom alternacijom kõvāč-kovāča, za koju se čini da je protudokaz našoj tvrdnji. J. Matešić kaže: »Der Typus ist bei den Maskulina einer der produktivsten; er umfasst zwei

— bis sechssilbige Substantiva» (20, 52). U SN ta plodnost ipak nije takva. U SN uzmiče slijed: spori i neposredno za njim zanaglasna dužina (\ —) jer on najviše i izaziva alternacije. To treba razmotriti potanje, pa se moramo osvrnuti na tu pojavu i u okviru drugih vrsta riječi. Prvo, u glagola: prezent je u SN bez zanaglasne dužine neposredno iza uzlaznih naglasaka: plèten-plèteš-plètemo-plètete-plètù; tako i: pèčen . . . , tèčen . . . , zòven . . . Zanaglasno je dugo samo treće lice množine: pèkù, bòdù itd. To objašnjava i činjenicu da u SN uopće nema alterniranih naglasnih likova: pletémo, pletéte. Drugo, u pridjeva: u SN jest vǎljān-vǎljāna-vǎljāno, pa ne može biti preinačenih likova: valjāna-valjāno, a jedinica okrúgā-okrúgla-okrúglo opet je bez alternacija. Treće, mali je broj imenica srednjeg roda sa slijedom: spori naglasak i odmah za njim zanaglasna dužina, npr. duvānište, gavrānište, krumpīrište, a većina je imenica, koje u Daničića i Matešića imaju spomenuti slijed, u SN u »paralelnoj« inačici: čūdovište, krīvovjērje, milosrđe, Pōdunāvlje, Pōmorāvlje, prāskozōrje, Srēdozēmļje, šātorište, vōdokrščē . . . A sad razmotrimo pitanje plodnosti takva slijeda (\ —) u imenica muškog roda. Plodnosti nema u imenica na -ić, -čić, bez obzira na izrazitu plodnost samih tih sufiksa (2), pa u SN imamo u golemoj većini imenice bez zanaglasne dužine gdje se ona u istočnijim jezičnim sredinama javlja bar kao dubletni lik. Tako na primjer u SN susrećemo samo glāsēc, fēsēc, kūtēc, listēc, prūtēc, krumpīrēc, vīrtēc itd. Od onih pak imenica u kojih je zanaglasna dužina prisutna u sufiksu, mnoge se u SN javljaju u »paralelnoj« inačici: grōbār, ājdūk, křēmār, pūrān . . . U SN susrećemo i u drugim naglasnim jedinicama imenice koje su po Daničiću u tipu kōvāč-kovāča. Tako je u SN npr. glāsnīk, rjēčnīk, vjēsīk, pa i dūžnīk (samo je u stilističkom ustrojstvu Ōd zla dužnīka i kōza bez mlīka). Jedan je od načina napuštanja intersilabičnih alternacija u toj jedinici i taj da se javlja nova jedinica sa slijedom spori i neposredno za njim zanaglasna dužina, ali bez promjene naglasaka: iskōn-iskōna, tako i òč-njāk, Plōmīn, šīmšīr, Ūmāg, ūštāp, vūčjāk, zēčjāk itd. Osobito se u trosložnih imenica može vidjeti kako u SN »paralelne« jedinice sadrže riječi što u Daničića imaju spomenuti slijed. Tako je u SN: đāvōlān, jōrgovān, nēmočnīk, srēbrnjāk, bjēlovār, Dārūvār, Mēdulīn, Ōgulīn, Vāražđīn itd. prema đāvōlān itd., ili u SN kōlibāš, ūrednīk prema Daničićevu kolibāš itd. Sve su to oblici osnovne tendencije pojednostavljivanja naglasnog sustava u SN.

Jedinice su prvog tipa uglavnom plodne jer nemaju alternacija.

Iz svega se izloženog dade zaključiti da je i plodnost u službi pojednostavljivanja sustava, koji pritom ostaje jednake funkcionalne moći. Ne gubi se, naime, ništa od uže fonološke, tj. razlikovne funkcije prozodijskog sustava, a on se ipak pojednostavljuje ujednačavanjem protivština. Dakako, opreke se uvijek čuvaju, npr. pēt korākā (mjera), šīm tvōjī kōrākā (hod); U tom poglėdu nēmā se štō dōdat, ali U pōglėdu ti vidīn tūgu.

Glagoli

Udio glavnih fonetsko-morfoloških značajki stiničkog jezičnog sustava najbolje se u SN očituje upravo u glagola.

Te su značajke:

1. ikavski izgovor staroga glasa ě: izgōrit > izgōrət-izgorīn, doživīt > doživēt-dōživīn;

2. gubljenje dočetnog -i u infinitivu: pēč, ispec; vūć, dōvūć;

3. odsutnost fonema h: pōlōmi(h) > pōlomī (lik jednine aorista);

4. nastavak -a od »I« na kraju riječi: izračunal > izračunaa > izračunā (pridjev radni i lik jednine aorista) prema izračunā (3. lice jednine prezenta);

5. prijelaz infiksa -nu- u -ni-: tàknuh > tàkni(h) > tàknə tàknī (lik jednine aorista);

6. redukcije kratnog zanaglasnog »i« u položajima koje smo utvrdili.

Sve će se ove značajke najbolje vidjeti pri obradbi onih glagolskih oblika u kojih se i očituju. Pri obradbi pojedinih glagolskih oblika, utvrdit će se i pravila koja se kasnije u tipologiji automatski primjenjuju.

U SG broj je glagolskih oblika manji nego u hrvatskom književnom jeziku. U SG nema imperfekta ni glagolskog priloga prošlog (samo se, pod utjecajem književnog jezika, upotrebljava bivši u sintagmama, i to kao pravi pridjev: bivša država).

Infinitiv

U tom se obliku uvijek gubi dočetno -i u svih glagola. Tako skraćeni infinitiv, kad ostane jednosložan, može imati u skladu s općim novoštokavskim naglasnim propisom samo silazne naglaske. Prema sporom naglasku u neskraćenom dvosložnom infinitivu stoji brzi naglasak u skraćenom jednosložnom infinitivu: bōsti-bōst, lēci-lēc, mōci-mōc, pēci-pēc, plēsti-plēst, tēci-tēc. Prema uzlaznom naglasku u dvosložnom infinitivu s krajnjim -i, u skraćenom je jednosložnom infinitivu silazni naglasak: dōci-dōc, lēci-lēc, trēsti-trēst, tūci-tūc, vřci-vřc, vūci-vūc, zēpsti-zēpst.

Kad se prosti pokraćeni glagoli slože s predmetkom, njihov se naglasak prenosi na predmetak po novoštokavskim pravilima o prenošenju naglasaka: plēst-ōplest, mōc-pōmoć, vūc-pòvūc, zēpst-òzēpst.

I kad vrate u infinitiv dočetno -i, govornitelji kojima je SG startni jezik i dalje zadržavaju svoje prvotne naglaske i u prostim i u složenim glagolima: lēci, mōci, pēci, plēsti, tēci; nāci, tūci, vūci, trēsti, zēpsti; pòteći, pòmoći, ispeći; pòtūci, ùvūci, òzēpsti.

U SG infinitivj glagola druge, treće i četvrte vrste reduciraju krajnji samoglasnik »i« u osnovi, a taj reducirani glas pojavljuje se onda kao poluglas: tàknət, màknət, gòrət, živət, nòsət, lòmət, pāntət. Budući da je SG ikavski govor, nereducirani je osnovni samoglasnik od jata bio »i«: gòrit, živit, a taj se onda reducira: gòrət, živət. A u glagola druge vrste put je ovaj: infiks -nu- prelazi u -ni-, a zatim se »i« reducira: tàknut > tàknit > tàknət. I ta pojava, kako ćemo kasnije vidjeti, ima udjela u SN.

Prezent

U morfološkom se smislu prezent u SG razlikuje od prezenta u standardnom jeziku samo po prijelazu završnog nastavačnog -m u -n u prvom licu jednine: plēten, živīn, nòsīn, pjěvān, kùpujēn itd.

U prvom, nepromjenljivom tipu, razumije se, naglasak ostaje isti u svim licima i jednak je naglasku infinitiva:

nástojat	svidòčət	mômčət se	młit
jd.			
nástojın	svidòčın	mômčın se	mèljèn
nástojış	svidòčış	mômčış se	mèljేశ
nástojĩ	svidòčĩ	mômčĩ se	mèljē
mn.			
nástojımo	svidòčımo	mômčımo se	mèljemo
nástojıte	svidòčıte	mômčıte se	mèljete
nástojē	svidòčē	mômčē se	mèljū

Između naglasaka infinitiva i naglasaka prezenta u drugom tipu postoje ovi odnosi:

1. a. prema uzlaznom naglasaku infinitiva stoji silazni u svim licima prezenta u jedinici rádət-rádın;

b. prema uzlaznom u infinitivu silazni je u svim licima prezenta, samo je u trećem licu množine uzlazni: pítat-pítän... pítajū.

2. a. prema sporom naglasaku u infinitivu stoji brzi u svim licima prezenta u jedinici nòsət-nòsın, nàsüt-nàspēn, tàknət-tàknēn...

b. prema sporom u infinitivu brzi je u svim licima prezenta, samo je u trećem licu množine spori: čuvat-čüvān... čüvajū.

3. Ako je u glagola na -ovat, -evat, -ivat s infinitivnom osnovom od tri i više slogova naglasak na -ov, -ev, -iv, u prezentu im je spori naglasak na prethodnom slogu: gostòvat-gòstujēn, vojèvat-vòjujēn, darívat-dàrujēn.

Poseban su slučaj naglasnog odnosa između infinitiva i prezenta oni složeni glagoli treće i četvrte vrste po standardnoj podjeli (MG) što u prostom i složenom infinitivu imaju koji uzlazni naglasak kao i u prezentu nesloženih glagola, a u prezentu složenih glagola spori na prethodnom slogu: lètət-polè-tət: lètın-pòletın; dıržat-podıržat: dıržın-pòdıržın; zelènət-pozelènət: zelènın-pozè-lenın; žívət-požívət: žívın-pòžívın; trúbət-zatrúbət: trúbın-zàtrúbın; lòmət-pòlòmət: lòmın-pòlòmın. SG zbog svoga ikavskog izvora ne poznaje parove glagola koji bi se razlikovali smjerom svoje radnje, pa jedan glagol npr. pocrñət ili pocrvènət pokriva dva značenja: postati crn ili crven i nešto obojiti crno ili crveno. Prema tome, svi ti glagoli pripadaju istoj, tj. četvrtoj vrsti. O njihovim će naglasnim odnosima još biti govora u odjeljku Usporedbe SN s DN.

U glagola koji u infinitivu imaju silazne naglaske a pripadaju drugom tipu odnosi su između tih naglasaka i onih u prezentu iskomplicirani različnim fonetsko-morfološkim pojavama, pa ćemo se, da bismo izbjegli gomi-lanje objašnjavanja, zadovoljiti naglasnim odnosima kako se oni dadu razabrati iz same tipologije.

Jednosložni prezent uvijek ima silazni naglasak: dān, znān, smīn, zjā.

U prezentu se naglasci mijenjaju u pet naglasnih jedinica. To su: dāt-dān... dāmo-dáte-dādū mòc-mògu-mòreš..., čuvat-čüvān-čüvajū, pítat-pítän-pítajū, tít-dću-dćeš-dće-dćemo-dćete-dćē.

I pomoćni glagol bít-èsan ima, doduše, u trećem licu jednine prezenta èst, ali to je u okviru općeg ograničenja po kojem jednosložne riječi mogu imati samo silazne naglaske a prema sporom u ostalim, višesložnim oblicima ovdje je po pravilu brzi. Za naglasnu je paradigmu takvih jedinica potrebno navesti lica u kojima se mijenja naglasak. U svih je ostalih jedinica isti na-

glasak u svim licima jednine i množine, npr. dōc: dōđēn-dōđēš-dōđē-dōđēmo-dōđēte-dōđū, vūc: vūcēn-vūcēš-vūcē-vūcēmo-vūcēte-vūkū, plēst: plēten-plēteš-plēte-plētemo-plētete-plētū, nōsət: nōsīn-nōsīš-nōsī-nōsīmo-nōsīte-nōsē. Prema tome, za naglasak je prezenta dovoljno navesti prvo lice u svih takvih jedinica.

Aorist

Taj se oblik u SG tvori od infinitivne osnove svršenih i dvovidnih glagola i dvojikih nastavaka:

a. -ø	-šmo	pōgledā	pōgledašmo
-ø	-šte	pōgledā	pōgledašte
-ø	-šē	pōgledā	pōgledašē

Te nastavke dobivaju glagoli s infinitivnom osnovom na samoglasnik.

b. -e	-ošmo	lēže	lēgošmo
-e	-ošte	lēže	lēgošte
-e	-ošē	lēže	lēgošē

Ti nastavci dolaze na infinitivnu osnovu koja se svršava na suglasnik.

U trećem je licu množine uvijek dug krajnji slog: rēkošē, ispēkošē, utf-nōšē itd.

Prvo se lice jednine aorista izjednačilo s drugim i trećim licem i po obliku i po naglasku⁹.

Lik aorista za sva tri lica jednine ima spori naglasak samo u naglasne jedinice načēt-nāčmēn: načē.

Glagoli koji na prvom slogu imaju silazni ili uzlazni naglasak a složeni su s predmetkom s/-z imaju u liku jednine aorista silazni: svūc: svūcē, spālət: spālī, zgūlət: zgūlī itd.

Glagoli dōc, nāc, pōc, prīc, ūc, zāc imaju uzlazni naglasak u svim licima jednine i množine: dōc: dōđe-dōdošmo-dōdošte-dōdošē itd.

Svi ostali glagoli imaju u liku jednine aorista brzi, povučeni naglasak na prvom slogu, npr. pōmest: pōmete, pōkrast: pōkrāde, dōvūc: dōvūcē, sačūvat: sačūvā, zāōjkat: zāōjkā, dōgnat: dōrene (treće je lice jednine prezenta dorēne), pōbrat: pōbere (treće je lice jednine prezenta: pobēre).

U licima je množine aorista naglasak infinitiva, npr. ulōvət: ulōvəšmo-ulōvəšte-ulōvəšē, zapītat: zapītašmo-zapītašte-zapītašē.

U glagola koji zbog gubitka dočetnog infinitivnog -i imaju u infinitivu silazne naglaske, javlja se u licima množine aorista onaj naglasak koji bi takvi glagoli imali da nisu gubili dočetka: svūc (svūcí): svūkošmo-svūkošte-svūkošē, splēst (splēsti): splētošmo-splētošte-splētošē. I kad kraćenj glagoli prenose naglasak na predmetak: tēc-pōtec (potēci), vūc-pōvūc (povūci), oni opet imaju naglaske u licima množine aorista kao da nisu gubili -i ni prenosili naglasak na predmetak: pōtec (potēci): potēkošmo-potēkošte-potēkošē, pōvūc (povūci): povūkošmo-povūkošte-povūkošē.

Svakako je najneobičnija pojava u toga glagolskog oblika i oblično i naglasno izjednačenje prvog lica jednine s drugim i trećim licem jednine. Kako je do tog došlo? Nema sumnje da je to posljedica ustrojstva zapadnog dija-

lekta. Prije svega ikavska zamjena staroga glasa *ě* zahtijeva neizbježne naglasne pomake. Uzmimo glagole treće vrste po standardnoj podjeli: oni se u ikavštini izjednačuju s glagolima četvrte vrste: *dolětət < dolètit, doživət < doživít* kao *polòmət < polòmít, pofálət < pofálit* (*pohváliti*). Njihov će aorist stoga u drugom i trećem licu jednine glasiti kao i u glagola četvrte vrste, tj. imat će u tim licima povučeni naglasak, dakle na prvom slogu: *ödletī* kao *pòlomī, dōživī* kao *pòfālī*. Prijelazom su infiksa *-nu-* u *-ni-*, a zatim redukcijom krajnjeg *-i* u tom infiksu, jednaku sudbinu doživjeli i glagoli druge vrste (po standardnoj podjeli), pa se njihovo drugo i treće lice aorista naglasno izjednačilo s tim licima u glagola četvrte vrste: *dotàknut > dotàknit > dotàknət, utfnut > utfnit > utfnət*. Aorist im u trećem licu glasi: *dòtahnī, ùtrnī* kao i *pòlomī, pòfālī*. Ako sad uzmemo u obzir da i glagoli prve vrste imaju povučeni naglasak u drugom i trećem licu jednine aorista: *ispłest: ispłete, pòtrěst: pòtrèse*, vidimo da se u SG prva, druga, treća i četvrta vrsta izjednačila po uvjetima za usustavljivanje povučenoga naglasaka. Kako je i šesta vrsta imala povučeni naglasak: *nakupòvat-nākupovā, zagospòdòvat-zāgospodovā*, sad već nije bilo teško da se amo uključi i peta vrsta, tj. da i ona ima povučeni naglasak u dva navedena lica jednine aorista: *zàpītā* itd. U SG, kao ni u većini novoštokavskih govora, nema fonema »h«, pa bi prvo lice jednine aorista u glagola druge (prijelaz infiksa *-nu-* u *-ni-*), treće (ikavski izgovor) i četvrte vrste trebalo da glasi: *dotàkni(h), zavrñi(h), zažèli(h), doživī(h), zapròsi(h)*. Redukcijom krajnjeg *-i* dobili bismo: *dotàknə, zavrñə, zažèlə, zapròsə*, a upravo tako glasi i drugo lice jednine imperativa, pa bi došlo do neutralizacije tih dvaju oblika. Rješenje *dotàkni, zavrñi, zažèli*, tj. s naglaskom infinitiva nije bilo prihvatljivo jer bi to u glagola pete vrste sa sporim naglaskom pred završetkom *-at* dovelo do aoristnih likova u jednini: *izračùnā, pročítā*, ali je za to zapreka jednak prozodijski lik trećeg lica jednine prezenta. Stoga je bilo prihvatljivije rješenje: povučeni naglasak: *izračùnā, pročítā*. To više što smo već imali jedan takav lik u službi dvaju oblika, tj. drugog i trećeg lica jednine. Tako se onda naglasno izjednačiše sva lica jednine u većine glagola: *dòtahnī, zàžèlī, dōživī, zàpītā, pòteče, pòtrèse*... Naglasna se izjednačenost jednine aorista i glagolskog pridjeva radnog u glagola kao što su *izračùnat, pročítat* lako svladava zbog činjenice da je glagolski pridjev radni u morfološkoj porabi udružen s kojim oblikom glagola biti u složeni glagolski oblik. A razlika se među licima jednine aorista ostvaruje izricanjem vršioća radnje. Međutim, za razlikovanje drugog lica jednine imperativa i prvog lica jednine aorista bez dočelnog *-h* i s naglaskom infinitiva ne bi bilo dovoljno ni isticanje subjekta, npr. *jā zapròsə, jā doživō* jer bi takav govorni lanac opet bio dvoznačan: prvo lice jednine aorista i imperativni oblik drugog lica jednine u službi živog pripovijedanja prošlih događaja.

Prema tome, dijalekatske su značajke SG: ikavski izgovor, prijelaz infiksa *-nu-* u *-ni-* i odsutnost fonema »h« dovele do usustavljivanja brzog, povučenog naglasaka u jednini aorista.

Zapovjedni način

Taj se oblik u SG razlikuje od istog oblika u hrvatskom književnom jeziku po ovim obilježjima:

1. Vokal se »i« u nastavcima -i, -imo, -ite, -ji, -jimo, -jite reducira kao i svako drugo kratko zanaglasno »i«, pa nastavci glase: -ə, -əmo, -əte; -jə, -jəmo, -jəte, npr.: nòsət: nòsə-nòsəmo-nòsəte; dájə-dájəmo-dájəte;

2. U glagola se s prezentskom osnovom na -i- gubi »j« u nastavcima -j, -jmo, -jte: sàkrī-sàkrīmo-sàkrīte, pòpī-pòpīmo-pòpīte;

3. Od glagola kojima prezentska osnova svršava na -j- a imaju u prezentu nastavke s morfom -i, samo glagoli bòjat se i stájat imaju u imperativu nastavke -ə, -mo, -te: bòj se-bòjmo se-bòjte se, stòj-stòjmo-stòjte. Svi drugi takvi glagoli imaju samo nastavke -jə, -jəmo, -jəte: -bròjət-bròjīn: bròjə-bròjəmo-bròjəte, kròjət- kròjīn: kròjə-kròjəmo-kròjəte.

U sva je tri prosta oblika naglasak jednak. Treće se lice imperativa izriče kao i u hrvatskom književnom jeziku riječcom nek, nèka i trećim licem prezenta dotičnoga glagola: nek ili nèka bròjī, nek ili nèka bròjē.

Glagoli prvog tipa zadržavaju i u tom obliku naglasak infinitiva: rīzat: rīžə, zelènət: zelènə, pāntət: pāntə, bléjat: bléjə, tálóžə: tálóžə.

Samo imperativi koji su u drugom licu jednine jednosložni a tvore se pomoću nastavaka -(j), -(j)mo, -(j)te, odnosno -j, -jmo, -jte, bez obzira na to kojem tipu pripadaju, uvijek pred tim nastavcima imaju silazni naglasak: krīt: krī, grījat: grī, kòvat: kùj itd. Imperativi s tim nastavcima i s više slogova u drugom licu jednine imaju, bez obzira na naglasni tip, naglasak prezenta i dug slog pred nastavcima: slūšət-slūšān: slūšāj, čüvat-čüvān: čüvāj, pītat-pītān: pītāj, dočekivat-dočekujēn: dočekūj.

Imperativ glagola naglasne jedinice krāst-krāden ima uzlazni naglasak: krádə. U drugim je slučajevima u glagola s kratkim naglascima u infinitivu pred nastavcima -ə, -əmo, -əte sporji naglasak: mèšt: mètə, tīt: tārə, pòmòc: pòmòzə, nàsūt: nàspə, tàknət: tàknə itd.

Imperativi koji su u drugom licu jednine postali jednosložni zbog potpune redukcije nastavačnog -i imaju brzi naglasak: lěč, lěz, džžat: džž, bīžat: bīž. Da je redukcija potpuna, dokazuje jednačenje po zvučnosti u drugom licu množine imperativa: dššte, bīšte.

Glagoli s uzlaznim naglaskom u infinitivu zadržavaju taj naglasak pred imperativnim nastavcima -ə, -əmo, -əte, odnosno -jə, -jəmo, -jəte: bācət: bācə, pīsat: pīšə... To vrijedi i za glagole koji bi imali uzlazni naglasak da nisu gubili dočetno -i: trēšt (trēsti): trésə, dōc (dōci): dōđə.

Glagoli dōgnat, prīgnat, sāgnat, ūgnat i drugi sa -gnat imaju dvojak imperativ: dōgnāj, prīgnāj, sāgnāj, ūgnāj i, zbog promijenjene osnove, dorènə, prirènə, sarènə, urènə.

Složeni glagoli s uzlaznim naglascima imaju u imperativu naglaske kao da su prosti: nòsə-donòsə, rádə-zarádə.

Za ostale glagole koji imaju imperativ naglasak je tog oblika obrađen u samoj tipologiji — u naglasnim obrascima dotičnih jedinica.

Glagolski prilog sadašnji

Morfološka je značajka tog oblika u SG da uvijek gubi dočetno -i, pa glasi: plètūc, rādēc, glèdajūc itd.

Uvijek ima naglasak trećeg lica množine prezenta: mèšt-mètū: mètūc, krāst-krādū: krādūc, tīt-tārū: tārūc, bròjət-bròjē: bròjēc, rádət-rādē: rādēc, pīsat-pīšū: pīšūc.

Jedino se u glagola naglasne jedinice rádət-rādīn kojima je osnova od tri i više slogova javlja u prilogu sadašnjem uz redoviti naglasak prezenta i naglasak infinitiva: ribārət-ribārīn: ribāréc i ribáréc, životárət-živõtārīn: živõtāréc i životáréc...

Vidimo da morfološki lik tog oblika s pokratom krajnjeg -i u SN, čak i bez obzira na sužavanje intersilabičnih alternacija u tom idiomu, onemogućuje alternirane likove brojéći, držéći, želéći. Nemoguć je, naime, uzlazni naglasak na posljednjem slogu.

Pridjev radni

Taj se oblik u SG razlikuje od istog oblika u hrvatskom književnom jeziku samo po dočetnom dugom -ā u obliku za muški rod: rēkā, glēdā, bī(j)ā i po redukciji nastavačnog -i u množini oblika za muški rod: rēklə, glēdalə, bīlə.

U množini je svih rodova onaj naglasak koji je u obliku za srednji rod jednine: mēst: mēlo-mēlə-mēle-mēla; trēst: trēslo-trēsle-trēsle-trēsle; držat: dīžalo-dīžalə-dīžale-dīžala; bīt: bīlo-bīlə-bīle-bīla; zvāt: zvālo-zvālə-zvāle-zvāla itd.

Jednosložni pridjev radni zbog sažimanja uvijek ima silazni naglasak, npr. dāt: dā (daa < dal), brāt: brā, znāt: znā.

Glagoli na -at i -ovat sa sporim naglaskom na pretposljednem slogu infinitivne osnove imaju u obliku za muški rod brzi naglasak na prvom slogu, a u ženskom i srednjem rodu naglasak infinitiva: držat: dīžā-dīžala-dīžalo; zadīžat: zādīžā-zādīžala-zadīžalo; čitat: čitā-čitāla-čitālo; štòvat: štòvā-štòvāla-štòvalo; pročitat: pròčitā-pročitāla-pročitālo; poslòvat: pòslòvā-poslòvāla-poslòvalo; orùžat: orùžā-orùžala-orùžalo; kupòvat: kùpòvā-kupòvāla-kupòvalo itd.

U glagolskom je pridjevu, dakle, naglasak infinitiva, ali od toga odstupa samo oblik za muški rod u jednini. Zašto? Zapadni dijalekt ima u tom obliku -ā od -al. Kad bi i tu bio spori naglasak, npr. čitā, pročitā, računā, izračunā, došlo bi u brojnih glagola do neutralizacije tog oblika i trećg lica jednine prezenta koji jednako glasi. Stoga je brzi naglasak u dvosložnom obliku za muški rod: čitā, ali čitāla, čitālo, a u obliku od većeg broja slogova brzi je naglasak i pomaknut na prvi slog: računā-računāla-računālo, pročitā-pročitāla-pročitālo. Takvi su glagoli onda povukli za sobom i druge slična lika, tj. kao čitā, pročitā, računā, izračunā dobili su naglaske u obliku za muški rod radnog pridjeva i glagoli dīžat, kupòvat, zadīžat; dīžā, kùpòvā, zādīžā itd.

Sesnaest naglasnih jedinica (a to je većina) zadržava u radnom pridjevu naglasak infinitiva: mēst: mējā-mēla-mēlo; trēst: trēsā-trēsle-trēslo; nòsət: nòsəjā-nòsəla-nòsəlo; pítat: pítā-pítāla-pítālo; ójkat: ójkā-ójkāla-ójkālo itd.

Rjeđi su naglasni odnosi tog oblika vidljivi u obrascima naglasnih jedinica.

Pridjevi trpni

Ako je u infinitivu prostih glagola spori naglasak, u pridjevu trpnom jest brzi na prvom slogu: tàknət: tàknūt, dīžat: dīžān, batīnat: bātīnān, kùpòvat: kùpòvān, nòsət: nòšen, lòmət: lòmījen.

Kad je u infinitivu dvosložnih glagola uzlazni naglasak, onda je u pridjevu trpnom silazni: bācət: bāčen, rādət, rāđen, pítat: pítān, zgúlət: zgúljen, spālət: spāljen, žúdət: žúđen.

U jednosložnom je pridjevu trpnom uvijek silazni: dāt: dān, znāt: znān, tkāt: tkān.

U određenom je obliku pridjeva trpnog naglasak u sva tri roda jednak. To onda vrijedi i za glagole koji mijenjaju mjesto naglasaka u neodređenom obliku, npr. pēčenī-pēčenā-pēčenō, omētenī-omētenā-omētenō. Vrijedno je istaknuti da se i u neodređenom obliku probija tendencija izjednačivanja naglasaka u sva tri roda i u onih glagola u kojih se naglasak obično mijenja: plēten-plētena-plēteno, pomēten-pomētena-pomēteno (pored plēten-pletēna-pletēno, pomēten-pometēna-pometēno). I to je u prilog spoznaji o napuštanju intersilabičnih alternacija.

Rjeđi se naglasni odnosi u pridjevu trpnom mogu razabrati u obrascima naglasnih jedinica.

Zanaglasne dužine

Zanaglasne su dužine na ovim mjestima:

a. na samoglasniku s kojeg je u složenih glagolskih oblika prenesen silazni naglasak: vūc-pōvūc, rādīn-zārādīn, trēsā-pōtrēsā, pítāj-zāpítāj;

b. u prezentu na krajnjem slogu trećeg lica množine: trēsū, plētū, rādē, glēdajū;¹⁰

također u nastavcima prezenta: -ān, -āš, -ā, -āmo, -āte; -īn, -īš, -ī, -īmo, -īte: pjēvān-pjēvāš-pjēvā-pjēvāmo-pjēvāte; rādīn-rādīš-rādī-rādīmo-rādīte; zanaglasna dužina nikad nije u nastavcima -en, -eš, -e, -emo, -ete; -jen, -ješ, -je, -jemo, -jete kad je neposredno ispred njih koji uzlazni naglasak: vūčen, túčen, pljen, pēčen itd.;

c. na krajnjem slogu trećeg lica množine aorista: rēkošē, òdošē, pódošē, zapítašē; na krajnjem slogu infinitivne osnove u liku jednine aorista na -ø: zadržā, skōvā, ūpāntī;

d. pred imperativnim nastavcima -j, -jmo, -jte kad drugo lice tog oblika ima više od jednog sloga: čūvāj, bācāj, pítāj, dočekūj itd.;

e. na krajnjem slogu glagolskog priloga sadašnjeg: vòdēc, glēdajūc, pīšūc, dārujūc, pítajūc;

f. na završetku oblika za muški rod radnog glagolskog pridjeva: lēgā, rēkā, pítā, dārovā;

g. pred nastavcima -n, -na, -no i -t, -ta, -to u pridjevu trpnom: dārovān-dārovāna-dārovāno; dīgnūt-dīgnūta-dīgnūto;

h. na pretposljednem slogu glagolskih imenica nesvršenih glagola: pjēvānje, būdēnje, pāncēnje, vòdēnje.

Prethodna napomena tipološkom razvrstavanju

Samu tipološku klasifikaciju glagola nećemo opterećivati svim onim glagolima što nastaju prefiksalsnom tvorbom (najplodnijim tvorbenim načinom u glagola) jer su njihovi naglasni odnosi jasni iz prenošenja naglasaka, zanaglasnih dužina i naglasnih odnosa između pojedinih glagolskih oblika, a sve to obrađujemo izvan same klasifikacije. Nije npr. potrebno obrađivati glagole kao što su zarādət-zārādīn ili obrānət-òbrānīn kad se oslabljenim preno-

šenjem naglasaka dade objasniti sve što je različito od *rādət-rādīn*, dakle: *zārādīn-zārādīš*... *zārāđen-zārādena-zārāđeno*. Isto tako nije potrebno navoditi u klasifikaciji *zapítat-zápítān* kad je to isto što i *pítat-pítān* uzme li se u obzir također oslabljeno prenošenje naglasaka: *zápítān-zápítāš*... *zápítāj*, *zápítān* itd. Gdje je uzlazni naglasak u nesloženom glagolskom obliku, on ostaje i u složenom: *pítat-zapítat*, *pítajū-zapítajū*, *pítā-zapítā* itd. Odnosi, dođe, nisu svuda tako jednostavni, ali se opet dađu razabrati iz dodatnih pravila koja se također navode izvan klasifikacije.

Naglasni tipovi

A. Prvi, nepromjenljivi tip: odsutnost preinaka

I. Prvi podtip: s uzlaznom intonacijom

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:

Uzlazni je naglasak na prvom slogu: *nástojat*, *pristojat*; *priləčət*, *táložət*; *blídət*, *bléjət*, *blúdət*, *štítət*, *žúdət*...

Rijetki glagoli lika *blídət* imaju glagolski pridjev trpni a taj im oblik ima po utvrđenom pravilu silazni naglasak: *štítət-štíćen*, *žúdət-žúđen*. To znači da se ta promjena naglasaka ne uzimlje kao preinaka u uže tipološkom smislu.

2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:

a. Spori je naglasak na prvom slogu: *brəjət*, *činət*, *dvòrət*, *gəjət*, *krəjət*, *létət*, *lövət*, *mòčət*, *plövət*, *sídət*, *zòrət*, *žələt*... Pridjev je trpni: *lövljen*, *kròćen* po utvrđenom pravilu o naglasku tog oblika. Ovoj jedinici pripadaju i glagoli: *bàcat*, *bàsət*, *čəšljat*, *divljat*, *klàsət*, *klijat*, *mòrat*, *sànjat*... Što se u tih glagola mijenja, npr. pridjev radni *bàcā*, *bàsā*, pridjev trpni *bàcān*, *čəšljān*, to je po prethodnim pravilima. Amo idu i glagoli: *cičət*, *cvřčət*, *kričət*, *mùčət*, *škìčət*, *třčət*. Ovima pribrajamo i: *bižət*, *dřžət*, *lèžət* a tako i: *rèvat* i *řvat* se. I napokon, ovoj se jedinici pridružuju i glagoli: *smìjət* se, *vřjət*, *zřjət*. Te bi skupine glagola razdvajalo različito prenošenje naglasaka kad se ono ne bi posebno obrađivalo izvan klasifikacije. U toj jedinici, naime, razlikujemo dvojako prenošenje: *plòvīn- zàplovīn*, *dřžīn-zàdřžīn*, *třčīn-pòtřčīn* i *vřjēn-zāvřjēn*, *zřjēn-sàzřjēn*, a skupine glagola kao što su *bàcat*, *bàsət* i *rèvat*, *řvat* se ne prenose naglasaka. Međutim, sve su te pojave obrađene u odjeljku *Prenošenje naglasaka*. Razumije se da ovoj naglasnoj jedinici pripadaju i glagoli većeg broja slogova nastali sufiksalsnom tvorбом: *vèčerat*, *nàzadovat*, *nàpridovat* itd. U njih nema nikakve naglasne promjene.

b. Spori je naglasak na drugom slogu: *budàlət*, *crvènət*, *debèlət*, *rumènət*, *svidòčət*, *vesèlət*, *žubòrət*...

II. Drugi podtip: s odsutnošću uzlazne intonacije. Naglasak pada na prvi slog.

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:
bāncət, cūrčət se, mōmčət se, pāntət;
ōjkat, prāvdat se, sānkat se, ūnjkat ...
2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
lēc, pəst, sīst, stət;
cūpnət, čvīsnət, dīgnət, klēknət, pēcnət;
ājat, brījat, grījat, lājat;
slūšat, tīskat, zvēcakat;
klāt, mlīt, sāt, slāt, tīt, žēt;
krīt, šīt;
virovat, imenovat, kāmenovat, znāmenovat ...

B. Drugi, promjenljivi tip: s preinakama

I. Prvi podtip: endosilabične preinake

1. Skup jedinica s preinakom tona:

a. rádət-rādīn

imperativ: rádə

prilog sadašnjji: rādēc

pridjev radni: rādējā-rādəla-rādəlo

pridjev trpni: rāđen-rāđena-rāđeno

Takvih je glagola vrlo mnogo, pa navodimo samo neke: bācət, brānət, cīdət, dīlət, gāsət, jāvət, kālət, ljúbət, rədət, sūdət, trāžət itd

b. pítat-pítān, 3. l. mn. pítajū

imperativ: pítāj

prilog sadašnjji: pítajūc

pridjev radni: pítā-pítala-pítalo

pridjev trpni: pítān-pítāna-pítāno

I takvih je glagola mnogo, pa evo samo nekih: bīrat, cīpat, čépat, dīrat, jāvljat, križat, míšat, ráđat, vládat, zīđat ...

c. nəsət-nəsīn

imperativ: nəsə

prilog sadašnjji: nəsēc

pridjev radni: nəsējā-nəsəla-nəsəlo

pridjev trpni: nōšen-nōšena-nōšeno

P: gōnət, klōnət, lōžət, mōlət, nōcət, rōdət, vōdət, vōzət, žēnət.

Amo idu i glagoli lika ōrat-ōrēn: čēšat, dērat, lskat, kāšljat, lāgat, stēnjat, zōbat itd. Jednakog su naglasnog ponašanja i kōvat-kūjēn, kljūvat-kljūjēn ...

d. nāsūt-nāspēn

aorist: nāsū- nāsušmo

imperativ: nāspə

pridjev radni: nāsujā-nāsūla-nāsūlo

pridjev trpni: nāsūt-nāsūta-nāsūto

P: prōdrīt, prōždrīt, ūmrīt, ūprīt; nālīt i drugi složeni sa līt ...

e. nāčēt-nāčmēn

aorist: nāče-nāčešmo

imperativ: nāčmə

pridjev radni: nāčējā-nāčēla-nāčēlo

- pridjev trpni: năčēt-năčēta-năčēto
P: ōtēt, ōžēt, săpēt, ūzēt...
- f. tăknət-tăknēn
aorist: tăknī i tăče — tăknəšmo i tăkošmo
pridjev radni: tăknəjā-tăknəla-tăknəlo i tăkă-tăkla-tăklo
pridjev trpni: tăknūt-tăknūta-tăknūto
P: dănət (dăhnuti), gănət, klònət, lăznət
- g. čūvat-čūvān
imperativ: čūvāj
prilog sadašnjji: čūvajūc
pridjev radni: čūvā-čūvala-čūvalo
pridjev trpni: čūvān-čūvāna-čūvāno
P: ĩmat
- h. mēst-mēten
imperativ: mētə
prilog sadašnjji: mētūc
pridjev radni: mējā-mēla-mēlo
pridjev trpni: mēten-mētena-mēteno i mēten-metēna-metēno
P: bōst, grēpst, pēc, plēst, tēc, žēc
- i. mōc-mōgu
prezent: mōgu-mōreš-mōre-mōremo-mōrete-mōgū
pridjev radni: mōgā-mōgla-mōglo
- j. tīt-ōcu
prezent: ōcu-ōceš-ōce-ōcemo-ōcete-ōcē
prilog sadašnjji: tījūc
pridjev radni: tījā-tīla-tīlo
Naglasak je niječnog prezenta nēcū-něceš-něce-něcemo-něcete-něcē
rezultat sažimanja ne ōcu > nēcū, ne ōceš > nēcēš itd.
2. Skup jedinica s preinakom tona i trajanja:
- a. dōc-dōdēn
aorist: dōde-dōdošmo
imperativ: dōdə
pridjev radni: dōšā-dōšla-dōšlo
P: nāc, pōc, prīc, prōc, ūc, zāc...
- b. vūc-vūčen
imperativ: vūcə
prilog sadašnjji: vūkūc
pridjev radni: vūkā-vūkla-vūklo
pridjev trpni: vūčen-vūčena-vūčeno
P: grīst, lēc, mēst (maslo), mēst se, mūst, pāst, rēst (rāsti), trēst, vīst se, zēpst
- c. ĩc-ĩdēn
za imperativ: ōdə-ājdemo i ājmo-ōdəte i ājte
prilog sadašnjji: ĩdūc
pridjev radni: ĩšā-ĩšla-ĩšlo
- d. stāt-stōjĩn
imperativ: stōj
prilog sadašnjji: stōjēc
pridjev radni: stā-stāla-stālo

- e. brät-bèren
 imperativ: bèrə
 prilog sadašnji: bèrūć
 pridjev radni: brâ-brâla-brâlo
 pridjev trpni: brân-brâna-brâno
 P: prät, zvät. Tako i pīt, samo što taj glagol ima dvosložan pridjev radni (nije moglo doći do sažimanja dvaju različitih vokala), pa mu je i naglasak različit: pījā, ali pīla-pīlo kao i brâla-brâlo.
- f. bīt-èsan
 trajni naglašeni prezent: èsan-èsā-èst-èsmo-èste-èsu
 svršeni prezent: būdēn ...
 imperativ: būda
 prilog sadašnji: būdūć (i būdūć)
 prilog prošli: (u uporabi samo kao pravi pridjev: bīvšā vrimèna)
 pridjev radni: bījā-bīla-bīlo
- g. prèst-préden
 imperativ: préda
 prilog sadašnji: prédūć
 pridjev radni: prējā-prēla-prēlo
 pridjev trpni: préden-prédèna-prédèno i prèden-prédèna-prédèno
 P: kräst (zbog jednosložnosti pridjev radni u obliku za muški rod krâ), sić, strīć
- h. dät-dân i dâden
 prezent: dân-dâš-dâ-dâmo-dâte-dâdū i: dâden-dâdeš ...
 aorist: dâde-dâdošmo
 imperativ: dâj
 pridjev radni: dâ-dâla-dâlo
 pridjev trpni: dân-dâna (i dâna)-dâno

- II. Drugi podtip: intersilabične alternacije
 Preinaka mjesta i trajanja
 darívat-dàrujēn
 imperativ: dârūj
 prilog sadašnji: dârujūć
 pridjev radni: darívā-darívala-darívalo
 pridjev trpni: dârivân-dârivâna-dârivâno
 P: kaživat, noćivat ...

Prenošenje naglasaka

Pri obradbi prenošenja naglasaka, valja razlikovati prenošenje silaznih naglasaka na niječnicu »ne« kao posebnu riječ i prenošenje naglasaka na predmetke kao dijelove glagolskih složenica. U prvom se slučaju naglasci prenose oslabljeno: nè tarēn, nè budēn, nè znān, nè dān, nè imenujēn; nè legošmo, nè rekošmo itd. Samo se u jedinice nāsūt-nāspēn i nāčēt-nāčmēn naglasak i na niječnicu »ne« prenosi neoslabljeno: nè naspēn, nè uzēmēn, nè prodrēn, nè načmēn itd. I u svih je jedinica u jednini aorista prenošenje na niječnicu neoslabljeno: nè omete, nè oprēde, nè pobere, nè darovā.

Što se tiče prenošenja naglasaka na predmetke glagolskih složenica, vrijede ova pravila:

1. Neoslobljeno je prenošenje u ovim slučajevima:
 - a. u liku aorista jednine: nāsū-dōnasū, ĩsprāsīcā-pōisprāsīcā;
 - b. u prezentu jedinica nāsūt-nāspēn i krīt-krījēn: nāspēn-dōnaspēn, krījēn-pōkrājēn, ljēn-zālājēn;
 - c. pred nastavcima -n, -na, -no u pridjevu trpnom: dīžān-zādržān, bācān-pōbacān, bātānān-īzbatānān, kūpovān-pōkupovān; pred nastavcima -t, -ta, -to, kad je u tom obliku silazni naglasak: tīt-sātīt, klēt-prōklēt, krīt-pōkrīt;
 - d. u složenom glagolskom pridjevu radnom naglasnih jedinica brāt-bēren, pīt-pijen, dāt-dān, nāsūt-nāspēn, čūvat-čūvān: brā-brāla-brālo-pōbrā-pōbrāla-pōbrālo; pījā-pīla-pīlo-pōpājā-pōpīla-pōpīlo; dā-dāla-dālo-prōdā-prōdāla-prōdālo; nāsujā-nāsūla-nāsūlo-dōnasujā-dōnasūla-dōnasūlo; i u svih oblika za muški rod prema kojima je u ženskom i srednjem rodu naglasak infinitiva: čūvā-sāčūvā, bācā-pōbacā, dīžā-zādržā itd.

2. U svim je drugim slučajevima prenošenje oslabljeno:
 - a. u infinitivu ovih jedinica: dōc-nādōc, vūc-pōvūc, stāt-pōstāt; brāt-pōbrat, bīt-dōbat, prēst-ōprest, mēst-pōmest, tīt-ōtat, lēc-pōlec, krīt-pōkrat;
 - b. u prezentu (osim u jedinica navedenih pod 1.b.): dōdēn-nādōdēn, īdēn-nāīdēn, dān-dōdān, rādīn-zārādīn, pītān-zāpītān, nōsīn-dōnosīn, ōrēn-priorēn, tāknēn-dōtaknēn, čūvān-sāčūvān, lēžēn-pōlēžēn, mēljēn-sāmeljēn . . . ;
 - c. u imperativu: stōj-pōstōj, dāj-dōdāj, pītāj-zāpītāj, čūvāj-sāčūvāj, dīž-zādržā, vrī-zāvri, ōjkāj-zāōjkāj;
 - d. u glagolskom pridjevu radnom (osim u jedinica navedenih pod 1. d.): dōšla-dōšlo-nādošla-nādošlo; vūkā-vūkla-vūklo-pōvūkā-pōvūkla-pōvūklo; bijā-bīla-bīlo-dōbājā-dōbāla-dōbālo (zanaglasne dužine nema); prējā-prēla-prēlo-ōprejā-ōprela-ōprelo; tākā-tākla-tāklo-dōtakā-dōtakla-dōtaklo; mējā-mēla-mēlo-pōmejā-pōmela-pōmelo; mōgā-mōgla-mōglo-pōmogā-pōmogla-pōmoglo; ūnjkā-ūnjkala-ūnjkalo-zāūnjkā-zāūnjkala-zāūnjkalo; krījā-krīla-krīlo-pōkrājā-pōkrāla-pōkrlo;
 - e. u pridjevu trpnom (u jedinica koje nisu navedene pod 1. c.): prēden-prēdena-prēdeno-īspreden-īspredena-īspredeno; vūčen-vūčena-vūčeno-pōvučen-pōvučena-pōvučeno; tāknūt-tāknūta-tāknūto-dōtaknūt-dōtaknūta-dōtaknūto; pītān-pītāna-pītāno-zāpītān-zāpītāna-zāpītāno; lōmljen-lōmljena-lōmljeno-pōlomljen-pōlomljena-pōlomljeno itd. Svakako je najneobičnija pojava pomicanje i promjena naglasaka u prezentu glagolskih složenica od glagolā pīt-pijen, vrījat-vrījen, amījat se-smījen se: pōpijēn, zāvrijēn, nāsmijēn se.

Plodnost

I u glagola se ogleda opća razvojna tendencija naglasnog sustava da plodnost drži u službi rasterećivanja, pojednostavljivanja iznutra. Stoga nepro-

mjenljiv tip, kao jednostavniji, u pravilu ima plodne jedinice, a u drugoga su plodnije one koje imaju samo jednu alternaciju, tj. alternaciju tona (bez preinake trajanja). Za plodnost je osobito nepovoljno ako se alternacija, pogotovu dvostruka (npr. tona i trajanja) udruži unutar jednog sustava glagolskih oblika, npr. *bijā-bīla-bīlo*, *pījā-pīla-pīlo* ili *dā-dāla-dālo*, *čūvān-čūvāš* ... *čūvajū*; *ōcu-ōceš* itd. To objašnjava i relativnu plodnost jedinice *vūć-vūćen*, koja u krugu jedinica s dvostrukom preinakom nema alternacija unutar jednoga glagolskog oblika, a također objašnjava i veću plodnost jedinice *rādət-rādīn* od one u jedinice *pītat-pītān*. Naime, iako su obje te jedinice plodne, ipak je plodnija *rādət-rādīn* jer joj se naglasak nigdje ne mijenja u okviru jednoga glagolskog oblika, kako se to mijenja u jedinice *pītat-pītān*: *pītāš-pītā* ... *pītajū*.

Tu bi se tko mogao zapitati: kako to da SN kao sustav s izrazitom nesklonošću prema intersilabičnim alternacijama ima *pozelenət-pozelenīn*, *zadržat-zadržīn*, *zajécət-zajécīn*, *polètət-pòletīn*, *poživət-pòživīn*, *zatrúbət-zatrúbīn* ... Prije svega, SN je ikavski idiom i kao takav ne može imati razlike *pozelenjeti-pozeleniti*, *ožívjeti-oživiti*. Ali, bez obzira na to što kao ikavski ne može imati takve razlike, zar nisu kompliciranije jedinice s intersilabičnim alternacijama kojima se pridružuje čak i promjena dužine: *ožívət-oživīn* nego jedinice bez takvih alternacija: *ožívjeti-oživīm*? Sigurno da u ovom slučaju nisu. Napuštanje je intersilabičnih alternacija u stiničkom naglasnom sustavu samo oblik pojednostavljivanja, a sâmo je pojednostavljivanje najbitnija tendencija.¹¹

Pa kad već imamo u okviru prenošenja naglaska: *pīlīn-ispīlīn*, *pāntīn-ūpāntīn*, *nōšīn-dōnosīn*, jednostavnije je da imamo i: *živīn-pòživīn*, *trúbīn-zatrúbīn*, *lètīn-pòletīn*, *džžīn-zadržīn* itd. Tako se, naime, ujednačuju odnosi bar unutar iste morfološke inačice (nastavci *-īn*, *-īš* itd.). Naime, i u SN ima i: *bācān-pobācān*, *rēven-zarēven*. Ima, doduše, i *táložīn-utáložīn*, *rákolīn-zarákolīn*, ali to su glagoli male čestote, većinom izvedeni od imenica.

O naravi alternacija u glagolskom pridjevu radnom bilo je riječi u obradbi tog oblika.

I da ponovimo: iz svega se vidi da su plodnost-neplodnost u službi razvojnih tendencija pojednostavljivanja naglasnog sustava, koji pritom zadržava svu svoju funkcionalnu moć.

Pridjevi

NEODREĐENI OBLIK

Kad bismo popisali naglasne mogućnosti neodređenog oblika pridjeva, dobili bismo preko šezdeset naglasnih likova ili tipova po tradicionalnoj tipologiji. Međutim, nešto više od polovice takvih likova obuhvaćaju posvojni pridjevi sa sufiksima -ov, -ev, -in. Budući da se naglasci takvih pridjeva mogu obuhvatiti jednostavnim pravilima, nije potrebno tim velikim brojem likova opterećivati model naglašavanja.

Prvo pravilo: Dvosložni pridjevi na -ov, -ev koji se izvode od naziva biljaka imaju spori naglasak bez obzira na naglasak imenice od koje se tvore: bükva-bükvë: bükov, vřba-vřbë: vřbov, jëla-jëlë: jëllov, rãst-rãsta (hrãst-hrãsta): rãstov, pa i třn-třna: třnov.

Drugo pravilo: Ostali posvojni pridjevi na -ov, -ev i oni na -in imaju naglasak genitiva jednine imenice od koje se tvore: órlãc-órlãca: órlãcev, ânđel-ânđela: ânđelov, svãst-svãstø: svãstøn, Pòdgorac-Pòdgorca: Pòdgorčev, Hřvãt-Hřvãta: Hřvãtov, gospòdãr-gospodãra: gospodãrov itd.

Ostale naglasne mogućnosti u neodređenog oblika pridjeva možemo, kao i u imenica i glagola, svesti na dva tipa naglasnog ponašanja, a zatim te tipove po mjerilima ranije opisanima dalje dijeliti na podtipove, skupove jedinica i same jedinice.

Tako ćemo dobiti ovu podjelu:

A. Prvi, nepromjenljivi tip: odsutnost preinaka

I. Prvi podtip: s uzlaznom intonacijom

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga

a. Uzlazni je naglasak na prvom slogu:

blãžen;

bãsan, dúžan, jédar, kãdar, míran, múdar;
prírodan, návan.

b. Uzlazni je naglasak na drugom slogu:

okrúgã-okrúgla-okrúglo.

2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:

a. Spori je naglasak na prvom slogu:

gòtov, bògat, brãdat, gřlat, krílat;
čúdan;

bòdljikav, jògunast, šùpljikav;
čèlãčan, òskudan, pògodan, prãvedan;
imūčan.

b. Spori je naglasak na drugom slogu:

goròvæt, bakòvæt, brdòvæt, dugùljast, golùždrav;
kukùruzan, siròmašan.

c. Spori je na trećem slogu:

debeljùškast, gostoljúbøv.

II. Drugi podtip: odsutnost uzlazne intonacije.

Naglasak pada na prvi slog.

Tu se javlja samo naglasna jedinica bez dužine naglašenog sloga:

čupav, dlakav, dljav, g̃arav, silan;

d̃rvenast, gr̃aorast;

b̃olestan, r̃adostan, sl̃obodan, sr̃amotan, ž̃alostan;

istoimen;

l̃etam̃očan;

ṽaljān;

d̃ušēvan, gr̃om̃oran, ol̃ovan, pol̃ovan;

lj̃ubom̃oran, milos̃rdan, s̃uvop̃aran, zimogr̃ozan.

B. Drugi, promjenljivi tip: s preinakama

I. Prvi podtip: endosilabične preinake

1. Skup jedinica s preinakom tona:

a. živ-živa-živo

Samo se uzlazni naglasak oblika za ženski rod u množini preinačuje u silazni: Līne žēne ništa nē radē. Žēne nīsu līne.

P: bl̃ag, čēst, čvr̃st, dr̃ag, g̃ust, kr̃iv, lip, lūd, ljūt, ml̃ad, p̃ust, sk̃up, sl̃an, svēt, t̃up, tṽrd...

b. c̃rn-c̃rna-c̃rno

U višesložnim je likovima u obliku za muški rod uzlazni: G jd. c̃rna, D jd. c̃rnu... N mn. c̃rnə, G mn. c̃rnī itd.

P: b̃il, ml̃ak, pl̃āv, s̃id, s̃iv, s̃ūr, vr̃úc.

c. zdr̃av-zdr̃ava-zdr̃avo

Preinake u sklonidbi nema u muškom rodu. Samo se u množini ženskog roda spori mijenja u brzi: Žēne su zdr̃ave.

P: č̃ist, d̃ug, klj̃ast, k̃rt, m̃rk, ñov, pr̃ost, p̃un, s̃it, sl̃ab, sm̃eđ, sp̃or, st̃ar, t̃ih, tr̃om.

d. kr̃atak-kr̃átka-kr̃átko

U muškom rodu naglasak ostaje bez promjene, samo se u množini ženskog roda uzlazni mijenja u silazni: Ñoćə su kr̃átke.

P: b̃udan, b̃uran, gl̃adan, g̃ojan, gr̃īšan, kr̃āsan, kr̃átak, mr̃āčan, m̃rsan, m̃ūtan, pl̃itak, pr̃āšan, pr̃āzan, r̃āvan, r̃idak, r̃ūžan, s̃ūšan itd.

e. b̃istar-b̃istra-b̃istro

U sklonidbi nema alternacija, osim u množini ženskog roda, gdje je brzi: Žēne su b̃istre.

P: bl̃ātan, g̃ibak, gl̃adak, j̃adan, m̃r̃zak, ñīzak, p̃itak, p̃otan, r̃odan, r̃osan, sl̃adak, t̃anak, ūzak, ṽedar, vl̃āžan...

2. Skup jedinica s preinakom tona i trajanja:

a. b̃os-b̃osa-b̃oso

U deklinaciji se ne preinačuje naglasak oblika za ženski i srednji rod. Samo je u množini ženskog roda brzi: Žēne su b̃ose. Stoga o tim oblicima ne treba nikakvih dopuna uz obrazac koji pokazuje alternacije po rodovima. U muškom pak rodu silazni je naglasak u navedenoj jedinici samo u jednosložnom liku, a višesložni likovi imaju brzi naglasak: G jd. b̃osa, D jd. b̃osu itd., N. mn. b̃osə, G mn. b̃osī...

b. gô-gòla-gòlo

Opet je silazni samo u jednosložnom liku, a u drugima je spori:
G jd. gòla, D jd. gòlu . . . , N mn. gòlə, G mn. gòlī itd.

II. Drugi podtip: intersilabične alternacije

Naglasna se promjenljivost očituje u promjeni mjesta:
zèlen-zelèna-zelèno.

U obliku za muški rod naglasak ostaje na prvom slogu samo u nominativu (akuzativu) jednine, a u drugim se padežima pomiče za jedan slog prema kraju riječi: G jd. zelèna, D jd. zelènu . . . , N mn. zelènə, G mn. zelènī itd.

Određeni oblik

Za naglaske je određenog oblika pridjeva u onih pridjeva koji imaju oba oblika dovoljno navesti dva pravila.

U četiri se naglasne jedinice razlikuju naglasci neodređenog i određenog oblika pridjeva. Njihovi su odnosi ovakvi:

bòs-bòsī

gô-gòlī

bísan-bísnī

okrúgā-òkrúglī.

U ostalih je jedinica u određenom obliku naglasak neodređenog oblika za muški rod.

žív-žívī

cfn-cfnī

zdrāv-zdrāvī

krâtak-krâtkī (i krâtkī).

U određenom obliku po rodovima nema alternacija, a nastavci su uvijek dugi, pa je dovoljno navesti samo oblik za muški rod.

Pridjevi koji imaju samo određeni oblik a tvore se od imenica s više od dva sloga imaju naglasak nominativa imenice od koje se tvore: Zágorac-zágorskī, bogâtāš-bogâtāškī, sáveznik-sávezničkī itd. To većinom vrijedi i za pridjeve nastale od jednosložnih i dvosložnih imenica, npr. pās-pāsī, pūt-pūtī, škòla-škòlskī, ali tu često dolazi do pokrate dugih naglasaka: grād-grādskī, nòc-nòcnī, vùk-vùčjī, rúka-rùcnī itd.

Pridjevi sa sufiksom -ācī imaju usustavljen spori naglasak pred tim sufiksom bez obzira na to od kojeg se glagola tvore: brījat-brījācī, šívat-šívācī itd.

Pridjevi sa sufiksom -ičkī motivirani imenicama stranog podrijetla na -ist i na -izam imaju naglasak imenica na -izam: kapitalizam-kapitalističkī, socijalizam-socijalističkī, komunizam-komunističkī itd. Same imenice na -ist imaju brzi naglasak na posljednjem slogu: kapitalīst, socijalīst, komunīst.

Za pridjeve nastale prefiksalsnom tvorbom značajno je u SN neoslabljeno prenošenje naglasaka bez obzira na naglasak pridjeva koji motivira tvorbu:

stār-prīstar

bògat-prībogat

dùgačak-òdugačak

mlâd-prīmlâd

mlâda-prīmlâda, jásna-nějásna

Ima, doduše, i oslabljenog prenošenja, npr. mījā-nēməjā, sritan-nēsrotan. Ne prenose se uzlazni naglasci s nepočetnog sloga: izdžl̥jəv-neizdžl̥jəv, gostoljubəv-negostoljubəv.

Mjesta su zanaglasnih dužina u određenog oblika pridjeva predvidljiva iz pravila o dugim nastavcima u tog oblika (döbrī-döbrōga-döbrōn, döbrā-döbrē-döbrōj itd.), zatim iz pravila o tvorbi određenog oblika pridjeva od dvosložnih i višesložnih imenica (ostaje naglasak nominativa: vòjnīk-vòjnīčki, tambūrāš-tambūrāški)¹² i iz pravila o prenošenju naglasaka, tj. zanaglasna je dužina na mjestu s kojega je prenesen koji dugi naglasak: jāsan-nějāsan, vážan-něvāžan itd. Ipak se u potonjem slučaju može uočiti izostajanje zanaglasne dužine: prirodan-něprərodan, návadan-něnavadan, rázborət-něrazborət...

Što se tiče zanaglasne dužine u neodređenog oblika pridjeva, ona se javlja samo u stanovitog broja pridjeva jedinice götov: imūčan, mögūčan, pòslōvan, zatim u slogovnim inačicama u jedinice čüpav: vāljan, düšəvan, mīlōsfđan...

Plodnost

Ni u pridjeva plodnost nije svojstvo same naglasne jedinice ili tradicionalnog tipa, nego izvire iz cjeline sustava u kojeg je službi. Plodnost je to manja što je veća promjenljivost naglasaka. Intersilabične alternacije kao krajnja mjera promjenljivosti naglasaka ne samo da nisu plodne nego su u SN već krajnje sužene. Susrećemo ih samo u jedinice zèlen-zelèna-zelèno. Stoga nije čudno što su u hrvatskoj uporabnoj normi na uzroku i u toj posljednjooj jedinici. Naime, u mlađih se govoritelja čuje uglavnom: zèlen-zèlena-zèleno, tj. kao bōgat-bōgata-bōgato. O tome će kasnije još biti govora. Ni dvostruke endosilabične preinake (tj. tona i trajanja) ne pokazuju nikakve plodnosti: bōs-bōsa-bōso, gō-gōla-gōlo.

Drugi je tip s promjenljivim naglaskom, dakle, uglavnom neplodan, a prvi je vrlo plodan, osobito u svojim prvim slogovnim inačicama: múdar, bōgat, goròvət, čüpav. Samo jedinica okrúgā-okrúgla-okrúglo nije plodna, ali baš je ona na rubu mogućnosti intersilabične alternacije: u Daničića je okrúgao-okrúgla-okrúglo, a u govoru npr. Pakova Sela kod Drniša čuje se i okrúgā-okrúgla-okrúglo, pa to otvara i u SN mogućnost: okrúgā-okrúgla-okrúglo, ali se takav naglasni odnos odmah otklanja kao neovjeren. Iz svega se opet daje zaključiti da su plodnost-neplodnost u službi rasterećivanja, pojednostavljivanja, dakle, unutarnja snaga razvoja.

Zamjenice

Budući da zamjenice obuhvaćaju neposredno saglediv broj riječi, sve što je za njih bitno u naglasnom smislu sadržano je u tipologiji i naglasnim obrascima. Stoga nije potrebno izdvajati posebna pravila s određenim prozodijским sastojcima kao u imenica, glagola i pridjeva. Samo će se iza tipologije navesti mjesta zanaglasnih dužina i prenošenje naglasaka.

A. Prvi, nepromjenljivi tip

I. Prvi podtip: s uzlaznom intonacijom

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga: ko mu drágo, što mu drágo, koji mu drágo, čiji mu drágo, kakav mu drágo. Naglašena je samo posljednja riječ: drágo.
 2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga: njègov, njlov; kákāv, òvī (òvāj), ùnī (ònāj), vākī (ovàkav), tàkī (tàkav), nàkī (onàkav), vlīkī (ovolīkī), tolikī, nīkī (onolīkī), kòjī, čījī, kòlkī (kolīkī).
- II. Drugi podtip: s odsutnošću uzlazne intonacije. Naglasak pada na prvi slog (silazna intonacija):
1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:
 - a. njèzən-njèzəna-njèzəno
 2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
 - a. sèbe, nàš, vâš, svāk (svătko), svâšta, išta, nīšta; nīkō, nīkī, svākī, nīkojī, nīčājī, sváčājī, ikō, ikakāv, ikojī, ičajī, nīkakāv, nīčajī.

Budući da su se u SG zbog ikavskog izgovora izjednačile zamjenice nètko i nītko, nèšto i nīšta, nèkakāv i nīkakāv, nèčijī i nīčijī, u SG se razlika među njima očituje tako da su zamjenice koje znače nètko, nèšto, nèkakav, nèčijī izgubile naglasak, a u značenju nītko, nīšta, nīkakav, nīčijī imaju brzi naglasak.

Kako su neodređene zamjenice kòjī bilo, kákāv bilo, čījī bilo sastavljene od dviju naglašenih riječi, istodobno je moguća u njih odsutnost i prisutnost uzlaznog tona, prisutnost i odsutnost dužine naglašenog sloga.

B. Drugi, promjenljivi tip

- I. Prvi podtip: endosilabične alternacije
Treba odmah reći da drugog podtipa, tj. onog s intersilabičnim preinakama u zamjenica nema.
1. Skup jedinica s preinakom tona: sām-sāma-sāmo
Naglasno se ponaša kao neodređen oblik pridjeva živ-žíva-živo.
2. Skup jedinica s preinakom trajanja:

a. Jd. N jā, tí G mēne, me, tēbe, te D mēnə, mə, tēbə, tə A mēne, me, tēbe, te L mēnə, tēbə I mnōn, tōbōn	Mn. mī, vī nās, nas, vās, vas nām, nan, vām, van nās, nas, vās, vas nām vām nām vām

b. Jd. N tā, tō, tā G tōgā, tōg, tē D tōmēn, tōn, tōj A=N ili, A=N, tū A=G L tōmēn, tōn, tōj I tīn, tōn	Mn. tī, tā, tē tī, tī, tī tīn, tīn, tīn tē, =N, =N =D, =D, =D =D, =D, =D

3. Skup jedinica s preinakom tona i trajanja:

a. Jd.	Mn.
N ùn, ùno, ùna	ùnə ùna ùne
G njèga, ga njē, je	njī, i
D njèmu, mu njōj, joj	njīman
A njèga, ga, nj njû, je	njī, i
L njèmu, njèn njōj	njīman
I njīn njōn	njīman
b. Jd.	Mn.
N mōj mōje mōja	mōjə mōja mōje
G mōg(a) mōjē	mōjī
D mōmen, mōm mōjōj	mōjīn
A=N ili G, A=N mōju	mōje mōja mōje
L mōmen, mōn mōjōj	=D
I mōjīn mōjōn	=D
P: tvōj, svōj.	
c. Jd.	
N kò štò	
G kòga čèga	
D kòmen čèmen	
A kòga štò	
L kòmen, kòn čèmen, čèn	
I kīn čīn	

Budući da su zamjenice ko bilo, što bilo sastavljene od dviju riječi, u njih je u kosim padežima istodobno moguća prisutnost i odsutnost preinaka.

d. Jd.	Mn.
N vās (sāv) svē svā	svī svā svē
G svèga svē	svī, svljū
D svèmen svōj	svīman, svīn
A=N ili A=G, A=N, svū	svē =N =N
L svèmen svōj	=D =D =D
I svīn, svōn	=D =D =D

Zanaglasne dužine

Uvijek su dugi nastavci:

1. u instrumentalu jednine u svih zamjenica: sà mnōn, s tōbōn, sōbōn, sāmīn, tvōjīn, njēzənīn, nāšīn, vāšīn itd.;
2. u genitivu jednine ženskog roda zamjenica koje su po obliku pridjev-ske: sāmē, mōjē, nāšē, tākē, njēzənē itd.;
3. u dativu-lokativu jednine također pridjevskih zamjenica u obliku za ženski rod: sāmōj, svōjōj, mōjōj, nāšōj itd.;
4. u genitivu množine svih zamjenica koje su u tom obliku od dva i više slogova: svljū, mōjī, tvōjī, nāšī, kōjī, čijī itd.;
5. u dativu-lokativu-instrumentalu množine pridjevskih zamjenica koje su u tom obliku također od dva i više slogova: nāšīn, čijīn, tākīn, svākakvīn itd.;

6. u padežima jednine pokaznih i upitnih zamjenica oni nastavci kojima se obilježavaju i rodovi: vākī-vākā-vākō, tākī-tākā-tākō, čījī-čījā-čijē, kōjī-kōjā-kōjē itd.;
7. u višesložnom nominativu množine pokaznih i upitnih zamjenica također nastavci kojima se obilježavaju i rodovi: vākī-vākā-vākē, čījī-čijā-čijē itd.

Prenošenje naglasaka

Naglasak se prenosi neoslabljeno sa zamjenice sām, sāmo na veznike »i«, »ni«: i sām, ni sām, i sāmo, ni sāmo; s instrumentala mnōn na prijedlog: »sa«: sā mnōn, ali je za mnōn, pridā mnōn. Bit će da je posrijedi težnja da se izbjegnu moguće zamjene: samo opreka po zvučnosti »s-z« kao da nije dovoljna za razlikovanje dvaju čestih izraza: sā mnōn, za mnōm, pa je došlo do razlikovanja i intonacijom: sā mnōn:za mnōn.

Poseban je slučaj pojava brzog naglasaka na dvosložnom prijedlogu pred zamjeničkom enklitikom »se«: mēdū se. A poseban je slučaj takva prenošenja i onaj u kojem prijedlog što završava na suglasnik dobiva dugo »a« i brzi naglasak na prvi slog: prīdā me, ūzā se, krōzā nj.

Izdvađa se i pojava uzlaznog naglasaka na jednosložnim prijedlozima što svršavaju na vokal a nalaze se pred enklitikama me, te, se, nju: zá me, pó te, ū se, zá nju. Pred enklitikom nj takvi prijedlozi dobivaju silazni jer je naglasna cjelina jednosložna: pō nj, ū nj, zá nj.

U svim se drugim slučajevima silazni naglasci prenose oslabljeno: dō sebe, zá tobōn, iz togā, zá tīn, pō njega, izā svōg, zá čin itd.

Brojevi

A. Prvi, nepromjenljivi tip

I. Prvi podtip: s uzlaznom intonacijom

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:

- a. Uzlazni je naglasak na prvom slogu: dvánēst, trínēst, dvádesēt, trídesēt; dvánēstī, trínēstī, dvádesētī, trídesētī; dvápūt, trípūt, stópūt...
- b. Uzlazni je naglasak na drugom slogu: jedánēst, četřnēst; jedánēstī, četřnēstī...

2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:

- a. Spori je naglasak na prvom slogu: ēdan, četř; pētnēst, šēsēst; přvī, četvertī, dēvētī, dēsētī, pētnēstī, šēsēstī; dvōjāca, trōjāca; pētāna, šēstāna, sēdmāna, òsmāna...
- b. Spori je naglasak na drugom slogu: sedāmnēst, osāmnēst, devētnēst, pedēsēt, šezdēsēt, millōn, milljārda; sedāmnēstī, osāmnēstī, devētnēstī, pedēsētī, šezdēsētī; edānpūt;

- ednòstruk, dvòstruk, tròstruk;
 polòvna, četvrtàna, devètàna, desètàna, dvanàjstàna, trinàjstàna ..
- c. Spori je naglasak na trećem slogu:
 četrdesèt, sedandèsèt, osandèsèt, devedèsèt;
 četrdèsēī, sedandēsēī, osandēsēī, devedēsēī;
 četveròstruk, peteròstruk, šesteròstruk, sedmeròstruk, osmeròstruk ...

Budući da je naglasak u tzv. umnožnih brojeva na spojniku »o«, spori se naglasak pojavljuje i na četvrtom, petom i šestom slogu: deveteròstruk, deseteròstruk, dvadeseteròstruk, četrdeseteròstruk.

II. Drugi podtip: s odsutnošću uzlazne intonacije.

Naglasak pada na prvi slog.

- Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:
 pēt, šēst, stō, pētstō, šēststō;
 pēī, šēstī, stōī, sēdmī, ōsmī;
 pētstōī, šēststōī.
- Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
 sēdan, ōsan, dēset, stōtāna, Iljāda (i Iljada);
 dvīsto, trīsto, sēdanstō, ōsanstō, dēvetstō;
 dvīstōī, trīstōī, sēdanstōī, ōsanstōī, dēvetstōī ...;
 drugī, trēćī.

B. Drugi, promjenljivi tip: s preinakama

I. Prvi podtip: endosilabične preinake

U brojeva nema skupova jedinica samo s preinakom tona ni samo s preinakom trajanja.

3. Skup jedinica s preinakom tona i trajanja:

NAV	dvā	dvī	trī	dvōje	trōje
G	dvājū	dvījū	trījū	dvōga	trōga
DLI	dvāman	dvīman	trīman	dvōman	trōman

Brojevi se četvero, pētero ... ne sklanjaju.

II. Drugi podtip: intersilabične alternacije

1. Skup jedinica s preinakom mjesta:

NAV	čētr
G	četirījū
DLI	četirīman

2. Skup jedinica s preinakom mjesta i tona:

NAV	ōba	ōbe	ōbadvā	ōbedvī
G	obājū	obījū	obadvājū	obedvljū
DLI	obāman	obīman	obadvāman	obedvīman

Prenošenje naglasaka

S glavnih se brojeva silazni naglasci prenose neoslabljeno: nã dvã, zã trī, dõ pět, ù sedan (običnije je u sèdan), pò stõ...

S rednih se brojeva naglasci prenose oslabljeno: ù drugī, dõ trećēg, ù pētī, ali često izostaje takvo prenošenje, pa se čuje: u drùgī, do trèćēg, u pētī, za šestī (u dva je posljednja slučaja i običniji neprenesen naglasak).

Kad se izriče približnost, dolazi i do ovakva prenošenja: dvá-trī, pa čak i: dva-trípūt. Slično je i prenošenje: dvá dãnãra, trī dãnãra.

Zanaglasne dužine

Uvijek su dugi nastavci u sklonidbi rednih brojeva: pŕvī-pŕvõga-pŕvõmen i pŕvõn itd. kao i u sklonidbi određenih oblika pridjeva.

Dug je drugi dio složenice -pūt: dvápūt, trīpūt, stópūt...

Uvijek je dugo -est u brojeva od 11—19: jedãnaest, dvãnest...

Dug je krajnji slog u svih desetica od 20—90: dvãdesēt, trīdesēt, četrdesēt... Samo deset nema takve dužine, ali se ona u rednom broju desētī opet javlja. Dugi slog kao desetice od 20—90 imaju i odgovarajući redni brojevi: dvãdesētī, trīdesētī, četrdesētī, pedesētī. Takav dug slog imaju također redni brojevi izvedeni od brojeva na -est: jedãnestī, dvãnestī... Složenice sa »sto« imaju dužinu gdje je bio silazni naglasak: pětstõ, šeststõ itd.

Dug je nastavak genitiva dvojine brojeva dvã, trī, četŕ, õba, õbe, õbadvã, õbedvī: dvãjũ, trījũ, õbãjũ, õbjũ itd. Dugi su i genitiv, dativ, lokativ, instrumental jednine i množine u broja èdan: èdnõg(a)-èdnõmen i èdnõn, èdnīn itd. Taj broj ima padežne nastavke kao posvojna zamjenica tvõj.

I napokon, dug posljednji slog ima imenica millõn a dug pretposljednji slog imenica milljãrda.

Prilozi

Prilozi koji se stupnjuju imaju u dvosložnom komparativu, kao i u pridjeva, brzi naglasak i zanaglasnu dužinu na krajnjem samoglasniku: bŕzo-bŕžē, dõbro-bõljē, mēko-mēkšē, a u komparativu od većeg broja slogova spori na trećem slogu od kraja i također zanaglasnu dužinu na krajnjem -ē: mīlo-mīløjē, pãmetno-pãmètnøjē, nēveselo-nevesèløjē... Superlativ ima silazni naglasak na riječci naj- i naglasak komparativa koji se s dvosložnih oblika, tj. kad je brzi, može prenijeti na naj- nãjdražē i nãjdražē, ali najmīløjē, nãjnãpŕidnøjē...

Kad se izdvoje pravila o naglasku komparativa i superlativa, svi se ostali naglasci u priloga uvrštavaju u prvi, nepromjenljivi tip.

A. Prvi, nepromjenljivi tip: odsutnost alternacija

I. Prvi podtip: s uzlaznom intonacijom

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:

a. Uzlazni je naglasak na prvom slogu:

blīzu, bŕzo, õde, ùnde, zīmã.

b. Uzlazni je naglasak na drugom slogu:

takõđer, nenãvødno...

2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
 - a. Spori je naglasak na prvom slogu:
dānas, dōbro, dōsad, dōtađ, ēdva, ēvo, ēto, ēno, kākō, lākō, mōrda,
nōčas, otkad, otkud, skōro;
brātskī, jūnāčkī, kādā, nākō (onākō), nāprīd, ovdā (ovūdā), hīvāt-
skī, sādā, sāsvin, svūdā, tādā, tākō, tūdā, vākō, zimūs ...
 - b. Spori je naglasak na drugom slogu:
jesēnas, tobōže, večēras;
edānpūt ...
- Valja dobro uočiti da prilozi na -i postali od pridjeva na -ski imaju dug sufiks -ī.

II. Drugi podtip: s odsutnošću uzlazne intonacije

Naglasak pada na prvi slog.

1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:
āmo, lādno, lānā, līpo, skūpo, tīsno ...
dōklēn, dōtlēn, dōvlēn.
2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
bāš, čak, dī, dōl, gōr, īsprva, īzdaleka, jōš, jūžno, kāmō, kūcā, litā,
mālo, mīlo, nīzbrdo, pōnovo, pūno, rādosno, ūdesno;
dōvōljno, īsprvēcē, jūtrōs, krādomēcē, nāpamēt, obdān, obnōc, slū-
čājno, svākāko, nālīvo ...

Zanaglasne dužine

Dugo je krajnje -ī u priloga načina koji se od pridjeva na -ski tvore su-
fiksom -ī: brātskī, hīvātskī, jūnāčkī ...

Dugo je krajnje -ō u priloga načina koji se tvore od pokaznih zamje-
nica: tākō, vākō, nākō ...

Dugo je završno -ā u priloga mjesta i vremena: kūdā, ovdā, ūndā (onūdā),
īkudā, nīkudā, svākudā; īkadā, kādā, nīkadā, tādā ...

Dugo je i krajnje -ē u priloga načina što se tvore završetkom -ēcē: krādo-
mēcē, mīstāmēcē, pūstāmēcē itd.

Prenošenje naglaska

U priloga se naglasak prenosi oslabljeno: āmo-nī āmo, tāmo-nī tamo,
dōl-dō dol, gōr-dō gor, jūtrōs-dō jutros, sīnōc-zā sēnōc, litōs-ōd lētōs ...

Prijedlozi

Prijedlozi, razumije se, kao nepromjenljive riječi ne mogu imati nikakvih
preinaka, pa svi koji imaju naglasak idu u prvi, nepromjenljivi tip.

- A. Prvi, nepromjenljivi tip
 - I. Prvi podtip: s uzlaznom intonacijom
 1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:
blīzu, nākōn, šīron ...

2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
dòvr, nàdno, nàvr, òsin, pòsrid, pòvr, ùdno, ùsrid, ùvr;
nàkrāj, pòtkrāj, ùkrāj...
- II. Drugi podtip: s odsutnošću uzlazne intonacije
Naglasak pada na prvi slog.
Nema skupa jedinica s dužinom naglašenog sloga.
 1. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
mīsto, òkolo, pòsle, prije, pròtiv, rādə, ùsprkos;
nižē, ùnātoč, ùzdūž...

Veznici

Kako su i veznici nepromjenljive riječi, sve ih obuhvaća prvi tip.

A. Prvi, nepromjenljivi tip

- I. Prvi podtip: s uzlaznom intonacijom
Nema skupa jedinica s dužinom naglašenog sloga.
 1. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
àko, àlə, ilə, iako, màkar;
dàklēn.
- II. Drugi podtip: s odsutnošću uzlazne intonacije
Naglasak pada na prvi slog.
 1. Skup jedinica s dužinom naglašenog sloga:
čin...
 2. Skup jedinica s kraćinom naglašenog sloga:
prēnda...

Druge su riječi koje dolaze u službi veznika, odnosno različitih priloga za sklapanje rečenica naglasno obrađene u onoj vrsti riječi u koju i idu.

Uzvici

I uzvici, dakako, idu samo u prvi naglasni tip. Za njih je značajno da potiru ograničenja raspodjele prozodijskih razlikovnih obilježja, pa se uzlazni naglasci mogu javiti i na jednosložnim riječima:

pí-pí-pí	(vabljenje kokošiju)
mìc-mìc-mìc	(vabljenje mačke)
mùjs-mùjs-mùjs	
kùc-kùc-kùc	(dozivanje psa)
mú	(oponašanje mukanja)
bé	(oponašanje blejanja)

I inače su naglasci uzvika podložni trenutačnom dojmu, pa tako izmiču pravilima.

USPOREDBE SN S DN

Razlike između tih dvaju naglašavanja proizlaze iz fonetsko-morfoloških razlika dijalekatskih ustrojstava kao jezika ili iz autonomnog razvoja samih naglasnih sustava. Pri ovom se drugom dađu razlučiti razlike što proizlaze iz razlika u prednovostočavskoj prošlosti od onih što su ishod različita razvojnog tempa dvaju sustava. Kako uspoređujemo jedan sustav sada zahvaćen iz žive jezične prakse — SN — i drugi koji je razvojno zaustavljen normiranjem — DN — a prikazan je na temelju žive priopćajne prakse prošlog stoljeća, moramo imati na umu da uspoređujemo dva različita razdoblja, pa u tom obzoru valja razumjeti razvojni tempo. Pod ovim se pojmom uglavnom misli na gubljenje onih alternacija za koje se može utvrditi da su bile ili su još i danas rubno u SN.

Razlike u naglašavanju

Razlike što proizlaze iz različitih jezičnih ustrojstava najbolje se ogledaju u glagola, a one koje su rezultat autonomnog razvoja dvaju naglasnih sustava dobro se vide u pridjeva, imenica, zamjenica i brojeva.

Razlike koje proizlaze iz različitih jezičnih ustrojstava:

Glagoli

1. Zbog sustavne pokrate infinitiva u stiničkom govoru: nastale su u glagola brojne naglasne razlike između dvaju naglašavanja:

SN

tèć, pòteć
trèst, pòtrest
ič
nāć
izāć, prònāć

DN

infinitiv
tèći, potèći
trèsti, potrèsti
iči
nāći
izāći, pronāći

glagolski pridjev radni

tèkā-tèkla-tèklo
pòtekā-pòtekla-pòteklo
trēsā-trēsla-trēslo
pòtrēsā-pòtrēsla-pòtrēslo

tèkao-tèkla-tèklo
pòtekao-pòtekla-pòteklo
trēsao-trēsla-trēslo
pòtrēsao-pòtrēsla-pòtrēslo

2. Iz ustrojstva zapadnog dijalekta, kako smo to pokazali u odjeljku o aoristu, proizlaze brojne naglasne razlike u jednini tog oblika u dva naglašavanja:

lica jednine aorista

zāprosī (sva tri lica jednine)

1. 1. jd. zapròsìh
2. i 3. 1. jd. zāprosī

dòživī

1. 1. jd. doživjeh
2. i 3. 1. jd. doživje

zàželi	1. 1. jd. zažèljeh 2. i 3. 1. jd. zažèlje
ràzumī	1. 1. jd. razùmjeh 2. i 3. 1. jd. razùmje
zàzelenī	1. 1. jd. zazelènjeh 2. i 3. 1. jd. zazelènje
zàvrñī	1. 1. jd. zavrnuh 2. i 3. 1. jd. zavrnū
škrgūtñī	1. 1. jd. škrġútñuh 2. i 3. 1. jd. škrġútñu
zàpītā	1. 1. jd. zapítah 2. i 3. 1. jd. zapíta
zàkokodākā	1. 1. jd. zakokodákah 2. i 3. 1. jd. zakokodáka
nāmače	1. 1. jd. namàkoh 2. i 3. 1. jd. namàče
zāsīde	1. 1. jd. zàsjedoh 2. i 3. 1. jd. zàsjede
ràzbī	1. 1. jd. ràzbih 2. i 3. 1. jd. ràzbi
pòdiže	1. 1. jd. pòdigoh 2. i 3. 1. jd. pòdiže
pròvrī	1. 1. jd. pròvreh 2. i 3. 1. jd. pròvre
izvidī	1. 1. jd. izvidjeh 2. i 3. 1. jd. izvidje
izāgnā (i izrene)	1. 1. jd. izāgnah 2. i 3. 1. jd. izāgna

Kako se vidi, u aoristu su naglasne razlike brojne i one su ishodište naših standardnih jezičnih naglasnih kolebanja u tom obliku.

3. Tipična razlika između SN i DN javlja se u prezentu složenih glagola prvog razreda treće vrste (po standardnoj podjeli) naglasnih jedinica živjeti, željeti, crvenjeti; zatim u složenih glagola drugog razreda treće vrste jedinica držati, jécati i složenih glagola četvrte vrste jedinica pŕtiti i trúbiti. U SN svi ti glagoli imaju u prezentu spori naglasak na prethodnom slogu a u DN, ako ne znače radnju usmjerenu prema objektu i nisu na -iti, zadržavaju u prezentu naglasak infinitiva:

poživī-pòživīn	poživjeti-poživīm
zažèlit-zàžèlīn	zažèljeti-zažèlīm
zadržāt-zadržīn	zadržati-zadržīm
zajécāt-zajécīn	zajécati-zajécīm
otpŕtīt-òtpŕtīn	otpŕtiti-otpŕtīm
zatrúbīt-zatrúbīn	zatrúbiti-zatrúbīm

U tih je nekoliko jedinica znatan broj glagola, pa odatle u korpusu po-tječu osjetne naglasne razlike.

4. Zbog pokrate glagolskog priloga sadašnjeg, u tom je obliku u SG nemoguć preinačen naglasak, tj. uzlazni na posljednjem slogu:

džžéc	držécī
bròjéc	brojécī

Iz svega se izloženog daje zaključiti da su se fonetsko-morfološke značajke stiničkoga govora bitno odrazile u SN.

Razlike što proizlaze iz autonomnog razvoja samih naglasnih sustava:

Dio se naglasnih razlika između SN i DN ne da dovesti u vezu s fonetskim i fonetsko-morfološkim značajkama stiničkoga govora. Te su razlike ishod autonomnog razvoja samih naglasnih sustava — s jedne strane naglasnog sustava stiničkoga govora a s druge strane naglasnog sustava Daničićeva idioma. Pritom možemo razlučiti one razlike što su nastale iz naglasnih razlika u prednovoštokavskom razdoblju od onih koje su rezultat različita razvojnog tempa u novijem vremenu.

1. Razlike što proizlaze iz prednovoštokavskih razlika:

Glagoli

Prezent

lómimo-lómíte¹³
čítāmo-čítāte
žélímo-žélíte

lomímo-lomíte
čitāmo-čitāte
želímo-želíte

Infinitiv

lěć¹⁴
rěć

lěci
rěci

Razumije se, to su samo primjeri za ilustraciju.

Pridjevi

Neodređeni oblik za ženski i srednji rod

zdrāva-zdrāvo¹⁵
bistra-bístro

zdrāva-zdrāvo
bístra-bístro

Neodređeni oblik za ženski rod

búrna (prema bûran-bûrno)

bûrna

Brôjni su pridjevi s takvim naglasnim odnosima, pa to dovodi do osjetnih naglasnih razlika u korpusu. Može se čak reći da uzlazni naglasci u ženskom rodu neodređenog oblika pridjeva daju SN i HUN poseban pečat: bistra, gipka, kròtka . . . ; bûrna, krátka, krásna.

Imenice (duga množina)

N vālovi¹⁶
G vālōvā
DLI vālovīn
A vālove

vālovi
vālōvā
vālovima
vālove

Takve naglasne odnose pokazuje dvadesetak imenica naglasne jedinice dār. Na području se ZNSN(i) uzlazni naglasak u toj jedinici čuje samo u manjem broju imenica u govorima dublje unutrašnjosti (npr. Gospić, Posušje, Podgaj kod Duvna).

N stríčevi¹⁷
G stríčēvā
DLI stríčēvīn
A stríčeve

stríčevi
stríčēvā
stríčēvima
stríčeve

Dvosložne imenice na -ōst

NA tãnkōst¹⁸

tãnkōst

Brojevi

I razlike bi u naglašavanju brojeva svakako trebalo dovesti u vezu s autonomnim razvojem samih naglasnih sustava. Prema tome, današnje bi razlike odražavale prednovoštokavske naglasne razlike.

NA dvã, dví

G dvàjū, dvíjū

DLI dvãma(n), dvíma(n)

NA trí, četiri

G tríjū, četiríjū

DLI tríma(n), četíríma(n)

dvã, dvíje¹⁹

dvjèma, dvjèma

dvájū, dvíjū

trí, četiri

tríjū, četiríjū

tríma, četírma

U DN zamjenica vãs, sãv, svã, svè koju on obrađuje među brojevima ima u njega pored genitiva množine svíjeh i lík svíjū (DS). U SN je svíjū²⁰.

Glagolski pridjev radni

Zbog razloga koje smo opisali u odjeljku o glagolskom pridjevu radnom, u glagola na -at i -ovat sa sporim naglaskom na pretposljednem slogu infinitivne osnove dolazi do ovih razlika:

dížã- dížãla-dížãlo²¹

zãdržã-zãdřžãla-zãdřžãlo

čitã-čitãla-čitãlo

prõčitã-prõčitãla-prõčitãlo

õružã-õružãla-õružãlo

nãoružã-naoružãla-naoružãlo

kùpovã-krpõvalã-kupõvalõ

gõspodovã-gospodõvalã-gospodõvalõ

dřžão-dřžãla-dřžãlo

zãdržão-zãdržãla-zãdržãlo

čitão-čitãla-čitãlo

prõčitão-prõčitãla-prõčitãlo

õružão-õružãla-õružãlo

nãoružão-nãoružãla-nãoružãlo

kùpovão-kùpovãla-kùpovãlo

gõspodovão-gõspodovãla-gõspodovãlo

2. Razlike što su ishod različita tempa novijih razvojnih tendencija

Među tim su razlikama na prvom mjestu one što proizlaze iz nesklonosti SN prema alternacijama, napose intersilabičnim. Pritom možemo razlučiti tri skupine nepreinačenih naglasaka: alternacije su odsutne i u komunikacijskom i u stilističkom ustrojstvu, one se napuštaju, ili se izbjegavaju tamo gdje bi se mogle razviti.

Alternacije su odsutne u oba ustrojstva:

SN

DN

Imenice

G mn. krãjèvã, rògõvã

DLI mn. krãjevín²², rògovín

G mn. píllicã, gùšćicã, nõkãtã

krajèvã, rogõvã

(N mn. krãjevi, rògovi)

krajèvima, rogõvima

pílicã, gušćicã, nõkãtã

(N mn. pílicí, gušćicí, nõkti)

L jd. bökòru, büsenu, gövòru	bokòru, busènu, govòru (N jd. bökör, büsën, gövör)
G mn. divērā, gövōrā	djevērā, govōrā
G mn. prijatēljā	prijatēljā (N mn. prijateljī)
DLI mn. prijateljīn	prijatēljīma
L jd. dōgađāju, ōbičāju, pōrođāju	događāju, običāju, porođāju (N jd. dōgađāj, ōbičāj, pōrođāj)
L jd. dōgovòru, nāgovòru	dogovòru, nagovòru (N jd. dōgovōr, nāgovōr)
L jd. u vršāju	u vršāju (N jd. vršāj)
G mn. gölubōvā	golubōvā (N mn. gölubovi)
DLI mn. gölubovīn	golubōvīma
N mn. dīnāri	dīnāri (N jd. dīnār)
G mn. dīnārā	dīnārā
DLI mn. dīnārīn	dīnārīma
V mn. žīvōti	živōti (N mn. živōti)
V mn. jedīnci	jedīnci ili jēdīnci (N mn. jedīnci)
V mn. zapovidnīci	zāpovjednīci ²³ (N mn. zapovjednīci)

Naglasnu izjednačenost nominativa i vokativa u SN prikazali smo u odjeljku Prozodijski sastojci koji ne određuju tip.

Pridjevi u neodređenom obliku

vāljān-vāljāna-vāljāno	vāljān-valjāna-valjāno
okrūgā-okrūgla-okrūglo	òkrūgao-okrūgla-okrūglo
pōdmūkā-pōdmūkla-pōdmūklo	pōdmūkao-podmūkla-podmūklo

Zamjenice

Zamjenice u SN pokazuju manje preinaka, tj. samo preinaku trajanja²⁷ a u DN preinake tona i trajanja. Ovdje su, kako se vidi iz obrazaca sklo nidbe, posrijedi endosilabične alternacije.

ZNSN(i)			DN		
N jā	tī	—	jā	tī	—
G mēne	tēbe	sēbe	mēne	tēbe	sēbe
D mēnā	tēbā	sēbā	mēni	tēbi	sēbi
A mēne	tēbe	sēbe	mēne	tēbe	sēbe
L mēnā	tēbā	sēbi	mēni	tēbi	šēbi
I mnōn	tōbōn	sōbōn	mnōm	tōbōm	sōbōm
			mnóme		
N ūn	ūna	ūno	ōn	ōna	ōno
G njēga	njē	njēga	njēga	njē	njēga
D njēmu	njōj	njēmu	njēmu	njōj	njēmu
A njēga	njū	njēga	njēga	njū	njēga
L njēmu	njōj	njēmu	njēmu	njōj	njēmu
I njīn	njōn	njīn	njīm	njōm	njīm
			njīme	njōme	njīme

Alternacije se napuštaju u komunikacijskom ustrojstvu, a u stilističkom ostaju kao moguće inačice:

G mn. grādōvā, dārōvā	gradōvā, darōvā (N mn. grādovī, dārovī)
DLI mn. grādovīn, dārovīn	gradōvima, darōvima

U starije se generacije u SN čuje preinačeni naglasak, kako se to vidi u obradi naglasne jedinice pod natuknicom dār.

G mn. kōsācā	kosācā (N mn. kōsci)

I u te se jedinice javlja alternirani naglasak u stilističkom ustrojstvu i u SN: Stō momākā, dvīsto divojākā; Kad se rūčā, da sam kod kosācā; vīra nāši otācā.

U imenica ženskog roda javljaju se dvostrukosti, tj. likovi bez intersilabičnih alternacija (u mlađih osoba) i likovi s alternacijama (u starijih osoba, koje obično imaju i likove bez preinaka). U DN su alternirani likovi:

L jd. u pāmēti i u pamēti	u pamēti (N. jd. pāmēt)
L jd. u bōlesti i u bolēsti	u bolēsti (N jd. bōlēst)
G mn. bōlestī i bolēstī	bolēstī
L jd. u zāpovīdi i po zapovīdi	zapovēsti (N jd. zāpovēst)
G mn. zāpovīdī i zapovīdī	zapovēstī

Trosložne imenice veće čestote kao što su planina, lipōta itd. imaju u stilističkom ustrojstvu, uz lik bez alternacija, i promjenu u akuzativu jednine: plāninu, līpotu, srāmotu: Rānā sīrotu za svōju srāmotu, ali: Glēdān sīrōtu. Rijetko se preinačeni naglasak javlja u komunikacijskom ustrojstvu: plāninu-ū planinu. Treba reći da imenice te jedinice ni u vokativu ne mijenjaju naglasak ako su manje čestote: bistrōčo, dubīno, daljīno, kratkōčo itd., ali: plānino, srāmoto, rūgobo. U DN imenice te naglasne jedinice uvijek mijenjaju naglasak u vokativu, a u akuzativu znatan broj takvih imenica također preinačuje naglasak, npr. bžzinu, vīsinu, vrūčinu, dāljinu itd. Sve te imenice u SN imaju u komunikacijskom ustrojstvu nepreinačen naglasak. I u drugih jedinica imenica ženskog roda određene riječi imaju preinak samo u stilističkoj upotrebi, npr. Būdā nam Bōg na pomōcā, ali: Fāla ti na pōmoći.

Samo je na nepostojanom »a« u genitivu množine imenica ženskog roda uvijek preinačen naglasak i u SN: torābā, sestārā, glavānjā, ovācā, a u srednjem rodu javljaju se dvostrukosti: srēdstāvā i sredstāvā, vēsālā i vesālā itd. U DN samo je preinačen naglasak: vesālā, stakālā itd.

U SN u imenica može se uočiti i napuštanje endosilabičnih alternacija. I to je oblik pojednostavljivanja naglasnog sustava. Tipičan su slučaj za to naglasne jedinice bilig, gōvedo, bātina. Imenice tih jedinica preinačuju unutar istog sloga spori u brzi samo u genitivu množine: bilīgā, gōvēdā, bātīnā, ali uz taj preinačeni javlja se i naglasak bez preinake: bilīgā, gōvēdā, bātīnā. Umanjenje prozodijskog lika bilig, tj. vrātić, zēčić itd. imaju u genitivu množine samo nepreinačeni naglasak: vrātićā, zēčićā... Tako i uvećanice i umanjene prozodijskog lika bātina, tj. vrātina, pūtina, vūčina, zēčica, rūčica, žēnica: G mn. vrātīnā, pūtīnā, vūčīnā, zēčīcā, rūčīcā, žēnicā. U DN sve takve imenice imaju u genitivu množine, ako su bez nepostojanog »a«, samo preinačen naglasak: būndēvā, bālvānā, zūbīcā, kōrītā... Imenice s neposto-

janim »a« zadržavaju u SN i u DN nepromijenjen naglasak: mōlitāvā, viljušākā, kōritācā.

Napuštanje endosilabičnih alternacija u SN vidi se i u ovih naglasnih jedinica:

N. jd. lóvac, nóvac	lòvac, nòvac
G jd. lóvca	lòvca, nòvca
N jd. sinóvac, udóvac	sinòvac, udòvac
G jd. sinóvca, udóvca	sinòvca, udòvca

Glagoli

Značajno je za SN da se i u glagolskom pridjevu trpnom probija tendencija napuštanja intersilabičnih alternacija, pa između dvaju naglašavanja imamo ove odnose:

plèten-plètena-plèteno i	plèten-pletèna-pletèno
plèten-pletèna-pletèno	
pomèten-pomètena-pomèteno i	pomèten-pometèna-pometèno
pomèten-pometèna-pometèno	

Jezični je razvoj organske naravi, pa se često tendencije u njemu ukrštaju, potpiru ili potiru. Tako bismo ovdje mogli navoditi odsutnost endosilabičnih alternacija SN u glagolskom pridjevu radnom onih glagola koji su zbog pokrate infinitiva izmijenili svoje naglasne odnose, npr. tēc: tēkā-tēkla-tēklo, trēst: trēsā-trēsla-trēslo prema DN tēci: tēkao-tēkla-tēklo, trēsti: trēsao-trēsla-trēslo, ali smo takve glagole obradili u dotičnom odjeljku.

Izbjegavanje intersilabičnih alternacija tamo gdje bi se one mogle razviti.

Tipičan je slučaj za to genitiv množine određenih imenica muškog i srednjeg roda. Izbjegavanje je intersilabičnih alternacija tu tako izrazito da mu se čak žrtvuje novoštokavsko načelo o prenošenju silaznog naglaska na prethodni slog. Posrijedi je, doduše, jedno od posljednjih mjesta u redosljedu novoštokavskog prenošenja naglaska: prenošenje silaznog naglaska sa srednjeg sloga.

G mn.	
zadātākā (SN) i zadātākā (ZNSN)	zadātākā (N mn. zadáci)
Dalmatīnācā	Dalmatīnācā (N mn. Dalmatīnci)
parlamentārācā	parlamentārācā (N mn. parlamentārci)
iskūstāvā	iskūstāvā (N mn. iskūstva)
poglavārstāvā	poglavārstāvā (N mn. poglavārstva)
povjerēništāvā	povjerēništāvā (N mn. povjerēništva)

Naglasak se s intersilabičnom alternacijom javlja na području ZNSN(i) u zapadnoj Bosni i dijelovima zapadne Hercegovine.

Izbjegavanje intersilabičnih preinaka vrši se i na taj način da se spori naglasak premješta kao brzi na prethodni slog, pa nestaje slijed: spori i neposredno za njim zanaglasna dužina a time i mogućnosti međuslogovnih preinaka:

N jd. jörgovān, nēmoćnik
G jd. jörgovāna, nēmoćníka

jorgòvān, nemòćník
jorgovāna, nemoćníka

Taj je proces vrlo živ, pa zahvaća sve nove i nove imenice: Bjėlovār, Dāruvār, Mėdulīn, Őgulīn. Proces je zahvatio i imenice srednjeg roda, pa u SN imamo ĳobīlje, prāskozŕje, Srėdozėmlje, vŕdokfšće itd.

Oblik je izbjegavanja intersilabićnih alternacija u SN i pojava nove naglasne jedinice sa stabilnim naglaskom: ŕćnjāk-ŕćnjāka. Tako i: ālbūm, ĩkŕn, pripūz, šīmšīr, ũštāp, vŭćjāk, Zėćjāk... Toj se novoj jedinici pridruŕuju a pridruŕivat će se i dalje nove i nove rijeći. Ima i drugih oblika uzmićanja preinakama: dŭšník-dŭšníka, dŭžník-dŭžníka (dŭžník-dužníka samo u stilistićkom ustrojstvu: Őd zla dužníka i kŕza bez mlíka); krājník, rjėćník, vjėšník.

U SN odsutan je naglasak na spojnom morfemu »o«, gdje je u DN naglasak prisutan:

Crnogŕrac
nėćŕovištvo
krīŕŕopŭće

Crnŕgorac
nećŕŕvještvo
kriŕŕŕopŭće

U primjerima kao ŕto su krīŕŕopŭće, mlilosŕđe, prāskozŕje ukrŕstaju se tri stinićke tendencije: izbjegavanje slijeda spori i odmah za njim zanaglasna duŕina, pomak sporog naglasaka na prethodni slog i izbjegavanje naglasaka na interfiksu.

SN je obiljeŕeno i odsutnošću određenog broja zanaglasnih duŕina tamo gdje su one u DN prisutne. Međutim, ta je odsutnost razlićna podrijetla. Jedne su duŕine u SN odsutne zbog prednovŕŕostokavskog naglasnog stanja, npr.

kŕcat²⁵

kŕcāt

Druge, nove zanaglasne duŕine koje susrećemo u DN neposredno ĳa uzlaznih naglasaka nisu ušle u SN. Time stinićki govor izbjegava slijed: uzlazni naglasak i odmah za njim zanaglasna duŕina:

plėten
vŭćen

plėtēm
vŭćēm

Za odsutnost zanaglasne duŕine u SN u imenica tipa lŕpov, zāvŕj teŕko je reći ŕto određeno. Je li takva duŕina ikad bila u SG pa kasnije ĳŕčezla ili je nikad nije bilo? Za nas je ovdje bitno da je u toj jedinici ili tradicionalnom tipu sustavno u SN odsutna:

lŕpov, mėteŕ, prīboj
rāzboj, zāvŕj itd.

lŕpŕv, mėtėŕ, prībŕj
rāzbŕj, zāvŕj itd.

Za imenice Danićićeva tipa ālāj-ālaja imamo bar neko svjetlo koje upućuje na to da su nekad mogle biti zanaglasne duŕine i u SN a kasnije su ĳŕčezle. Naime, uz redovite likove bez zanaglasne duŕine u komunikacijskom ustrojstvu: pŕkŕj, ŕėboj itd. ćuje se u Posuŕju u stilistićkoj strukturi: Pŕkŕj mu dŭŕŕi²⁶.

SN obiljeŕeno je stanovitom otvorenŕću prema silaznom tonu u nepoćetnim slogovima. Takav se ton javlja u stranih rijeći: ambasādor, kompozītor, kontinėnt...

U imena mjesta, pogotovu stranih, isto se tako javljaju silazni naglasci u nepočetnom slogu: Premantūra, Austrālija, Polinēzija, Bornēo i Bornēo itd.

Razlike u prenošenju naglaska

Naglasak se u SN manje prenosi nego u DN. Velik je broj naglasnih jedinica u SN u kojih se prenošenje zadržalo samo u ustaljenim prijedložnim izrazima.

Razlike između dvaju naglašavanja u prenošenju naglaskat dat ćemo po naglasnim jedinicama.

Imenice

nà būbanj, dō lākta
ù vitar, nà rogalj
nà misēc, ù oblāke
pò dinār, ù korāk
ù grōžđe
nà kola
ispod lišća

nā būbanj, dō lākta
ù vetar, nā rogalj
nā mesēc, ù oblāke
pò dinār, ù korāk
ù grōžđe
nā kola
ispòd lišća

Valja reći da je odnos ispod lišća: ispòd lišća jednak onom Pòdunāvlje: Pòdunāvlje ili vòdokršće: vodòkršće.

U SN osjeća se nepriličnost prenošenja naglaska s kosih padeža množine, osobito s trosložnih i višesložnih genitiva:

G mn.

od òbrāza²⁷
od mèdvīdā
bez dūkātā
od kōnācā

òd obrāzā
òd mèdvjēdā
bèz dukātā
òd konācā

od Rūsā
u Gřkā
na Tūrke
pred Tūrcīn

òd Rūsā
ù Gřkā
nā Tūrke
prèd Tūrcīma

U SN ne prenosi se, a u DN prenosi naglasak u imenica jedinice kotlić:

u kòtlić
u Sřba

ù kotlić
ù Srbīna

Također se u SN ne prenosi naglasak s riječi od većeg broja slogova:

kod mājstoricē
od jāvorovinē (i javòrovinē)

kòd mājstoricē
òd javorovinē

Glagoli
ràzapnēm, zàpočnēm

ràzapnēm, zàpočnēm

U SN opaža se i prenošenje uzlaznih naglasaka: određeni-*n*edređen, prirodan-*n*eprirodan, radnja-*s*uradnja, trošnja-*p*otrošnja, gradnja-*iz*gradnja. Zanimljivo je da pritom dolazi i do pokrate zanaglasnih dužina: *s*uradnja, *n*adgradnja, *n*eprirodan itd.

Naše istraživanje SN i usporedbe toga naglašavanja s DN pokazuju slijedeće: SN i DN imaju jednaka prozodijska razlikovna obilježja i njihova sjecišta, tj. prozodeme ili naglaske. Imaju dakle jednak prozodijski inventar. Do toga je doveo zajednički novoštokavski razvoj, koji je obama naglašavanjima donio i — uglavnom — jednaka opća ograničenja. Ali, već u ovom postoji jedna osjetna razlika između SN i DN: veća otvorenost SN prema silaznoj intonaciji u nepočetnom slogu, iz čega proizlaze različiti kontrasti ili protivštine. Na razini paradigmatičkih norma postoji između dvaju naglašavanja još veća nepodudarnost: u SN gotovo su posve izjednačeni naglasni nominativa i vokativa množine i gotovo posve dokinute intersilabične alternacije u lokativu jednine, i genitivu, zatim dativu-lokativu-instrumentalu množine. Na razini tipoloških norma, tj. onih norma koje vrijede samo za određeni tradicionalni naglasni tip ili našu naglasnu jedinicu, postoje još veće razlike između dvaju naglašavanja. U DN jednostavno nema naglasnih jedinica ili tradicionalnih naglasnih tipova kao što su plēst-plēten, trēst-trēsen, dōc-dōdēn, vūčjāk-vūčjāka, zadātak-zadātka, genitiv množine: zadātākā; krāsān-krāsna-krāsno, gībak-gīpka-gīpko itd. Napokon, leksičke su nepodudarnosti — nepodudarnosti u korpusu — razumljive, najbrojnije. Navedimo tek nekoliko primjera: krōv-krōva, zēlje, vōće, rūno, čūvati-čūvām, sājati-sājām, mōrati-mōrām, zakāsniiti itd., itd.

Poslije svega što smo kazali, ne može se održati uvriježena misao da se unutar novoštokavskog naglašavanja radi samo o različitom rasporedu riječi u jednake naglasne tipove, dakle o razlikama u korpusu u okviru iste tipologije i istoga naglasnoga sustava. Naprotiv, radi se o različitoj raspodjeli prozodijskih razlikovnih obilježja koja dovodi do različitih tipova, različitih tipologija i različitih naglasnih sustava.

Ukratko: SN i DN imaju jednak naglasni inventar, a različitu raspodjelu tog inventara. A budući da je raspodjela prozodijskog inventara, a posebice mjesto naglasaka prvo mjerilo za određivanje naravi naglasnog sustava, jasno je da su SN i DN dva različita naglasna sustava. To opet znači da su i SN i DN na nižem stupnju apstrakcije i nižeg ranga na hijerarhijskoj ljestvici od novoštokavskog naglašavanja (NSN) koje ih obuhvaća u svemu zajedničkome kao najviši stupanj apstrakcije i najviši rang hijerarhijske ljestvice.

ZNSN(i) U ODABRANIM IZVORIMA

Sad bismo pristupili razmatranju koliko naše zaključke potvrđuju ili poriču pisani izvori.

Kako među tim izvorima možemo razlučiti one u kojih se očituje naum da se utvrdi naglašavanje zapadnog dijalekta kao cjeline od onih što su nam dali naglasne opise ili naglasne podatke za pojedine govore ZD, poći ćemo od prvih izvora.

Dakako, uvijek imamo na umu da je SN unutar ZNSN(i). O prozodij-skim osobinama mlađeg ikavskog dijalekta Pavle Ivić (13) iznosi tvrdnje koje su tako općenite da su istodobno i točne i netočne, zavisno o gledištu koje zauzmemo. On tvrdi: »Die Akzentuierung in den Mundarten dieses Dialektes entspricht der des Osthercegovina-Dialektes« (13,188). To je uglavnom točno ako se misli na prozodijski inventar i na — uglavnom — opće norme, ali je netočno ako se misli i na sva naglasna ponašanja, na sve norme od paradigmatiskih, tvorbenih i tipoloških — sve do leksičkih. Kako mi polazimo s ovoga drugoga gledišta, smatramo Ivićevu tvrdnju netočnom. Kad bi, naime, ta Ivićeva tvrdnja s našega gledišta bila točna, ne bi bilo svih onih razlika između SN i DN koje smo tvrdili u našem radu, a ne bi u nas bilo ni dviju naglasnih normi: uporabne i propisane, nego bi DN, koje jest istočnohercegovačko i koje je kodificirano, odgovaralo hrvatskoj naglasnoj normi što se osniva na ZNSN(i). Ali tako nije. Doduše, ima istočnohercegovačkih govora koji su po svom naglašavanju bliži stiničkom naglašavanju nego što je to Daničićev idiom. Tako npr. u naglašavanju govora istočne Hercegovine što se protežu istočno od crte Trebinje—Bileća—Gacko nalazimo sustavnu pokratu u dugoj množini: dūb, dūbovi; tako i stānovi, līstovi itd. Zatim pored naglasaka mēne, tēbe, njēga, njēmu i mēne, tēbe, njēga, njēmu. U tim govorima nalazimo potvrde za silazne naglaske u infinitivu u glagola prve vrste: trēsti, rāsti, vēsti, zēpsti, tūći, vūći; dōrāsti, ōtrēsti itd. Ali i: tresēmo, tresēte; zatim dūg-dūga-dūgo, dīvan-dīvna-dīvno (39) itd. Da i ne govorimo kako se naglasno razlikuje od SN na primjer naglašavanje pljevaljskoga govora, u kojem nalazimo većinom preinačene naglaske: otācā, prosācā, nokātā, krajēvā itd. zatim nepokraćenu dugu množinu: žūljevi, strūkovī... Uz to je u pljevaljskom govoru samo mēne, tēbe, sēbe, njēga. Ipak, i tu susrećemo određena obilježja koja se podudaraju sa SN, a razlikuju od DN: mōdar-mōdra-mōdro; lōpov, rāzboj (odsutnost zanaglasne dužine). Za centralnu pak Hercegovinu, gdje je kao i u SN znatno manje alternacija, Peco (27) ipak navodi ove primjere: dovēla, utēkla, rēkli; kosācā; imāmo; čojēka. A sve su to sustavni naglasni različitosti od onih u SN. Druga je Ivićeva tvrdnja: »In einigen wenigen Lokalmundarten findet man auch Beispiele des nicht verschobenen auf Innen- und Endsilben« (13, 188). Samo, to nije u nekolicini lokalnih govora, nego u većini kad je posrijedi genitiv množine: Dalmatīnācā, Bosānācā, zadātākā, iskūstāvā, poglavārstāvā ili tuđice: kalodōnt, kalodōnt, arendātor, televīzor itd. I trećoj se Ivićevoj tvrdnji može ozbiljno prigovoriti. Ona glasi: »In der Hauptmasse der Mundarten werden die nachtonigen Längen konsequent bewahrt« (13, 199). Međutim, u SN imenice jedinicā lōpov, šēboj posve su izgubile zanaglasne dužine a odsutnost takvih dužina sustavno je obilježje i prezentskih nastavaka u SN neposredno iza uzlaznih naglasaka: pēčen, zōven, bēren, vūčen, istūčen itd. Dugo je uvijek samo treće lice množine: pēkū, zōvū, vūkū. Pridjevi kao što su gōlcat, cilcat, nōvcat, pūncat,

zdravcat u SN također nemaju zanaglasne dužine. I posljednja je, za nas vrlo zanimljiva, Ivićeva tvrdnja: »Unter den Akzentalternationen in der Morphologie, die hier sehr lebhaft sind, muss besonders hervorgehoben werden das Verhältnis (mlād), mlāda:mlādo und verwandte Typen in den meisten Mundarten« (13, 192). Ta je Ivićeva tvrdnja, izuzmu li se pridjevi određenog broja naglasnih jedinica, upravo suprotna stvarnom stanju u SN. Naša je glavna spoznaja o tom naglašavanju baš u tomu da je ono snažno obilježeno rasterećivanjem sustava napuštanjem alternacija. U nas je za to toliko potvrda da ih ovdje nije potrebno navoditi.

I Asim Peco (27) u sklopu svojih širih akcentoloških namjera razmatra naglašavanje zapadnobosanskih i zapadnohercegovačkih ikavskih govora. On se, doduše, kloni sveobuhvatnih tvrdnja, pa se više zadovoljava navođenjem primjera iz pojedinih govora. Ti primjeri pokazuju tendencije što smo ih utvrdili. Peco nam npr. daje podatak za Bihać: *sinōvā* (prema DN *sinōva*), za Bosanski Novi i Kulen Vakuf *hōceš* (prema DN *hōcēš*), za Bihać: *kōd mene*, dakle *mēne* (prema DN *mēne*), za Ključ *ōtišla*, za Mrkonjić Grad *ōtišo*, *igraju* (u DN je *otišla*, *otišao*, *igrajū* itd.). Za zapadnohercegovačke ikavske govore Peco kaže: »Razlika u akcentuaciji pojedinih kategorija reči između ovih govora i ijekavskih hercegovačkih govora može biti, ali su sve te razlike u duhu novoštokavskih akcentatskih normi: *drūgōvā* : *drugōvima* : *dru-gōvima*, *čitāmo* : *čitāmo*, *žēlīmo* : *želīmo* i sl. što se javlja i u granicama jekavskih govora Hercegovine« (27, 180). Pecini primjeri sami po sebi niječu glavnu Ivićevu tvrdnju prema kojoj akcentuacija govora mlađeg ikavskog dijalekta odgovara akcentuaciji govora istočne Hercegovine. A ti nam primjeri pokazuju i to da su u zapadnoj Bosni i zapadnoj Hercegovini naglasni procesi što smo ih utvrdili različito uznapredovali: u Bosni su tek na početku, a u Hercegovini su znatno dalje otišli. Dok smo još blizu Pecinu razmatranju, navedimo za ikavske govore u zapadnoj Bosni i podatke što nam ih pruža Gojko Ružičić (30). U njega nema potvrda za sužavanje alternacija, ali ima obilno podataka za pokratu infinitiva i u vezi s tim za silazne naglaske koji se u složenih glagola prenose na predmetke: *dōc*, *pōmoć*, *ūteć*, *rēc*, *vřc* itd. Nalazimo i: *nārēsla*, *izrēslo* (prema Daničićevu *narāsla* *izrāsla*), zatim *hōceš* (prema *hōcēš*), *gvōžde* (prema *gvōžde*).

U radu Mate Šimundića **Govor Imotske krajine i Bekije** (31) nalazimo potvrde za gotovo sve naše zaključke. Samo nema potvrda za endosilabične alternacije, tj. sekundarno duljenje kao u primjerima *lōvac*, *nōvac*, *udōvac*, *sinōvac* ni za pokratu u dugoj množini. Istina, u Imotskoj krajini i Bekiji naglasni procesi još nisu dovedeni do kraja, oni su u toku, pa se javljaju brojne dvostrukosti, npr. L jd. *ōblāku* i *oblāku*, *vřšāju* i *vřšāju*, *zāgrljāju* i *zagrljāju*; G mn. *čāvālā* i *čāvālā*, *listōva* i *listōvā*, ali samo *nōtākā* (tj. *nōkātā*); DLI mn. *grādōvīn* i *gradōvīn*. Do kraja je, međutim, dovedeno ujednačavanje brzog naglasaka u sklonidbi ličnih zamjenica kao i povratne, dakle: GA jd. *mēne*, *tēbe*, *sēbe*, *njēga*; DL jd. *mēni*, *tēbi*, *sēbi*, *njēmu*. I sva ona obilježja SN koja proizlaze iz ustrojstva SG također su dovedena do kraja: naglasci što proizlaze iz pokrate infinitiva: *tēc-pōteć*, *trēst-pōtrēst* itd.; zatim naglasci koji su posljedak ikavskog izgovora staroga glasa *ě*, na primjer prezent glagola treće vrste (po standardnoj podjeli): *zabōlit-zābolīn*, *dolētīt-dōlētīn*, *dotřčāt-dōtrčīn* itd. Tu je u DN nepomaknut naglasak: *zabōljētī-zabōlīm*, *zāželjētī-zāželīm*, a u SN je kao i u glagola četvrte vrste, tj. kao *prīlōmīt-prīlōmīn*, dakle: *izgorīn*, *pōželīn*, *izletīn* itd. U deklinaciji brojeva u Imot-

skoj su krajini i Bekiji također dvostrukosti, ali obje različite od DN: dvājū i dvājū, trījū i trījū itd., ali kad uzmemo u obzir prve likove, dobivamo ove sustavne naglaske u brojeva što se sklanjaju:

NAV dvā, trī, četri, ōba, ōbe, ōbadva, ōbedvi

G dvājū, trījū, četrijū, obājū, obijū, obadvājū, obedvijū

DLI dvāma(n), trīma(n), četrima(n), obāma(n), obīma(n), obadvāma(n), obedvīma(n).

Prema svemu izloženom, u govoru Imotske krajine i Bekije žive su gotovo sve tendencije karakteristične za SN, ali su zapadniji govori mlađeg ikavskog dijalekta među njima i SG te tendencije doveli gotovo do kraja a u Imotskoj su krajini i Bekiji ti procesi jako uznapredovali.

Milan Japunčić u članku **Osobine bunjevačkog govora u Licj** (15) već na početku kratkog odjeljka Akcenat kaže slijedeće: »Sto se tiče akcenta, to moram reći da nalazimo ne samo riječi s različnim akcentom od književnoga nego i mnoge oblike kako u deklinaciji tako u konjugaciji. Izbrojiti sve takve riječi ne može se ovdje, ali ću kušati navesti sve one oblike« (15, 273). Dalje Japunčić navodi L jd. u govoru, kāmenu, ōblāku, plāmenu, mjēsēcu, slūčāju, ōbičāju, dōgađāju. Za imenicu sēlo navodi ove naglaske u množini: NAV sēla, G sēlā, DLI sēlima (u DN je NAV sēla, G sēlā, DLI sēlima); za imenicu mjēsto bilježi: G mn. mjēstā; za imenicu prēzime: G mn. prezimēnā (u DN je mjēstā, prēzimēnā); zamjenica sāv (po Japunčiću pridjev) glasi u množini: svī, svijū, svīma (po DN svī-svijeh i svijū-svijem i svjēma). Brojevi dvā, dvī, trī, četri, ōba, ōbe, ōbadvā, ōbedvi po Japunčiću u genitivu glase dvājū, dvijū, trījū, četrijū, obājū, obijū, obadvājū, obedvijū, a u dativu-lokativu-instrumentalu: obīma, trīma, četrima... »a nikad s' akcentom« (15, 270). Dalje Japunčić navodi ove naglaske ličnih zamjenica i povratne: GA mēne, tēbe, njēga, sēbe; D i L mēni, tēbi, njēmu, sēbi. Pokrata mu je u infinitivu sustavna, pa i naglasci koji odatle proizlaze: dōc, vřc, ōtīc.

Milan Moguš u svom članku **Pogled na današnji jurjevački govor** piše: »Stjepan Vukušić pokazao je u članku 'Naglasci uporabne norme na osnovi startnog jezika' odstupanja od kodificirane naglasne norme onih govornika, kojima je novostokavska ikavština startni jezik, uključujući tu i podvelebitske ikavce, osobito na potezu od Starigrada do Prizne. Na osnovi vlastitog istraživanja mogu reći da se spomenuta odstupanja protežu i na ostale ikavske govore podvelebitskoga primorja, tj. i na one koji se nalaze sjevernije od Starigrada, pa tako i na jurjevački govor koji je u tom pojasu najsjeverniji« (23, 229). Sad Moguš navodi naglaske infinitiva što u jurjevačkom govoru proizlaze iz sustavne pokrate tog oblika: bōst, grēpst, lēc, mōc, plēst; trēst, vūc, dōc, nāc, pōc, sāc, ūc, zāc. »Ako se pak dogodi da tko izgovori infinitiv sa -i (obično školovan čovjek kojemu je jurjevački govor materinski) neće mijenjati akcenta, tj. ostat će bōsti, lēcī, trēsti, vūcī. Da se u ovakvim infinitivima mijenjao naglasak pod utjecajem gubitka dočetnoga -i, jasno je iz primjera istrēst i izvūc. Takvi prefigurirani glagoli zadržavaju pomaknut naglasak ako se gdjekad nanovo realiziraju sa završnim -i: istrēsti, izbosti.

Jurjevačko akcenatsko slaganje s ostalim podvelebitskim govorima očituje se i u glagolskom pridjevu radnom: plējā-plēla-plēlo (književno: plēo-plēla-plēlo), grēbā-grēbla-grēblo, pēkā-pēkla-pēklo, odnosno trēsā-trēsla-trēslo (književno: trēsao-trēslo-trēslo), vūkā-vūkla-vūklo. Tako je i bījā-bīla-bīlo (književno: bīo-bīla-bīlo), pījā-pīla-pīlo, dā-dāla-dālo, brā-brāla-brālo, zvā-zvāla-zvālo« (23, 229).

Rijetki su radovi u kojih je glavna namjera opis jednoga zapadnonovoštokavskoga govora s pretežno usmjerenom pozornošću na naglasak. Takav je rad Grge Tomljenovića **Bunjevački dijalekt zaleđa senjskoga s osobitim obzirom na naglas** (32). Već na početku toga svoga rada Tomljenović piše: »Otkako je naime izišlo drugo izdanje Vukova rječnika (G. 1852), nije se više nitko usudio ni dirnuti u nepogrješivost Vukova akcenta. Akcenti, što ih je Vuk postavio, vrijedili su, a još i danas vrijede — kao kanon — za štokavštinu. Ne mislim ovime reći, da Vukova akcentuacija ne bi bila dobra, nego da i u njoj, kao što u svemu ljudskome, može biti, a i ima pogrješaka. Vrijeme dakle mora i to ispraviti i dopuniti. Tome pomoći moguće je samo tako, ako se valjano ispita akcentat štokavačkih dijalekata« (32, 336).

Za Tomljenovićev rad kazao je Mate Hraste u svojoj **Bibliografiji radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije**: »Jedan od prvih radova, u kojem se posebno ispituje akcentat govora jednoga kraja« (12, 409).

Za sve naše zaključke o SN možemo naći potvrde u G. Tomljenovića. Gdje su u njega dublete, to jest alternirani i nealternirani likovi u imenica, u pravilu je na prvom mjestu nealternirani lik a to dokazuje da je bunjevački govor senjskog zaleđa kao i stinički najranije doveo naglasne procese gotovo do kraja. Samo za genitiv množine jedinica početak, Dalmatīnac, društvo, povjereništvo ne kaže Tomljenović ništa. Po onome što kaže, naime, moglo bi se pomisliti da je naglasak u genitivu množine tih imenica kao u DN jer on veli samo to da su se izjednačili u tih tipova nominativ i vokativ, pa glase bjegūnci, inozēmcj a ne N mn. bjegūnci, inozēmcj, a V bjēgūnci, inozēmcj, kao u DN. Međutim, na osnovi podataka što smo ih dobili od studenta Željka Tomljanovića iz Podbila (Krivī Put), tj. s područja senjskog zaleđa, odmah se vidi da je u genitivu množine u navedenih jedinica usustavljen najprošireniji zapadnonovoštokavski naglasak u genitivu mnogine u navedenih jedinica: zadātākā, Dalmatīnācā, iskūstāvā itd. Primjere iz Tomljenovićeve djela nećemo navoditi jer bismo se u svemu ponavljali.

Prema svemu, dakle, što nam pružaju pisani izvori o naglašavanju govora zapadnog dijalekta, vidi se da su još jednom potvrđeni naši zaključci dobiveni u radu s informantima. Samo što podaci informanata potvrđuju i najnovije naglasne procese: pomak sporog naglasaka kao brzoga na prethodni slog, izbjegavanje naglasaka na interfiksima -o- i različite, već opisane oblike sužavanja slijeda spori naglasak i odmah za njim zanaglasna dužina. Pisani su nas izvori prema tome samo utvrdili u onome do čega smo došli vlastitim istraživanjem.

ZAKLJUČAK

Naša su se stoljetna normativnoakcentološka gledišta oslanjala na dva uvjerenja: prvo, da su DN i NSN isto ili gotovo isto i, drugo, da jezična zajednica kodificirane naglaske uči iz knjiga. I jedno se i drugo pokazalo kao fikcija.

Propisano naglašavanje standardnog modela novoštokavštine nije po rangu na hijerarhijskoj ljestvici ni po stupnju apstrakcije novoštokavsko, nego je ono Vuk-Daničićevo, dakle samo po pripadnosti novoštokavsko. Naime, da je ta akcentuacija, tj. DN, zaista novoštokavska i po rangu na hijerarhijskoj ljestvici i po stupnju apstrakcije, u njoj bi bila samo ona naglasna ponašanja koja su zajednička svim trima novoštokavskim dijalektima. Ali nije tako. U njoj su i ona naglasna ponašanja koja su značajna samo za nju samu. A izvan nje su oni naglasni odnosi koji su obilježja ostalih novoštokavskih naglašavanja. Štoviše, DN nije apstraktni sustav ni onoga dijalekta koji predstavlja, tj. istočnohercegovačkoga jer unutar DN ima sustavnih naglasnih značajki koje nisu zajedničko dobro svih govora tog dijalekta, a u tim govorima, opet, ima sustavnih obilježja koja su izvan DN. Ali, to da je DN samo to što jest: jedno novoštokavsko naglašavanje, nije samo po sebi nikakva teškoća. Ova počinje tek onda kada DN, koje nije apstraktni sustav ni svoga dijalekta, postaje kodificiranom naglasnom normom standardnog modela novoštokavštine. Ono što je samo DN, postalo je kodificiranom normom jednako kao i ono što je u dijelu zajedničkog novoštokavskog preklapanja, ali je u hrvatskoj normi taj dio koji je samo DN, bio oduvijek uglavnom mrtva norma, a mjesto toga živjelo je u HUN samo ono što je tipično za ZNSN(i), što ga upravo i konstituira. Tako taj u normativno-naglasnom smislu neprihvaćeni dio zapadne, hrvatske novoštokavštine nije ušao u normativne knjige, ali je, ostajući živ u svojoj osnovici: zapadnom dijalektu ušao i u novi život: u hrvatsku uporabnu normu. Naglasno se normiranje u hrvatskom književnom jeziku vršilo i vrši se iznutra. Tako je i nastala i dalje se razvija hrvatska uporabna norma. Dakako da ni ZNSN(i) nije po rangu na hijerarhijskoj ljestvici i po stupnju apstrakcije NSN, ali ono nije nikad ni smjeralo postati normom za sve standardne oblike na osnovi novoštokavštine, već samo za hrvatski književni jezik. Istina, danas ne možemo inzistirati baš na svemu što je zapadno i novoštokavsko, tj. na onomu što je obilježje određenih lokalnih sredina, ali sustav kao sustav — sustav ZNSN(i) — jezgru hrvatske naglasne norme sigurno ćemo naći tamo gdje je taj sustav najsačuvaniji a to je prostor dalmatinskih, zapadnohercegovačkih, ličko-primorskih i hrvatskih zapadnobosanskih novoštokavskih ikavskih govora. Zato treba poći na izvore naglašavanja. Ima mišljenja da treba poći od gradskog naglašavanja a presjeći veze s naglašavanjem naših ruralnih, arhajskih sredina. Istina je, ne treba se zalagati za ruralno, folklorno u naglašavanju, ali u gradu ima različitih nanosa, a zapadno je novoštokavsko naglašavanje ikavaca koherentan sustav nastao stoljetnim razvojem, kakav se ne može izgraditi u kraćem vremenu. Kad istodobnim radom istražimo i našu uporabnu naglasnu normu u govoritelja kojima su hrvatski novoštokavski govori startni jezici, pa i svih onih koji su svoje naglašavanje oblikovali u hrvatskom književnom jeziku, vidjet ćemo neiscrpno polje suglasja između ZNSN(i) i HUN. To naglašavanje nije čekalo da mu se dopusti ulazak u jezični život: ono je izvan priručnika ušlo u život —

u hrvatski književni jezik. Ipak treba kazati da taj proces nije dovršen i ne može biti dovršen, a u komunikacijskoj stvarnosti hrvatskog književnog jezika ima i heterogenih nanosa, pa danas presijecati vezu s hrvatskim novoštokavskim govorima kad se kodifikacija izvršila na osnovi DN, izvana, znači još jednom hrvatski književni jezik odsijecati od njegove prirodne osnovice. ZNSN(i) treba istražiti do pojedinosti i kao sustav i kao korpus.

Sad treba istaći da se pod pojmom sustav ovdje ne razumije samo inventar s najopćijim ograničenjima raspodjele nego i potpuno ustrojstvo svih naglasnih ponašanja. Inače se sam inventar s općim normama može izvesti i iz jednog novoštokavskog mjesnog govora. U tom je slučaju bilo dovoljno za cijelo novoštokavsko područje navesti inventar s općim normama, a svatko bi u okviru popisa i općeg propisa tražio svoje oblike naglasnog ponašanja i naglasni korpus. Ali to bi bilo premalo za normiranje književnog jezika. Ako pak za književnu normu uzmemo i sve oblike naglasnog ponašanja, pa čak i naglasni korpus samo s jednog područja, tad onaj dio koji pri normiranju nije uzet u obzir — ZNSN(i) — sudjeluje u književnom naglašavanju samo inventarom, općim normama i onim dijelom koji je u polju zajedničkog novoštokavskog naglasnog preklapanja. Pri takvu je odnosu strana što je zaobiđena pri kodifikaciji oštećena baš za onaj dio koji i uspostavlja njenu posebnost.

U obzoru svih tih spoznaja, uvijek treba voditi računa o značenju zapadnog dijalekta za hrvatski književni jezik, o njegovu mjestu i ulozi među hrvatskim dijalektima:

1. to je najveći i najkompaktniji hrvatski dijalekt;
2. on je novoštokavski;
3. s obzirom na svoje geopolitičko značenje i brojnost svojih govornika izvršio je najveći utjecaj na hrvatsku standardnu akcentuaciju.

Utvrdivši svoju književnu naglasnu normu na osnovi tog dijalekta, hrvatski je kolektiv pružio novi dokaz za otpornost prozodijskog sustava na utjecaj izvana. A propisana se norma određenim dijelom pokazala kao jedna od brojnih jezičnih iluzija.

BILJESKE

¹ Članak *Nešto o Srpskijem akcentima* pretiskan je u knjizi *Srpski akcenti*, a obrađuje imenice ženskog roda na -a. »Za cijelo bi nauka Srpskoga jezika«, kaže Daničić u tom članku, »mnogo dobila kad bi se saznala pravila njegovijem akcentima. Za sad evo kao početak tome što sam opazio kod ženskih riječi na -a, i to samo kod onih koje su naštampane u Vukovu rječniku (1818)« (9, 1).

² Daničić nije prihvaćao misao da postoji razlika između silaznog naglaska i zanaglasne dužine, tj. on je ta dva prozodema poistovjećivao. »Glavno je u mene što držim da naš jezik ima dva različita duga i dva različita kratka sloga onda kad ne može biti sumnje da je na njima akcenat (gláva, zláto, mágla, sláva), i da su s jednjem od takva dva duga sloga na kojima je za cijelo akcenat, jednaki svi ostali dugi slogovi, za koje bi se moglo misliti da na njima nije akcenat, i zato da nam trebaju četiri znaka kojima bismo bilježili kad treba dva različita duga i dva različita kratka sloga« (9, 88). I dalje: »A što duge slogove, o kojima bi se moglo misliti da na njima nije akcenat a koji su — kako ja znam — jednaki s jednjem od ona dva duga sloga na kojima je za cijelo akcenat, bilježim istijem znakom, kojim bilježim taj dugi slog na kom je zacijelo akcenat, ni tjem niti zabacujem kakoga kvantiteta niti dajem kake slave akcentu, a mislim da i ne griješim, jer ne činim ništa drugo nego dva sloga koja mi se čine da jednako glase, i o kojima mi nije poznato da je ko doista dokazivao da ne glase jednako, bilježim jednakim znakom« (9, 89). I konačno: »Istina u Srpskom jeziku ima kratkih slogova bez akcenta (n. p. oba krajnja u reči »planina«), ali dugih, koji bi se razlikovali od slogova za koje se bez ikakve sumnje zna da imaju akc. bilo \sim bilo \diagup , koji bi dakle bili bez akcenta, ja ne poznajem« (9, 16).

³ Držim da je *i* u tom nastavku dugo zato da bi se taj nastavak razlikovao od sufiksa za tvorbu pridjeva, npr. mājčín, sèstrín. Takvo razlikovanje osobito dolazi od izražaja tamo gdje bi se u govoru pojavila neutralizacija: DLI mn. dánín (od imenice dān) prema N jd. Dánin (posvojni pridjev od Dáne). Doduše, ima za padnih novoštokavskih govora u kojima je dug i nastavak DLI mn. -in i sufiks -in, npr. u Imotskoj krajini i Bekiji: pisārín i sèstrín (31).

⁴ Pri navođenju paradigmi, neće se napominjati ono što je jasno iz morfologije: da su NA jd. jednaki u tih imenica koje znače predmet, apstraktni pojam i biljku, a GA u imenica što znače osobu ili životinju.

⁵ Unutar naglasnih jedinica prvog tipa postoje slogovne inačice (različan broj slogova), fonetske inačice (imenice s nepostojanim *a* bez duljenja po položaju i imenice s nepostojanim *a* i položajnim duljenjem), morfološke inačice (imenice različitih rodova i različitih tipova sklonidbe). Postoje i inačice s obzirom na zanaglasne dužine sufiksa. Bilo bi najudobnije sve to zanemariti, pa npr. napisati za prvu jedinicu prvog skupa jedinica prvog podtipa prvog tipa primjer — natuknicu dókaz, a sve bi se ostalo onda trebalo razumjeti iz same tipologije. Ipak ćemo bilježiti primjere za takve inačice a uz njih napomene u zagradi za ono što je prozodijski relevantno.

⁶ Tu se može primijetiti da takve riječi ne razlučujemo po mjestu naglaska kao što smo to činili u prvom tipu, pa bi se moglo pomisliti da se time gube kriteriji. Međutim, u prvom je tipu težište podjele na distribuciji PRO, a ovdje na naglasnom ponašanju, tj. na preinakama PRO.

⁷ Samo riječ birōv-birōva u SG dolazi u tom liku, tj. kao Mīrkōv-Mrkōva, a znači biro rada i naknadu za vrijeme nezaposlenosti kad radni staž nije prekinut. No ta jedina imenica uza sve tendencije koje smo naveli slabo potvrđuje plodnost a još manje mogućnost da se zaustavi napuštanje intersilabičnih alternacija.

⁸ Paralelna je inačica pogodan naziv za različite naglasne likove inače jednakih uvjeta, tj. iste morfološke kategorije i jednakog broja slogova.

⁹ Samo aorist glagola rēč u pripovijedanju dolazi u prvom licu jednine u liku rēko, tj. prvo se lice nije oblično izjednačilo s drugim i trećim licem jednine koje glasi: rēče.

¹⁰ Kratko je samo treće lice množine glagola bīt koje glasi èsu, a kratki su i nastavci glagola tīt, mōč, u svim licima osim trećeg lica množine: oču, očēs... mōgu-mōreš... ali: očē, mōgū.

¹¹ Budući da smo se u pristupu tipologiji ogradili od dijakronije, određivši joj u ovom radu marginalan položaj, nećemo se potanje upuštati u tumačenje prednovoštokavskog naglasnog stanja, ali se tomu ipak ne možemo posve oteti jer

prednovoštokavski naglasni odnosi bacaju novo svjetlo na suvremeno stanje. U slučaju glagola kojih smo naglaske ovdje navodili, može se reći da se u njihovu naglasku ukrštavaju utjecaji dijalekta kao jezičnog sustava i tendencije rasterećivanja naglasnog sustava. Ikavska zamjena staroga glasa *ě* dovela je do odsutnosti razlike između ovih naglasnih jedinica:

pozelenjeti < pozelenjēti
 pozeleniti < pozelenīti
 oživjeti < oživjēti
 oživiti < oživīti

pozelenīm < pozelenīm
 pozelenīm < pozelenīm
 oživīm < oživīm
 oživīm < oživīm

U zapadnom su se, dakle, dijalektu kao ikavskom raniji dvostruki likovi (na -*ēti* i iskonski na -*īti*) sveli samo na likove na -*īti*: *ozelenit(i)*, *oživit(i)*, *sagorit(i)*. Sad su se glagoli *ozelenit*, *počrvēnit* itd. izjednačili s onima pripolōvit, progovōrit, osvīdōčit itd. a to znači da će i oni u prezentu imati obūdovīn, počrvēnīn, kao i pripolōvīn, progovōrīn, osvīdōčīn. I glagoli su se *oživēt*, *potřpēt* izjednačili sa složenim glagolima četvrte vrste *pořālēt*, *jednāčēt*, pa imaju u prezentu *oživīm*, *potřpīm*, kao i *pořālīm*, *jednāčīm* itd. Takvi su naglasni odnosi u SN postali dominantni, pa su povukli za sobom i glagole kao što su *zadržāt-zadržīn*, odnosno *zajēčāt-zajēčīn*, *zatrūbēt-zatrūbīn*. U takvu se izboru naglasnih likova pored utjecaja značajki dijalekta kao jezičnog sustava očituje i težnja za pojednostavlivanjem naglasnog sustava.

¹² Ipak se katkad gubi zanaglasna dužina neposredno ispred sufiksa: *riřbarskī*, *pēkarskī*, *rātņāčkī*, *nāredņāčkī*, *sāvezņāčkī*...

¹³ Likovi *lōmīmo-lōmīte* postali su od likova *lomīmo-lomīte*, a *lomīmo-lomīte* od *lomīmō-lomītē*.

¹⁴ Brzi naglasak u glagola *lēc*, *rēc* nije nastao pokratom infinitiva, nego je takav otprije, a to se vidi i iz naglasaka množine aorista složenih glagola: *pōlēgošmo*, *zārekošmo* se. Da je naglasak infinitiva *lēc*, *rēc* nastao pokratom, imali bi ti oblici množine aorista složenih glagola naglasak kakav imaju glagoli *pōmest*, *pōteć*, tj. *pōmētošmo*, *potēkošmo*... Razumije se da po našoj tipologiji glagoli *lēc*, *rēc* idu u prvi tip, a u Daničića ti glagoli zajedno s glagolom *mōći* predstavljaju poseban tip.

¹⁵ Odnosi *zdrāva*: *zdravā*, *bīstra*: *bīstrā*, *būrna*: *būrñā* govore o razvojnim fazama ZNSN(i).

¹⁶ Belić likove kao što su *vālovi-vālōvā*, tj. likove s uzlaznim u svim padežima množine, izvodi iz prednovoštokavskog naglasnog lika *vālōvi* itd. (4). Međutim, u najvećem je broju govora zapadnog dijalekta u svih imenica te jedinice izvršena pokrata u dugoj množini: *brīdovi*, *jāzovi*, *līkovi*, *lūgovi*, *lūkovi*, *rādovi*, *sādovi*, *slāpovi*, *střpovi* itd.

¹⁷ Za dugu množinu te jedinice A. Belić navodi prednovoštokavski lik *krāljēvi*, što je u novoštokavskom dalo *krāljevi* (4, 22). Budući da je na pretežnom dijelu ZNSN(i) danas *krāljevi*, *střičēvi* itd., valja pretpostaviti za zapadni dijalekt u prednovoštokavskom razdoblju *krājēvi*, *střičēvi*, a to, naravno, dalje *krāljevi*, *střičēvi*. I opet likove s uzlaznim naglaskom u dugoj množini imaju na području ZNSN(i) govori dublje unutrašnjosti, npr. *Gospić*, *Posušje* i *Podgaj*.

¹⁸ U ZNSN(i) brojne su dvosložne imenice na -*ōst* sa sporim naglaskom: *dřskōst*, *gīpkōst*, *krōtkōst*, *nōvōst*, *plōdnōst*, *sītōst*, *tōčnōst*, *trōmōst*, *trūlōst* itd. Taj je naglasak u vezi sa sporim naglaskom u obliku za ženski rod neodređenog oblika pridjeva: *dřska*, *gīpka*, *krōtka* itd. Ti su novoštokavski likovi postali od *drskā*, *gīpkā*, *krōtkā* itd. A tim prednovoštokavskim likovima pridjeva odgovara naglasak u imenica: *dřskōst* < *drskōst* < *drskōstā*. U DN nema naglasaka *gīpka*, *krōtka*, *dřska* itd. nego *gīpka*, *krōtka*, *dřska*, pa je razumljivo da su DN i imenice s brzim naglaskom: *gīpkōst*, *krōtkōst*.

¹⁹ Za kose padeže brojeva *oba*, *obje*, *oba dva*, *obje dvije* (tako brojeve bilježi sam Daničić) autor ne navodi naglaske.

²⁰ U *Srpskim je akcentima* Daničić obradio imenice, pridjeve i glagole, a u *Oblicima srpskog jezika* zamjenice i brojeve.

²¹ U senjskom je govoru *držāla-držālo* a to, kad se prenese naglasak, odgovara stiničkom *dřžāla-dřžālo*.

²² U bosanskim je i hercegovačkim govorima ZD nastavak -*īm* kao pandan nastavku -*in*.

²³ Takve naglaske, doduše, Daničić nije zapisao, ali on kaže: »I u zvat. mn. rekao bih da se ovako akc. menjaju« (9, 47). Prethodno su zapisani: kăpetâne, nêimäre, đêneräle. Daničić također piše: »I u zvat. mn. po svoj prilici menjaju se akc. kao u jed.« (9, 53). Prethodno su primjeri: zăpovedniče, lâkrdijăšu.

²⁴ Tumačeći brzi, ujednačeni naglasak u obrascima sklonidbe zamjenica jâ, tî, sêbe, Belić navodi kako je »akcenat za instr. ... rasprostranjen na gen., dat.« (4, 106). To znači da se sa tōbōm, sōbōm izjednačilo tēbe, tēbi, sēbe, sēbi i mēne, mēni, tj. spori je prešao u brzi. »U jugozapadnim govorima imamo njēga, njēmu, što bi valjalo protumačiti kao proširenje mēne, tēbe, sēbe i na zamen. trećeg lica, tj. proširenje povučenog akcenta koji se kod jâ, tî i sēbe može protumačiti uticajem instrumentala; ako se ne primi to tumačenje, mogli bismo ovo povlačenje akcenta dovesti u vezu sa akcentom na prvom slogu u množini (njîma itd.)« (4, 111). Držim da je na ujednačivanje naglasaka u paradigmama djelovala prije svega sustavna tendencija smanjivanja alternacija a poticaj je za brzi naglasak: tēbe-tēbi, mēne-mēni, sēbe-sēbi sigurno dao brzi naglasak iz instrumentala: tōbōm-sōbōm, a za njēga-njēmu moglo je poticaj dati mēne, tēbe ili njîma.

²⁵ Lik krcăt postao je od krcăt, a krcăt od krcăt. U tom je slučaju odsutnost zanaglasne dužine zahvatila samo dio razmatranih govora ZD.

²⁶ Druga je mogućnost da je pōkoj od pokōj itd. To pak znači da u zapadnom dijalektu slog ispred dočetnog j nije produljen nestankom krajnjeg poluglasa, tj. od pokōjə dobili smo pokōj, a ne pokōj. Slično bi se tumačenje moglo dati i za jedinicu lópov, naime da ni tu nije došlo do duljenja sloga pred dočetnim suglasnikom poslije otpadanja krajnjeg poluglasa.

²⁷ Pojedininim se informantima iz zapadne Hercegovine (Posušje) i Bosne (Podgaj) nije činilo stranim ni takvo prenošenje.

LITERATURA

U ovaj su popis ušla ona djela koja se neposredno spominju u tekstu ili su u njemu kojom od svojih ideja izravnije prisutna. Redni se brojevi djela, navedenih abecednim redom autorā, navode u tekstu u zagradi umjesto čitavoga naslova. Drugi broj u zagradi, iza zareza, označuje stranicu navedenog djela.

1. Babić, Stjepan: O Daničićevu naglasnom sustavu kao sustavu, Jezik XV, Zagreb 1968, 150—157.

2. Babić, Stjepan: *Tvorba imenica na -ić*, Jezik XVII, Zagreb 1970, 112—121.
3. Belić, Aleksandar: *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika I*, Fonetika, Naučna knjiga, Beograd 1976.
4. Belić, Aleksandar: *Istorija srpskohrvatskog jezika*, knj. II sv. 1: Reči sa deklinacijom, Naučna knjiga, Beograd 1972.
5. Brozović, Dalibor: O fonološkom sustavu suvremenog standardnog hrvatskosrpskog jezika, Radovi 7, Zadar 1968 (I. Razdio lingvističko-filološki), 20—39.
6. Brozović, Dalibor: *Standardni jezik*, Matica hrvatska, Zagreb 1970.
7. Brozović, Dalibor: *Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora*, Radovi 8, Zadar 1970 (Razdio lingvističko-filološki), 5—29.
8. Brozović Dalibor: *Uz jedno vrijedno, ali i kontroverzno akcentološko djelo — razmišljanje o genezi, sustavu i normi* (Josip Matešić, *Der Wortakzent in der serbokrotischen Schriftsprache*, Heidelberg, Carl Winter-Universitätsverlag, 1970, 8°), Jezik XX, Zagreb 1972, 123—144.
9. Daničić, Đuro: *Srpski akcenti*, Beograd—Zemun 1925. (Posebna izdanja SAN, knj. 58/16).
10. Finka, Božidar: *Prilog akcenatskoj tipologiji u imenica*, Jezik XV, Zagreb 1968, 143—150.
11. Finka, Božidar: *Naglasna tipologija i njena primjena u standardnim rječnicima*, Jezik XVII, Zagreb 1969, 33—36.
12. Hraste, Mate: *Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije*, Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga I, Zagreb 1956, 409.
13. Ivić, Pavle: *Die serbokroatischen Dialekte, I. Band, 'S-Gravenhage*, 1958.
14. Ivšić, Stjepan: *Prilog za kvantitetu u hrvatskom jeziku*. Priredio, napisao predgovor i popratio bilješkama Božidar Finka, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Knjiga 376, Razred za filologiju, 5—39.
15. Japuncić, Milan: *Osobine bunjevačkoga govora u Lici*, Nastavni vjesnik XX, Zagreb 1912, 266—273.
16. Junković, Zvonimir: *Napomene o naglasku*, Jezik XVII, Zagreb 1969, 1—10.
17. Junković, Zvonimir: *Naglasak u proklitici*, Jezik XVIII, Zagreb 1970, 4—14.
18. Junković, Zvonimir: *Sime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka*, Jezik XXV, Zagreb 1978, 80—85.
19. Klaić, Bratoljub: *Jedan pedagoški pokušaj u akcentologiji*, Ivšićev zbornik, Zagreb 1963, 195—202.
20. Matešić, Josip: *Der Wortakzent in der serbokroatischen Schriftsprache*, Carl Winter-Universitätsverlag, Heidelberg 1970, 8°.
21. Moguš, Milan: *Današnji senjski govor*, Senjski zbornik, godina II — 1966, Gradski muzej Senj, Senj 1966, 5—152.
22. Moguš, Milan: *Čakavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb 1977.
23. Moguš, Milan: *Pogled na današnji jurjevački govor*, Filologija 8, Zagreb 1978, 227—232.
24. Muljačić, Žarko: *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb 1972.
25. Neweklowsky, Gerhard: *Klasifikacija srpskohrvatskih imenica po akcentnim tipovima*, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, Beograd 1975, sv. 5, 597—603.
26. Pavić, Armin: *Studije o hrvatskom akcentu*, Rad 59, Zagreb 1881, 1—102.
27. Peco, Asim: *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Naučna knjiga, Beograd 1971.
28. Rogić, Pavle: *Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju*, Senjski zbornik I, Senj 1965, 35—67.
29. Ružičić, Gojko: *Akcenatski sistem pljevaljskog govora*, Srpski dialektološki zbornik, Knjiga III, Beograd—Zemun 1927, 115—176.
30. Ružičić, Gojko: *Glavnije osobine ikavskih govora zapadne Bosne*, Godišnjak Zadružbine Save i Vase Stanojevića I, Beograd 1934, 31—45.
31. Simundić, Mate: *Govor Imotske krajine i Bekije*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 26, Sarajevo 1971.
32. Tomljenović, Grga: *Bunjevački dijalekat zaleđa senjskoga s osobitim obzirom na naglas*, Nastavni vjesnik 19, Zagreb 1911, 335—348, 401—414, 483—499 i 579—604.
33. Vuković, Zrinka: *O glagolskoj naglasnoj tipologiji*, Jezik XXVI, Zagreb 1978, 33—42.

34. Vukušić, Stjepan: Naglasci imenica muškog roda u sjevernopodgorskom govoru, Senjski zbornik, VI, Gradski muzej Senj, Senj 1974, 495—513.
35. Vukušić, Stjepan: Naglasni opis glagolskog sustava sjevernopodgorskoga (stiničkoga) govora, Radovi Pedagoške akademije u Puli, Pula 1977, 121—151.
36. Vukušić, Stjepan: Naglasci uporabne norme na osnovi startnog jezika, Jezik XXI, Zagreb 1974, 114—120.
37. Vukušić, Stjepan: Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica muškog roda na -ø, Jezik XXIII, Zagreb 1976, 92—118.
38. Vukušić, Stjepan: Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica srednjeg roda, Filologija 8, Zagreb 1978, 413—424.
39. Vušović, Danilo: Dialekat istočne Hercegovine, Srpski dialektološki zbornik, knjiga III, Beograd—Zemun 1927, 1—70.
40. Jadranska obala i otoci, Vodič i atlas, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 5.

KRATICE I ZNAKOVI

A	— akuzativ
BJ	— Babićev Jezik, Skolski leksikon, Zagreb 1965.
D	— dativ
DI	— Daničićev idiom
DN	— Daničićevo naglašavanje
DS	— Daničićeva Srpska gramatika, u Biogradu 1863.
G	— genitiv
HG	— Hammova Gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika za strance,
HUN	Školska knjiga, Zagreb 1967.
	— hrvatska uporabna norma
I	— instrumental
jd.	— jednina
KN	— kodificirana norma
L	— lokativ
MG	— Maretićeva Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Matica hrvatska, Zagreb 1963.
mn.	— množina
N	— nominativ
NŠN	— novoštokavsko naglašavanje
P	— primjeri
PHS	— Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom, Pravopisna komisija, Matica hrvatska — Matica srpska, Zagreb—Novi Sad 1960.
PRO	— prozodijska razlikovna obilježja
SG	— stinički govor
SN	— stiničko naglašavanje
VR	— Vukov Srpski rječnik, četvrto izdanje, Beograd 1935, Predgovor drugom izdanju
ZD	— zapadni dijalekt
ZNŠN(i)	— zapadno novoštokavsko naglašavanje ikavaca
>	— razvilo se u
<	— postalo od

KAZALO

Predgovor	279
UVOD	283
NAGLASNI OPIS STINIČKOG GOVORA	
Značajke govora, njegov geografski položaj i naziv	286
Stanovništvo	287
Podaci o glavnim informantima	288
Glasovna i morfološka obilježja SG	289
Iz tvorbe riječi	290
Mjerila podjele na naglasne tipove, podtipove, skupove jedinica i same jedinice	290
Imenice	
Prozodijski sastojci koji ne određuju tip	298
Prethodne napomene tipološkom razvrstavanju	301
Naglasni tipovi	302
Prenošenje naglasaka	313
Imenice na -ø	313
Imenice na -a	314
Imenice na -o/-c	314
Plodnost	315
Glagoli	317
Infinitiv	318
Prezent	318
Aorist	320
Zapovjedni način	321
Glagolski prilog sadašnji	322
Pridjev radni	323
Pridjev trpni	323
Zanaglasne dužine	324
Prethodne napomene tipološkom razvrstavanju	324
Naglasni tipovi	325
Prenošenje naglasaka	328
Plodnost	329
Pridjevi	331
Neodređeni oblik	331
Određeni oblik	333
Plodnost	334
Zamjenice	334
Zanaglasne dužine	336
Prenošenje naglasaka	337
Brojevi	337
Prenošenje naglasaka	339
Zanaglasne dužine	339
Prilozi	339
Zanaglasne dužine	340
Prenošenje naglasaka	340
Prijedlozi	340
Vežnici	341
Uzvici	341
USPOREDBE SN S DN	
Razlike u naglašavanju	342
Razlike u prenošenju naglasaka	350
ZNSN(i) U ODABRANIM IZVORIMA	352
ZAKLJUČAK	356
BILJESKE	358
LITERATURA	360
KRATICE I ZNAKOVI	362
Zusammenfassung	364
Bibliografska bilješka	365
Kazalo	366

ZUSAMMENFASSUNG

Das hier ist die erste gänzliche Beschreibung der Akzentuation der Mundart von Stinica und überhaupt die erste Beschreibung eines westneuštokavischen Idioms im Horizont der Bedürfnisse der normativen Akzentologie. Die Akzentuation von Stinica ist eine Stütze in der weiteren Erforschung der westneuštokavischen Akzentuation als abstrakten Systems, das aus den Akzentuationen der Ortssprachen als organischer Idiome herbeigeführt werden soll. Dieses Werk ist zugleich auch die erste systematische Vergleichung zweier neuštokavischer Akzentuationen im Horizont des Bewusstseins, dass die westneuštokavische Akzentuation via facti zur Basis der Betonungsnorm der croatischen Schriftsprache geworden ist.

In der Beschreibung wird eine neue Typologie angewandt, in der die Betonungseinreihung in Typen, Untertypen, Einheitsmengen und Einheiten selbst von der Verteilung prosodischer distinktiver Merkmale ausgeht. Auf diese Weise kommt man zu zwei Grundtypen: erster, unveränderter (ohne Alternationen) und zweiter, veränderter (mit Alternationen). Zum ersten Typ gehört z. B. das Hauptwort *národ*, und zum zweiten *život-života*. Die weitere Einreihung in Untertypen, Einheitsmengen und Einheiten selbst wird beim ersten Typ auf Grund der Verteilung prosodischer distinktiver Merkmale durchgeführt, z. B. erster Untertyp: *národ* (steigender Ton), zweiter Untertyp *jáblan* (Nichtvorhandensein des steigenden Tons) usw., und bei zweitem Typ auf Grund der Alternationsart, z. B. *ròb-ròba* (endosyllabische Alternation) und *mùdrac-mùdràca* (intersyllabische Alternation) usw.

Diese Typologie enthüllt das grundlegende Akzentuierungsbenehmen und damit auch die Entwicklungstendenzen des Betonungssystems. Es hat sich erwiesen, dass die einen Betonungsbenehmen durch die Entwicklung zur Expansion gebracht werden, indem sie eine immer grösser werdende Anzahl von Betonungseinheiten an sich heranziehen, während die anderen Benehmen verringert und sogar getilgt werden. Auf diese Weise erscheint eine grosse Produktivität als Entwicklungsenergie, d. h. als Energie der Entlastung. Die Produktivität ist nämlich verkehrt proportional der Veränderung, d. h. der Alternationsanzahl. Das bedeutet aber, dass die einfachsten Typen zugleich auch die produktivsten sind.

Die gänzliche Beschreibung der Akzentuation der Mundart von Stinica und die Vergleichen der Akzentuation von Stinica mit derjenigen von Daničić enthüllen auch die voneuštokavischen Bestände dieser zwei Systeme und auch alles, was notwendigerweise aus den Unterschieden mundartlicher Strukturen hervorgeht: einerseits aus dem jüngeren ikavischen Dialekt und andererseits aus dem ostherzegowinischen Dialekt. Für die westneuštokavische Akzentuation sind diese Kennzeichnungen des jüngeren ikavischen Dialektes entscheidend: die Kürzung des Infinitivs und Partizips Präsens, ikavische Aussprache, der Übergang des Infikses *-nu-* zum *-ni-* und das Nichtvorhandensein des Phonems »h«. Aus diesen phonetisch-morphologischen Kennzeichnungen des westlichen Dialektes (des jüngeren ikavischen) sind folgende Akzente hervorgegangen: *trèst*, *potrèst*, *gòrèc* (indem in diesen Formen das finale *-i* gekürzt wurde); *zaželim*, *pretrpim* (aus der ikavischen Aussprache, durch die die Verba der III. und IV. Reihe förmlich ausgeglichen wurden); *pòvìknì* (die 2. und 3. Person Sg. Aorist wegen des Übergangs des Infikses *-nu-* zum *-ni-*, wodurch die Verba der II. Reihe mit denjenigen der IV. Reihe: *pòvràti* ausgeglichen werden); *jà pòvràti* wegen des Nichtvorhandenseins des Phonems »h«, weil nämlich *povràti* der Neutralisation wegen (mit dem Imperativ) unmöglich ist.

Bei Daničić sind wegen anderer morphologischer Kennzeichnungen diese Akzente: *trèsti*, *potrèsti* (der Infinitiv ist nicht gekürzt), *zaželim*, *pretrpim* (wegen ijekavischer Aussprache werden die Unterschiede zwischen den Verben der III. und IV. Reihe bewahrt); *poviknu* (die II. Reihe unterscheidet sich von der IV. *pòvràti*); *jà povìknuh* (zur Neutralisation kann es nicht kommen, weil das Phonem »h« vorhanden ist.) Obwohl die Redner der croatischen Schriftsprache im Laufe ihrer Schulung im Ganzen die Standardformen übernehmen, behalten sie dennoch in der Regel ihre Startakzente.

Demzufolge gehen die Unterschiede zwischen der Akzentuation von Stinica und derjenigen von Daničić aus drei unterschiedlichen Schichten hervor: aus den Unterschieden der Dialektstruktur als Sprachen, aus den voneuštokavischen Be-

tonungsunterschieden und aus dem Tempo der Entwicklungstendenzen. Wegen aller dieser unterschiedlichen Schichten ist es im Endergebnis zur unterschiedlichen Verteilung prosodischer distinktiver Merkmale gekommen, die den beiden Akzentuationen gemeinsam sind. Da diese Unterschiede alle Restriktionen betreffen, von den allgemeinen (hier jedenfalls am wenigsten) bis zu den leksischen (hier sind die Unterschiede am meisten), ist es klar, dass es sich um zwei neuštokavische Akzentuationen handelt. Da die westneuštokavische Akzentuation durch die Normierung von unten und von innen zur Betonungsbasis croatischer Schriftsprache wurde, ist es klar, was für eine literarische Bedeutung diese Akzentuation, und innerhalb dieser Akzentuation auch die Akzentuation von Stinica, hat. Demzufolge ist diese Disertation ein neuer Beitrag zur Stokavologie und zur croatischen Normierungsakzentuation.

BIBLIOGRAFSKA BILJESKA

Dr Stjepan Vukušić (Stinica kod Senja, 11. rujna 1931) lingvist, pjesnik i prozaik. Završio gimnaziju u Senju i filozofski fakultet u Zagrebu, gdje je i doktorirao. Od 1958. predaje hrvatski jezik u krčkoj Gimnaziji i u Pedagoškoj akademiji, odnosno fakultetu u Puli.

Do sada je objavio ove značajnije jezikoslovne studije, članke i rasprave: Naglasci uporabne norme na osnovni startnog jezika, Jezik XXI, Zagreb 1973; Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica muškog roda na \emptyset , Jezik XXIII, Zagreb 1975; Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica srednjeg roda, Filologija 8, JAZU, Zagreb 1978; Naglašavanje pridjeva u hrvatskoj uporabnoj normi, Filologija 9, Zagreb 1979; Premanturski naglasci — u prilog hrvatskoj uporabnoj normi, Prilozi o zavičaju 2, Pula 1980; Grga Tomljenović i Milan Japunčić — preteče današnjih normativno akcentoloških spoznaja, Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci, br. 2, 1980; Naglasci imenica muškog roda u sjevernopodgorskom govoru, Senjski zbornik, sv. 6, 1974; Naglasni opis glagolskog sustava sjevernopodgorskog (stiničkoga) govora, Radovi Pedagoške akademije u Puli, sv. 3, 1977; Naglasci imenica srednjeg roda, Senjski zbornik, god. VIII — 1980; Naglasni odnosi ijekavskih govora Banije i Korduna i govora mlađeg ikavskog dijalekta, Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci, br. 3/1981; Zapadnonovoštokavske naglasne tendencije u hidronimima i antroponimima, Zbornik referata Četvrtе jugoslavenske onomastičke konferencije, Ljubljana 1981.

Knjiga »Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja — stiničkog i Daničićeva (Prilog za uporabnu normu hrvatskoga književnog jezika)« zapravo je disertacija koju je autor 1981. godine obranio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

I. Z.

